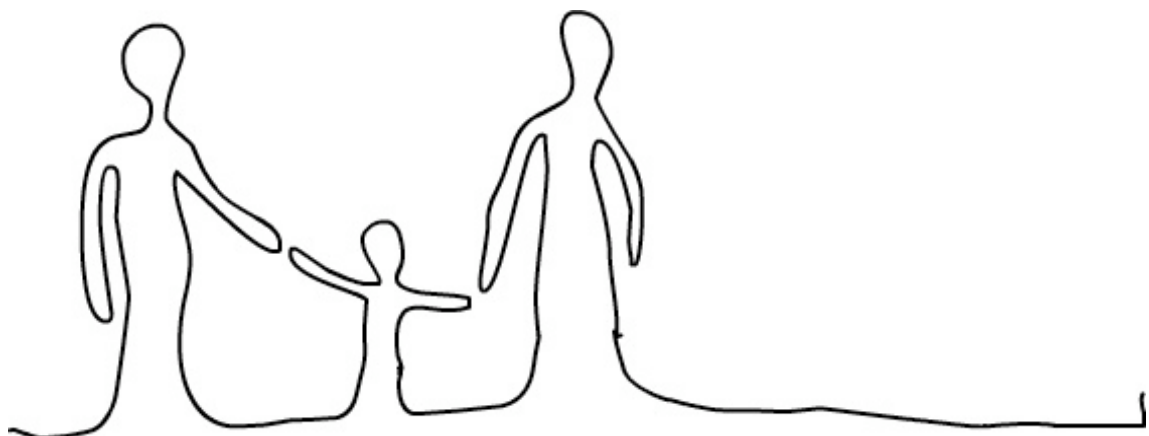

Hvordan opplever barn bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer?

Lise Haug
Desember 2009

Masteroppgave i helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge
Fagområde for helse- og sosial

Høgskolen i Lillehammer

FORORD

Gjennom mitt virke som barnevernarbeider, har jeg møtt mange barn som har flyttet til fosterhjem eller som har stått foran en flytting. Da jeg i 2003 tok videreutdanning i fosterhjemsarbeid ved universitetet i Bergen, intervjuet jeg fosterbarn om deres opplevelser. Etter dette har jeg vært opptatt av at barns opplevelser av situasjonen når de står overfor flytting, kan være annerledes enn barnevernet forventer.

Jeg har et ønske om at dette arbeidet skal være et lite bidrag til økt fokus på barns opplevelser som en viktig del av barnevernets beslutningsgrunnlag ved fosterhjems plasseringer. Samtidig er det også et innspill i debatten om hvordan familierådmodellen kan virke i dette arbeidet.

Jeg sender en stor takk til de seks barna som delte opplevelsene sine med meg i intervjuene som ble gjennomført i dette masterarbeidet.

En spesiell takk rettes til veileder Geir Hyrve for tålmodig, oppmuntrende og spennende veiledning. Alle diskusjonene og de konstruktive innspillene, har gjort veiledningstimene til drivkraften for å komme videre.

Jeg vil også takke alle de andre gode hjelperne som har kommet med ideer, kritiske kommentarer og korrekturlesning; Norvald, Guri, Bjørg, Erna og Eirin.

Til slutt en takk til alle kollegaene i Fagteam og Fosterhjemstjenesten i Hedmark som har bidratt gjennom faglige diskusjoner og oppmuntring.

Desember 2009

Lise Haug

Til mine barn:

Det er aldri for sent å få en forståelse for barns opplevelser

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	8
1.1	Bakgrunn for valg av tema.....	8
1.2	Problemstillingen	10
1.3	Oppgavens tema og samfunnsmessig relevans.....	11
1.4	Avgrensninger	11
1.5	Oppgavens struktur.....	12
2	BRUK AV FAMILIERÅD I BARNEVERNARBEID	13
2.1	Familierådmodellen.....	13
2.2	Utvikling av barneperspektivet i bruk av familieråd i nordisk barnevernarbeid.	15
2.2.1	Barneperspektivet og familieråd i Sverige.....	15
2.2.2	Familieråd og barns deltakelse i Danmark.....	16
2.2.3	Barneperspektivets utvikling i familieråd i Norge	17
2.2.4	Nyere forskning om barn i familieråd i Norden	19
2.3	Familieråd, barnevernbarnas forum for demokratiske fosterhjemplasseringer?	20
2.4	Oppsummering.....	22
3	OM FOSTERHJEM	22
3.1	Om valg av fosterhjem	22
3.2	Dilemmaer når barn gis status som rettighetsholdere ved fosterhjemplasseringer	24
3.3	Barns bakgrunn og tilbud om bruk av familieråd ved fosterhjemplasseringer	25
3.4	Fosterhjem i barnets familie eller nettverk	26
3.5	Oppsummering.....	27
4	TEORETISKE PERSPEKTIVER SOM INNFALLSVINKEL TIL FORSTÅELSE AV BARNES LIVSVERDEN	27
4.1	Innledning:.....	27

4.2 Barn som rettighetsholdere	29
4.2.1 FNs barnekonvensjon og lov om barneverntjenester	29
4.3 Barn og barndom i et aktørperspektiv	32
4.3.1 Aktørperspektiv på barn før og nå	32
4.3.2 Barnet som aktør og ”værende”	33
4.3.3 Barnet som aktør i et sosiokulturelt perspektiv	35
4.4 Referanseramme for forståelse av barns ytringer	36
4.4.1 Tilknytning og utvikling	37
4.4.2 Språkutvikling og kommunikasjon.....	39
4.4.3 Forståelse av barns livsverden	42
4.5 Barns omsorgsbehov	45
4.6 Oppsummering	47
5 METODE	47
5.1 Innledning	47
5.2 Valg av metode	48
5.2.1 Det kvalitative intervjuet som metode for en faglig samtale med barn	48
5.3 Ulike vitenskapssyn	49
5.3.1 Konstruksjonistisk vitenskapssyn som utgangspunkt for intervju av barn.....	50
5.3.2 Kritisk rasjonalisme som innfallsvinkel til å vurdere analyseresultater.....	50
5.3.3 Oppsummering.....	51
5.4 Barns opplevelser, individuelle særegenheter eller resultat av samfunnsforhold?	51
5.5 Hermeneutikk	52
5.5.1 Kildekritikk ved hermeneutisk metode	53
5.5.2 Verifisering	55
5.6 Tema og intervjuform	56
5.7 Om utvalg og bortfall	57
5.8 Forskningsetiske overveielser	59
5.9 Forberedelse til intervjuundersøkelsen	61
5.10 Gjennomføringen av datainnsamlingen	61
5.11 Barn som intervjupersoner	62

5.12	Førforståelse	64
5.13	Analyseprosessen og databehandlingen.....	64
6	HVA OPPLEVER BARN SOM VIKTIGE MOMENTER I SIN LIVSVERDEN NÅR DE VET DE SKAL FLYTTE TIL FOSTERHJEM?	65
6.1	Tilknytning og tilhørighet, kjerneelementer i barns livsverden.....	71
6.2	Trygghet, stabilitet og kontinuitet.....	75
6.3	Viktige momenter i barns livsverden, når de vet de skal flytte til fosterhjem	78
7	HVA SIER BARN SOM SKAL FLYTTE TIL FOSTERHJEM OM BRUK AV FAMILIERÅD?	79
7.1	Familieråd, familiens diskusjonsforum med barnet som assosiert aktør.....	84
7.2	Barns opplevelser med bruk av familieråd ved flytting til fosterhjem	92
8	HVORDAN OPPLEVER BARN AT BARNEVERNET TAR HENSYN TIL DERES MENINGER?	93
8.1	”Det er vits i å ha familieråd, så lenge barnevernet hører på hva du sier, så...”	95
8.2	Barns opplevelser som rettighetsholdere i barnevernets arbeid.....	101
9	AVSLUTNING OG KONKLUSJON	102
9.1	Barns opplevelser som grunnlag for beslutninger om flytting til fosterhjem	103
9.2	Familierådmodellen som grunnlag for sikring av barnets aktørstatus	105
9.3	Barnevernets møte med barnet som aktør og rettighetsholder.....	107
9.4	Barns opplevelser ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer	107
9.5	Nye utfordringer	109

SAMMENDRAG

Temaet i denne oppgaven er barns opplevelser med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer.

Familieråd er en beslutningsmodell der barnevernet gir barnet, familien og nettverket mulighet til selv å finne løsninger og ta ansvar for å gjennomføre disse. Fosterhjem er det mest brukte alternativet når barnevernet skal finne nye bosteder for barn som ikke kan bo hjemme.

Oppgaven bygger på en undersøkelse av seks barns opplevelser med bruk av familieråd. Familierådene ble gjennomført i forbindelse med at barna skulle flytte til fosterhjem.

Undersøkelsen ble gjennomført gjennom kvalitative intervjuer med de seks barna. Hermeneutisk metode er benyttet i tolkningen av dataene. Dataene er barnas utsagn. Forståelsen av barnas utsagn er framkommet i lys av valgte samfunnsvitenskapelige tilnærminger og utviklingspsykologiske teorier som jeg mener påvirker barnevernarbeid i Norge i skrivende stund. En annen forståelsesramme er de juridiske rammene barnevernet er styrt av.

Undersøkelsens fokus var tre spørsmål:

1. Hva opplever barn som viktige momenter i sin livsverden , når de vet de skal flytte til fosterhjem?
2. Hvordan opplever barn som skal flytte til fosterhjem bruk av familieråd?
3. Hvordan opplever barn at barnevernet tar hensyn til deres meninger?

I ettertid ser jeg at intervjuene endte med et fokus mer på barnas livsverden, deres syn på familieråd og barnevern enn på det faktum at de skulle flytte til fosterhjem.

Uavhengig av om barn skal flytte eller ikke, er det viktig for barn å opprettholde kontakt med personer, dyr eller miljøer de er knyttet til. Når de først må flytte, vil de gjerne flytte til noen de kjenner, eller i alle fall har kjennskap eller bånd til. Det er også viktig å oppleve trygghet. Trygghet oppnås gjennom forutsigbarhet, informasjon og kontakt med kjente personer eller miljøer.

Familierådet er først og fremst et forum hvor familien kan samles for drøftinger av barnets situasjon. Barn blir bedre kjent med flere familiemedlemmer og familien får kjenneskap til barnets situasjon. Barnets opplevelse av tilhørighet blir styrket gjennom at familien samles for hans eller hennes del.

Barnevernet har makt. Det er svært ulikt hvordan barnevernet tar hensyn til barnets opplevelser og meninger. Noen ganger kan barn bli trygge på et samarbeid med barnevernarbeidere, men ofte er det slik at barnevernet bestemmer uten at barnet har fått formidlet sine opplevelser. En av de store utfordringene i barnevernarbeid generelt, og ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer spesielt, er å arbeide for at barns opplevelser skal bli en synlig del av beslutningsgrunnlaget. Barnevernet har et spesielt ansvar for å sørge for barns trygghet, ikke bare i framtida, men under hele perioden barnet har kontakt med barnevernet. Barnevernet har også ansvar for å holde fokus på at barns opplevelser skal utgjøre en viktig del av beslutningsgrunnlaget ved flyttinger til fosterhjem. At dette skjer på en slik måte at barnets beste hele tida er rettesnoren i arbeidet, er også barnevernets ansvar.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I 2006/2007 ble det gjennomført et prosjekt i seks barneverntjenester i Hedmark for utprøving av bruk av familieråd i saker der det var besluttet at barnet måtte flytte til fosterhjem, eller der fosterhjem var å anse som et aktuelt tiltak for barnet. Målet var, om mulig, å finne fosterhjem i barnets familie eller nettverk (Hyrve, 2008). Som medarbeider i Barne- ungdom- og familieetatens Fagteam i Hedmark fikk jeg følge prosjektet. I løpet av prosjektperioden ble jeg opptatt av flere problemstillinger knyttet til barnets posisjon ved bruk av familieråd. Denne oppgaven har blitt til som følge både av erfaringer fra samtaler med barn i min praksis som barnevernarbeider, og som følge av erfaringene fra prosjektet der familieråd ble brukt i fosterhjemsarbeid.

Barnevernarbeid er komplekst og vanskelig. En av de store utfordringene er å finne fram til løsninger som virkelig gagnar det enkelte barn. I barnevernloven heter det:

Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen....

(Barnevernloven, 1992, §4-1)

Når barns omsorgssituasjon har så store mangler at flytting fra hjemmet vurderes, er det spesielt utfordrende å finne en løsning som er god for barnet. Barnevernarbeidere har behov for teorier, manualer, metoder og modeller som støtte i det daglige arbeidet. I midten av 1990-årene begynte barnevernet i Norge så smått å bruke *familierådmodellen*. Denne modellen skal etter intensjonene inkludere barn og familie direkte i arbeidet med å finne fram til riktig hjelp til barna og deres omsorgsgivere (Falck, 2006; Horverak, 2006; Hyrve, 2002; Strandbu, 2006, 2007). Innføringen av familierådmodellen var blant annet en konsekvens av endringen i synet på barnet og deres foreldre som var i ferd med å utvikle seg i barnevernet. Bevisstheten om at både barna og familiene deres kan ha ressurser og ikke minst meninger som barnet kan nyte godt av når beslutninger om hjelp skal fattes, har gradvis blitt større. Som ellers i samfunnet, har det blitt en stadig mer framtrødende holdning i barnevernet å betrakte

også barnet som aktør eller aktiv medborger og rettighetsholder (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Hanssen, 2005; Omre, Marthinsen, & Schjelderup, 2005).

En konsekvens av et slikt syn, er at barnevernarbeidere har fokus både på at barna de skal hjelpe, har evne og vilje til å uttrykke sine meninger, og at de har rettigheter i forhold til å få disse formidlet og bli hørt. En annen konsekvens er at barnevernarbeiderne må forsøke å finne metoder eller modeller for arbeidet som kan ivareta dette fokuset i praktisk barnevernarbeid. En tredje konsekvens av synet på barnet som aktør, er å ha tro på at barnet selv kan formidle informasjon om hva som oppleves bra for han eller henne.

Når omsorgen for et barn er så dårlig at barnet, familien og/eller barnevernet vurderer flytting til fosterhjem, er det en ekstra stor utfordring å finne en løsning som er til barnets beste. Bruk av familieråd i arbeidet med fosterhjems plasseringer er ennå brukt forholdsvis sjelden. Prosjektet i Hedmark var et forsøk. Prosjektet hadde to mål: Barns tilhørighet og identitet knyttet til egen familie og slekt skulle bli tatt hensyn til ved fosterhjems plassering, og barns rettigheter skulle bli ivaretatt under flyttingen (Hyrve, 2008). Barna skulle gis anledning til å formidle sine syn gjennom deltakelse i familieråd.

Det er gjennomført flere studier som har hatt fokus på barn og familieråd. Astrid Strandbu (2007) avsluttet sin doktoravhandling *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådmodellen* med å peke på tre områder hvor det er viktig å forske videre for få økt kunnskap om hvordan man best kan legge til rette for barns deltakelse i familieråd:

¹

1. Videreutvikling av familieråd i en norsk kontekst.
2. Forståelse av barn som deltaker fra posisjonen som voksen.
3. Rammer for barns medvirkning.

Strandbu sier at det siste området handler om hvordan bringe fram barnas egne perspektiver. Hensikten med dette masteroppgavearbeidet har vært å få mer kunnskap gjennom å undersøke hvordan barn som må flytte til fosterhjem opplever sin situasjon,

¹ Nærmere presentasjon av momenter i denne avhandlingen gjøres i kap. 2.

hva som er viktig for dem i denne situasjonen, og hvordan de opplever bruk av familieråd. Slik sett er dette et forsøk på å få mer kunnskap om hvilke rammer som skal til for å få fram barns perspektiver.

1.2 Problemstillingen

Bruk av familieråd i barnevernarbeid er ment å styrke barnas aktørposisjon (Strandbu, 2007, 2008). Å flytte barn til fosterhjem, er av de største endringene i et barns liv barnevernet kan medvirke til (Backe-Hansen, 2003; Bunkholdt, 2004). Kunnskap om hvordan barn opplever bruk av familieråd når de skal flytte til fosterhjem, kan gi barnevernet muligheter for en mer målrettet samhandling med barnet til barnets beste i denne prosessen. Problemstillingen er derfor: *Hvordan opplever barn bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer?*

For å få svar på dette, valgte jeg tre områder jeg mener det er vesentlig for barnevernet å ha kunnskap om, når det arbeides med å finne fosterhjem til barn.

Så langt det er mulig, skal barnevernet sørge for å dekke barnas behov, både under arbeidet med å finne egnet fosterhjem og gjennom det endelige valget av løsning. Jeg ønsket derfor for det første å finne ut hva barn opplever som viktig, når de står overfor en flytting. Bruk av familieråd i fosterhjemsarbeid er foreløpig lite utprøvd. Det andre området setter fokus på hvordan barns posisjon som aktører arter seg når familieråd brukes, og hvordan barna selv opplever dette. Det tredje området handler om hvordan barnevernet håndterer barns juridiske rettigheter i fosterhjemsarbeidet, og hvordan barn opplever å samhandle med barnevernet. Forskningsspørsmålene var følgende:

Hva opplever barn som viktige momenter i sin livsverden ² når de flytter til fosterhjem?

Hvordan opplever barn som skal flytte til fosterhjem bruk av familieråd?

Hvordan opplever barn at barnevernet tar hensyn til deres meninger ved flytting til fosterhjem?

² Det var Husserl som brukte dette begrepet først (Alvesson & Sköldberg, 1994). Begrepet handler om den menneskelige opplevelse. Et hvert menneskes opplevelse er preget av en forstillingsverden som er influert av historiske erfaringer og forventninger om det som skal skje. Livsverdenen forandres hele tida av nye erfaringer. Livsverdenbegrepet har også en sentral plass i Habermas' handlingsteori (Eriksen & Weigård, 1999).

For å få svar på spørsmålene, intervjuet jeg barn som hadde flyttet fra familien sin. Intensjonen var at de skulle bo i fosterhjem. Dataene mine er barns utsagn, tanker og vurderinger.

1.3 Oppgavens tema og samfunnsmessig relevans

I følge Statistisk sentralbyrå bodde 9 800 barn og unge borte fra hjemmene sine i Norge i barnevernets regi ved utgangen av 2008 (Barn og unge 2008). De fleste, ca. 8300 barn og unge, eller nærmere 85 prosent av alle som hadde flyttet med barnevernvedtak, var i en eller annen form for fosterhjem.³ 1 400 barn hadde plass i barnevernsinstitusjon, og i underkant av 100 barn var i ulike behandlingsinstitusjoner. Norge har en liten befolkning. Likevel bor altså rundt 10.000 barn og unge hos andre enn sine foreldre i kortere eller lengre perioder i oppveksten. Antallet kan sammenlignes med befolkningen i en mellomstor kommune i Norge. Offentlige myndigheter har ansvaret for at alle innbyggerne i Norge får ivarettatt sine lovmessige rettigheter, også den barnebefolkningen som bor hjemmefra i barnevernets regi.

I følge FNs Barnekonvensjon, som ble ratifisert av Norge 8. januar 1991, skal alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, ta et grunnleggende hensyn til barnets beste (Barnekonvensjonen, 2003).

Det er et viktig samfunnsansvar å sørge for at arbeidet som barnevernet gjør ved flytting av barn til fosterhjem (eller institusjon), utføres slik at både flytteprosessen og resultatet blir til barnets beste. Utprøving av om modeller som familieråd kan øke mulighetene for å nå dette målet, har derfor også en viss samfunnsnyttig funksjon.

1.4 Avgrensninger

Denne oppgaven har fokuset på barns opplevelser når familieråd brukes ved fosterhjemplasseringer, og på hvordan barnevernet kan få fram og forstå barns formidling av opplevelsene.

³ Ca. 400 barn var i beredskapshjem som tar i mot barn som akutt plasseres.

Foreldrene har fått liten plass i denne oppgava til tross for at de, så langt i familierådets historie i Norge, har vært de viktigste aktørene i beslutningene om barnas framtid. Da samspillet mellom barn og foreldrene har stor betydning for hvordan barns deltakelse i familieråd blir, er dette en begrensning som en må være oppmerksom på når analyseresultatene leses.

En annen viktig begrensning, er at det i liten grad er tatt hensyn til barnas oppvekstvilkår og livshistorier ved tolkningen av deres utsagn. Utsagnene tolkes som uttrykk for barnas livsverden uten at de er filtrert gjennom en oppfatning av hvordan barnas livssituasjon og erfaringer påvirker formidlingsmåten deres.

1.5 Oppgavens struktur

I kapittel 2 presenteres familierådmodellen og et utvalg av resultater fra forskning på familieråd i Norden. Utvalget er gjort med fokus på barnets plass i forskningen og utviklingen av familieråd.

I kapittel 3 er temaet fosterhjem. Barnevernets fosterhjemsarbeid er regulert av barnevernslovens bestemmelser med forskrifter og retningslinjer. Noen sentrale bestemmelser presenteres i dette kapittelet med spesielt fokus på retningslinjer for valg av fosterhjem og barns status som rettighetsholdere i plasseringsprosessen. I den sammenhengen presenteres også noen konklusjoner fra Amy Holtans (2002) doktorgrad, *Barndom i fosterhjem i egen slekt*.

I kapittel 4 presenteres et utvalg av teorier som skal forklare oppgavens teoretiske referanseramme. Sentralt er både det samfunnsmessige synet på barn og barndom, som blant annet reguleres gjennom lovgivning, og ulike utviklingspsykologiske teorier, som har betydning for hvordan barnevernet forstår og samhandler med barn. Avslutningsvis drøftes barns behov, spesielt for trygghet, kontinuitet og stabilitet.

Kapittel 5 handler om valg av metode, vitenskapsteoretisk ståsted og utfordringene ved å forske på barn.

I kapitlene 6, 7 og 8 presenteres innholdet i intervjuene som ble gjort med barna. Dette handler om barns fortellinger om familie- og nettverkstilhørighet, aktiviteter og

hverdagsliv; kort sagt barnas livsverden. Kapitlene handler også om barnas opplevelser med familierådene som ble gjennomført i forbindelse med at de skulle flytte til fosterhjem, og hvordan de oppfattet samarbeidet med barnevernet. I kapitlene presenteres også analyseresultatene med utgangspunkt i problemstillingen.

Kapittel 9 er oppgavens avslutningskapittel. Her oppsummeres funnene med en beskrivelse av framtidige utfordringer ved bruk av familieråd i fosterhjemsarbeid.

2 Bruk av familieråd i barnevernarbeid

Familierådmodellen har vært praktisert i norsk barnevernarbeid i ca. 15 år. I løpet av denne perioden har fokuset på barns deltakelse i familierådene blitt stadig større (Horverak, 2006; Hyrve, 2008; Omre et al., 2005; Omre & Schjelderup, 2005, 2009; Skivenes & Strandbu, 2005; Strandbu, 2006, 2007). Ratifiseringen av FNs barnekonvensjon og endringen av barnevernloven etter dennes bestemmelser, har ført til økt bevissthet i barnevernet om barnets aktørstatus.⁴ Det ser ut å skje en dreining i familierådsarbeidet. Hovedfokuset, som har vært myndiggjøring av familien ved barnevernets beslutninger, har fått konkurranse i fokuset på barns deltakelse og perspektiv. Undersøkelsen som ble gjort i arbeidet med denne oppgaven, handlet blant annet om å finne ut hvor langt denne prosessen har kommet, sett ut fra barnas erfaringer. Barns opplevelser ved bruk av familierådmodellen generelt, har allerede vært gjenstand for flere forskningsprosjekter. Mitt prosjekt handler om barns opplevelser når familieråd brukes ved fosterhjems plasseringer.

2.1 Familierådmodellen

Beslutninger som fører til at kommunale barneverntjenester undersøker barns forhold, har tradisjonelt blitt tatt av barnevernleder eller et internt mottaksmøte (Hyrve, 2005). Hjelp til barna og familiene deres blir formelt gitt etter beslutninger tatt av barnevernleder eller fylkesnemnda for sosiale saker (Barnevernloven, 1992). Familierådmodellen er i utgangspunktet en beslutningsmodell som forutsetter at det er barnets utvidede familie som skal fatte viktige beslutninger (Andersson & Bjerkman, 1999; Falck, 2006; Omre et al., 2005). Andersson og Bjerkmans (1999) forskningsrapport, *Mellan myndighet og familj*, var en av de første som ble publisert

⁴ FNs barnekonvensjon, art. 12 og lov om barneverntjenester, § 6-3.

om familieråd i barnevernarbeid i Norden. De beskrev prinsippene i modellen slik:⁵

1. Den utvidede familien skal være med å fatte beslutninger.
2. Den utvidede familien skal drøfte spørsmålene det gjelder alene.
3. Det skal brukes en nøytral koordinator til arbeidet med å få gjennomført familierådet.
4. Planen den utvidede familien utarbeider, godkjennes så sant barnets sikkerhet er ivarettatt.⁶

I epilogen i Andersson og Bjerkmans (1999) forskningsrapport het det:

Ytterligare en förutsättning vi menar är av stor betydelse är att barnets rätt belyses, att barnet hörs, syns och lyfts fram och att barnets behov och bästa tillgodoses (s.157).

Dette førte til utviklingen av det som nå kalles det 5. prinsippet, eller den femte hjørnesteinen:

5. Barnet skal delta i familierådet.

Modellen har tre faser:

1. Planleggingen av familierådet.
2. Gjennomføringen av familierådet.
3. Oppfølgingen av familierådet.

Planleggingen skjer ved at barneverntjenesten informerer foreldrene til barnet (og barnet?) om muligheten for å bruke familieråd. Dersom familien ønsker å bruke denne metoden, engasjerer barneverntjenesten en uavhengig, men opplært koordinator.

Koordinatoren er fra da av den som har ansvaret for planlegging og gjennomføring.

Vedkommende har ansvar for informasjon til barn/familie om gangen i arbeidet, hjelp til å få valgt ut aktuelle deltakere og forberede disse. Før dette har barneverntjeneste, koordinator og foreldre og eventuelt barnet inngått en skriftlig avtale om hva som skal behandles. Koordinator leder første del av familierådet, der alle de inviterte er til stede. Informasjonen som skal legge grunnlag for å fatte en beslutning, blir presentert. De profesjonelle som er invitert, gir sin informasjon. Selve rådslagningen forgår uten at det er profesjonelle hjelpere til stede. Familiemedlemmene skal drøfte seg fram til svar

⁵ Andersson og Bjerkmans kaller prinsippene for hörnstenar; hjørnesteiner.

⁶ ”Barnets beste”?

på spørsmålet som er reist, og de skal fatte en beslutning om arbeidet som skal gjøres. Det lages en plan som blir presentert for koordinator og barnevern.

Barnevernet kan da: 1) akseptere familierådets beslutning, 2) be om betenkningstid for å vurdere den nærmere, eller 3) avvise planen fordi barnets sikkerhet ikke er godt nok ivaretatt i forslaget. Barnevernet skal, dersom planen aksepteres, gjennomføre forslaget. Det kan arrangeres oppfølgende familieråd (Andersson & Bjerkman, 1999).

2.2 Utvikling av barneperspektivet i bruk av familieråd i nordisk barnevernarbeid.

I de siste 15 årene har det vært gjort en innsats for å implementere familieråd som en modell i barnevernarbeid i Norden. Siden det har vært et utstrakt samarbeid på tvers av landegrensene (Heino, 2009), refereres det i det følgende til noen forskningsrapporter som er gjort etter forskjellige utprøvningsprosjekter i nordiske land. Disse viser hvordan synet på barnet som aktør har endret seg i løpet av få år. De sier også noe om hvordan barnevernet bør videreutvikle familierådsarbeidet framover.

2.2.1 Barneperspektivet og familieråd i Sverige

Ideen til prosjektet som kommuneforbundet i Sverige startet i 1995, kom blant annet som følge av at slektninger av barn som var plassert i fremmede fosterhjem, startet en kampanje for at barna skulle vurderes plassert hos dem (Andersson & Bjerkman, 1999). Utgangspunktet for å starte opp med familieråd, var fokuset på hvor barn som måtte flytte skulle bo. Dette er det samme utgangspunktet som Hedemarksprosjektet hadde. Etter kommuneforbundforsøket ble det gjort en endring i den svenske *Socialtjänstelagen* vedrørende plasseringssted når barn må flytte. Det heter i loven at det alltid bør overveies om barnet kan flytte til noen som står barnet nær (Andersson & Bjerkman, 1999). Et av temaene i dette prosjektet var om familieråd ble ansett å være en egnet modell i arbeidet for å få til riktige fosterhjems plasseringer, primært i barnets nettverk.

To av forskningsspørsmålene i forsøksprosjektet ”Familjerådslag i Sverige” handlet om barneperspektiv: *Hvordan oppleves familieråd av barn og foreldre? Klarer familieråd å ivareta barnets interesser?* (Andersson & Bjerkman, 1999). Svarene disse forskningsspørsmålene, var at barn og familier hadde ulike erfaringer eller opplevelser med familieråd, og at det var variabelt om familieråd klarte å ivareta barns interesser.

Der rådene ble gjennomført i samsvar med modellens prinsipper, var konklusjonen at barn og foreldre opplevde familieråd som positivt, og at barnets interesser ble ivaretatt. Barneperspektivet, som Andersson og Bjerkman (1999) definerte som evnen til å se ut fra barnets synsvinkel og samtidig se barnet, var synlig i arbeidet i disse rådene. En forutsetning for dette er *...att utgå frå barnet och dess egna upplevelser och intentioner, dess förflutna, dess nuvarande liv och dess möjligheter* (Andersson & Bjerkman, 1999, s. 27)

Disse funnene var en inspirasjon for utviklingen av større bevissthet om barnet som aktør i familierådsarbeid i Norden.

2.2.2 Familieråd og barns deltakelse i Danmark

Et viktig forsøk med familieråd i Danmark, ble gjennomført i perioden juli 1999 til desember 2001 (Morthorst Rasmussen & Haldbo Hansen, 2002). Dette prosjektet hadde et litt annet fokus enn det svenske. Formålet var:

- Å gi den utvidede familie økt ansvar
- Å tilgodese familiens ressurser
- Å finne løsninger som er holdbare på lengre sikt
- Å forbedre samarbeidet mellom familie og forvaltning

(Morthorst Rasmussen & Haldbo Hansen, 2002).

Barneperspektivet var ikke synlig i formålet med dette prosjektet, men i konklusjonen etter evalueringene, kan en blant annet finne at 70 - 80 % både av barnevernarbeidere og foresatte som deltok i prosjektet har vurdert at barnet har fått en bedre handlingsplan etter gjennomføring av familieråd. En annen viktig del av oppsummeringen, er at familieråd kan innebære aktivisering av sårbarhet hos barnet og foreldrene når deres liv og vanskeligheter blir lagt fram for slekt og venner. Gjennom intervjuene som ble gjort, kom det fram at barna kunne oppleve familierådene som følelsesmessig belastende. Følgen av dette, er at det er nødvendig for aktørene i familieråd ha å fokus på spillereglene i modellen og på omsorgen som blir gitt barna i hele familierådprosessen (Morthorst Rasmussen & Haldbo Hansen, 2002).

Konklusjonen ble avsluttet med at det blant annet burde iverksettes mer omfattende undersøkelser av barnas erfaringer med familieråd.

2.2.3 Barneperspektivets utvikling i familieråd i Norge

I midten av 1990-årene ble de første spede forsøk med familieråd i barnevernarbeid startet i Norge (Einarsson, 2002; Hyrve, 2002). Evalueringene av forsøkene satte også søkelyset på barnets posisjon i familieråd. En evaluering gjort av Høgskolen i Sør-Trøndelag, viste at i et prosjekt med 28 familieråd ble det lagt svært liten vekt på deltakelse fra barn i de sakene som handlet om omsorgsovertakelse eller flytting (Hyrve, 2002). Barnevernarbeiderne begrunnet dette med at de ville skåne barna. Barna ble heller ikke spurt om sin mening før familierådene. I en NOVA-rapport fra samme år, ble det konkludert med at bruk av familieråd kan representere en oppjustering av barns rettigheter i familien (Einarsson, 2002). Det ble også drøftet om og på hvilken måte barn bør delta. Einarsson konkluderte med at framtidige studier av familieråd burde ha fokus på å få fram barns erfaringer med egen deltakelse.

I perioden 2003 – 2006 finansierte Barne- og likestillingsdepartementet et nasjonalt prosjekt: ”Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge” (Falck, 2006). Hensikten var både å implementere modellen i kommunene og hente ut erfaringer om effektene av familieråd, spesielt med tanke på om familieråd medvirket til positive endringsprosesser for barna. Evalueringen av prosjektet viste at det kunne ses en reduksjon i ”barnas problematiske sider” etter familieråd (Clausen & Falck, 2006). Det er viktig å merke seg at vurderingen hovedsaklig ble gjort av barnas foreldre, ikke barna selv. Evalueringen viste også at foreldrene i all hovedsak var positive til bruk av familieråd, og at dette kan ha sammenheng med at engasjement og ansvar øker hos de det gjelder, når de blir deltakende både i beslutningsprosessen og ansvarlig for gjennomføring av det som er bestemt (Havnen, 2006; Hyrve, 2006). Barnevernet har gjennom innføring av familierådmodellen måtte endre både holdninger og praksis. Det viste seg at barnevernarbeidere ble selektive når de skulle velge ut hvilke familier som fikk tilbud om familieråd. Samtidig kom det fram en positiv holdning; barnevernarbeiderne syntes de fikk mer informasjon om barnet og barnets situasjon gjennom familierådsarbeidet, og de ga også uttrykk for at beslutningene ble mer demokratiske. Familieråd ble altså sett på som en modell i barnevernarbeid som primært kan sikre at barn og foreldres synspunkter og kunnskap blir lagt til grunn for barnevernets beslutninger (Hyrve, 2006).

Barns deltakelse i familieråd og barneperspektivet hadde tydeligere fokus i denne evalueringsrapporten enn i tidligere rapporter, noe som også kommer tilsyne gjennom Strandbus artikkel om barneperspektivet (Strandbu, 2006). I tillegg til barnets egen synsvinkel og de voksnes perspektiv på hva som er best for barn, trakk Strandbu (2006) inn et tredje element i barneperspektivet: Den kulturelle og historiske forståelsen for barn som er rådende i samfunnet, og de lover og regler som regulerer barns rettigheter. Dersom familierådsarbeidet skal ha et tydelig barneperspektiv, må barn ha hjelp til meningsdannelse, støtte når meningene skal bringes frem, og noen å snakke med når beslutningen er tatt, hevdet Strandbu (2006, s. 244).

I doktoravhandlingen *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådmodellen* var hovedfokus på barn som deltakere i familieråd (Strandbu, 2007). Strandbu oppsummerte, etter intervjuer med barn, at bruk av familierådmodellen i seg selv ikke sikrer at barnas beste blir ivaretatt. En viktig forutsetning er at barn som er i stand til å danne seg egne standpunkter, alltid skal gis mulighet til å delta i familieråd. Det må legges til rette for at barn kan delta på en måte som sikrer at de får komme fram med sine meninger, og at de får ivaretatt sin rett til beskyttelse. Barnet kan delta i familieråd på ulike måter. Enten direkte gjennom status som deltaker, eller indirekte ved at barnets meninger blir presentert via støttepersonen. Dersom barnet ikke er tilstede i rommet der familierådet foregår, men i tilstøtende rom, kan støttepersonen konferere med barnet underveis i drøftingene. En kombinasjon av disse måtene å delta i familieråd på, er at barnet deltar i deler av familierådet og lar seg representere av støttepersonen i andre. Støttepersonen har en viktig funksjon for barnet uansett hvilke av de tre deltakerformene barnet velger. Strandbu skiller mellom å involvere barnet i barnetema, voksentema og fellestema. Barnetema forklares som tema som berører barnas hverdags erfaringer og livsverden, og hvor barnet bør få anledning til aktiv deltakelse. Når voksentema drøftes i familieråd, kan den beste løsningen være at barnets mening formidles via en støtteperson; dette kan sikre beskyttelse (Strandbu, 2007).

I arbeidet med doktoravhandlingen *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*, intervjuet Sveinung Horverak 20 ungdommer om hvordan de opplevde å delta i familieråd (Horverak, 2006). I denne avhandlingen konkluderes det med at

Norge trenger et barnevern som i større grad er relasjonelt og kontekstuel orientert. Familierådet kan fungere som et ritual for å sikre en slik orientering, samtidig som nettverket blir direkte aktivisert og engasjert i barnas liv. Barna blir aktive i eget endringsarbeid, noe som virker viktigere enn de beslutningene som faktisk tas (Horverak, 2006).

2.2.4 Nyere forskning om barn i familieråd i Norden

I rapporten “Family Group Conference from a Child Perspective Nordic Research Report” (Heino, 2009) oppsummeres et forskningsprosjekt gjort vedrørende familieråd i Norden med utgangspunkt i barneperspektivet. Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige deltok i prosjektet. Prosjektet hadde tre forskningsspørsmål: Det første dreide seg om endringene familieråd førte til for barnet, sett fra et barneperspektiv, det andre handlet om barns erfaringer og forståelse av familieråd som metode, og det tredje handlet om hvordan et barneperspektiv kan realiseres i familieråd.

Ungene som ble intervjuet i disse landene fikk i oppgave å peke ut områder hvor de kunne tenke seg endring. Oppsummeringen viser at barna ønsket bedring i forholdet til og mellom foreldrene, bedring i situasjonen hjemme og med kamerater. Dette var knyttet til hverdagslivet generelt, men også til identitet og selvfølelse. Det kom fram at voksne og barn så forskjellig på hva som var problemet, og hadde forskjellige ønsker til endring. Da barna ble intervjuet etter familierådene, kom det fram at de hadde ulikt syn på om endringene de hadde opplevd, skyldtes familierådet. Det så ut til å være en sammenheng mellom atmosfæren i familierådet og muligheter for endring.

Barna ble intervjuet om alle fasene i familieråd. Det kom fram store variasjoner i forhold til om barna fikk være med å formulere spørsmålene som skulle behandles i familieråd, og om de fikk velge støtteperson selv. Det kom også fram at barn vanligvis har sterke meninger om egen og familiens situasjon, men de var også klar over sin underordnede posisjon i en prosess som ble ledet av voksne. Det varierte om barna fikk være med å velge hvem fra nettverket som skulle komme. De fleste barna var svært spente før familierådet skulle gjennomføres.

Jeg har merket meg at de profesjonelle ofte både brukte et språk og kom med opplysninger som det var vanskelig for barna å forstå eller takle. Barnas syn ble heller ikke presentert i informasjonsfasen. Hvordan barn deltok i den private fasen varierte mye. Barn under 10 år gikk gjerne inn og ut av møtet i denne fasen. Mange av barna ga uttrykk for at de opplevde at familierådet var arrangert for deres skyld. Støttepersonen syntes å være viktig for mange av barn, men også dette varierte.

Dette nordiske prosjektet hadde som mål å produsere materiale for å utvikle praktisk barnevernarbeid. Det ble derfor laget en forskningsbasert sjekklister som kan brukes for å gjøre familieråd mer barneorientert, og samtidig være et verktøy for ivaretagelse av barneperspektivet i familieråd. I utgangspunktet er denne sjekklister basert på barnekonvensjonens bestemmelser (Heino, 2009).

2.3 Familieråd, barnevernbarnas forum for demokratiske fosterhjemplasseringer?

Synet på barn, i alle fall i den vestlige verden, endrer seg stadig. Dette har sammenheng med samfunnsutviklingen generelt og hvilke normer som til enhver tid råder (Dencik & Schultz Jørgensen, 1999; Fauske & Øia, 2003; James, Prout, & Jenks, 1999). Perspektiver som ser barn som aktive medborgere, har blitt stadig mer rådende (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; James et al., 1999). Flere har tatt til orde for at familierådmodellen har de grunnleggende forutsetningene som skal til for at barn i barnevernet skal kunne hevde sine medborgerrettigheter (Hanssen, 2005; Skivenes & Strandbu, 2005). Modellen kan også ses som et eksempel på et verktøy som kan medvirke til styrking av demokratiseringsprosesser i barnevernets arbeid. Generelt har offentlig virksomhet de siste årene vært preget av en utvikling, der ansvar overføres fra offentlige instanser til individ og private eller frivillige foretak (Schjelderup, Omre, Marthinsen, Horverak, & Hyrve, 2005). Parallelt er det åpnet for økt brukermedvirkning i enkelte deler av den offentlige virksomheten (Willumsen, 2005). Brukermedvirkning, som fremmer ansvarstaken hos brukerne av tjenester, er mest aktuelt i saker som reiser spørsmål av etiske eller moralsk karakter, for eksempel hva som er barnets beste ved fosterhjemplassering (Skivenes, 2005). I tillegg til den økonomiske gevinsten det kan være for offentlig virksomhet at brukerne selv tar ansvar, bygger brukermedvirkningsidealet på et politisk ønske om økt demokratisering. Habermas' rasjonalitetsforståelse og hans teori om kommunikativ handling har blant

annet influert på utviklingen av brukermedvirkning i offentlig virksomhet (Eriksen & Weigård, 1999). Habermas' diskursteori⁷ som er knyttet til deliberasjon⁸, er blitt brukt som ramme for å drøfte familierådmodellen som en modell for brukermedvirkning. Familieråd betraktes som en modell som har de grunnleggende strukturelle kvalitetene som teorien krever (Hanssen, 2005; Skivenes & Strandbu, 2005). Teorien har kriterier for en rasjonell og "rettferdig" beslutningsfatning: Deliberasjons- og beslutningsprosessen er rettferdig dersom alle berørte parter kan høres og si sin mening under like vilkår, og det har kommet til en enighet som alle kan støtte (Eriksen & Weigård, 1999). Spørsmålet er om dette også gjelder for barn som deltar i familieråd. Det er grunn til å sette spørsmålstegn ved om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer kan garantere en rasjonell og rettferdig beslutningsprosess sett ut fra barns perspektiv, og om barns opplevelser blir tatt hensyn til i deliberasjonen.

Fosterhjemsarbeid i Norge har hatt tradisjoner i en praksis som går ut på at det er barnevernarbeidernes utfordring å finne fosterhjem som passer til barnet som skal flytte (Bunkholdt, 2004). Barnas spesifikke behov har tradisjonelt vært utredet av eksperter (Mattsson, 2006). Vurderinger og beslutninger om hvordan fosterhjems plasseringer skal skje, bygger blant annet på ekspertenes beskrivelser av barnas behov. Selv om barnevernet har kunnskap om hvor vanskelig det kan være for barn å flytte til fosterhjem (Fahlberg, 1995), har det vært lite fokus på barns deltakelse i valg av fosterhjem, eller i planleggingen og gjennomføringen av flytting (Bunkholdt, 2004; Kvello, 2007). Familieråd er i ferd med å opparbeide seg status som en modell som sikrer barna en langt mer demokratisk behandling i barnevernarbeid (Hanssen, 2005; Skivenes & Strandbu, 2005; Strandbu, 2008). Modellen kan derfor være verd å prøve ut ved fosterhjems plasseringer. Men:

The mere method is not the issue, but rather the way in which those adults of the private network and the professionals act in relation to the children and how the child perspective is materialised in social work and other professions in general (Heino, 2009, s. 122).

⁷ (Eriksen & Weigård, 1999)

⁸ deliberasjon = grundig, åpen og kritisk drøfting og diskusjon (Eriksen & Weigård, 1999).

2.4 Oppsummering

Statlige barnevernmyndigheter ønsker å fremme bruken av familieråd (Falck, 2006; Strandbu, 2008). Mange av forsøksprosjektene med familieråd i barnevernet er evaluert, og det foreligger foreløpig ingen vitenskaplige resultater som fraråder bruk av familieråd. Bruk av familieråd i norsk/nordisk barnevernarbeid ser ut til å øke (Heino, 2009). Barnets posisjon i familierådsarbeidet har som over vist, fått stadig større oppmerksomhet. Det er likevel ikke sikkert at den økte oppmerksomheten om barnets plass i familierådsarbeidet har gjort at barnets opplevelser blir tillagt større vekt når familieråd blir brukt ved fosterhjems plasseringer.

3 Om fosterhjem

Den mest dramatiske endringen i et barns liv, som barnevernet kan medvirke til, er flytting fra hjemmet. Når barnevernet vurderer flytting, er føringen at barnet skal flytte til et fosterhjem. I NOU 2000:12 Barnevernet i Norge, heter det:

Når barn ikke kan bo sammen med sine foreldre, er plassering i fosterhjem det mest brukte alternativet. Bak dette ligger et ønske om at barn som har vært utsatt for omsorgssvikt skal få oppleve et familieliv med stabile og omsorgsfulle voksne rundt seg (NOU 2000:12).

Dessverre har mange barn som har flyttet til fosterhjem, opplevde at de etter kort tid har måttet flytte igjen. De har ikke fått den stabiliteten som er ønskelig. Dette kan ha sammenheng med at barn i alt for liten grad har vært formidlere av egne behov, meninger og opplevelser i disse prosessene (Hyrve, 2002). Økende bruk av familieråd i barnevernarbeid har ført til økt bevissthet om barneperspektivet i barnevernsaker generelt (Hanssen, 2005; Hyrve, 2006, 2008; Skivenes & Strandbu, 2005). Hensikten med denne oppgaven har blant annet vært å få mer kunnskap om bruk av familieråd gir barn en tydeligere aktørstatus i egen sak, når temaet er fosterhjems plassering.

3.1 Om valg av fosterhjem

Fosterhjemsordningen i Norge i dag reguleres av juridiske og forvaltningsmessige bestemmelser. Gjennom retningslinjer for fosterhjem reguleres blant annet krav til fosterhjem og barns rettigheter ved fosterhjems plassering (Retningslinjer for fosterhjem, 2004). Hvordan barna får gjort rettighetene gjeldende, er avhengig av både

familien og barnevernets oppfatninger om barns aktørposisjon og hvordan fosterhjems plasseringer skal gjøres.⁹

Det er de statlige fosterhjemstjenestenes oppgave å rekruttere egnede familier til fosterhjem og formidle fosterhjem som passer for det enkelte barn (Retningslinjer for fosterhjem, 2004). Retningslinjene¹⁰ inneholder en utdyping av hva som er kravet til familier som kan godkjennes som fosterforeldre:

Fosterforeldre må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. De må ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. Det stilles også krav om at fosterforeldrene har økonomi, bolig og et sosialt nettverk som gir barnet mulighet til livsutfoldelse. Fosterforeldrene må videre ha god vandel og må kunne legge frem tilfredsstillende politiattest,.... (Retningslinjer for fosterhjem, 2004, s. 5).

Videre er det også understreket at det skal velges fosterhjem til barn ut fra hva som er det beste for barnet:¹¹

Ved valg av fosterhjem til et barn skal barneverntjenesten legge avgjørende vekt på hensynet til barnets beste. Barneverntjenesten skal foreta en individuell vurdering av om fosterforeldrene har de nødvendige forutsetninger for å ivareta det enkelte barns egenart og behov,...(Retningslinjer for fosterhjem, 2004, s. 22) .

I forskrift om fosterhjem av 18.12.03, § 4 heter det:¹²

Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.... (Forskrift om fosterhjem, 2004, s. 5).

Barneverntjenestene har ikke bare plikt til å finne fosterhjem som kan ivareta det enkelte barns behov, og de har også plikt til undersøke om et slikt finnes i barnets familie eller nettverk. Dessuten skal barns mening tillegges vekt:

Barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før fosterhjem

⁹ Både statlig og kommunalt barnevern har oppgaver ved fosterhjems plasseringer.

¹⁰ Kap. 5

¹¹ Retningslinjenes kap. 6

¹² Forskriften er første kapittel i retningslinjer for fosterhjem

velges. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.... (Forskrift om fosterhjem, 2004, s. 6).

Utfordringen er å ha gode redskaper for å få dette til. Innføringen av familieråd i barnevernarbeid har ført til at barn og foreldres opplevelser og meninger blir tatt mer hensyn til i barnevernets beslutninger (Falck, 2006). Utprøving av bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer kan gi kunnskap om dette organet er egnet til å oppfylle disse bestemmelsene.

3.2 Dilemmaer når barn gis status som rettighetsholdere ved fosterhjems plasseringer

FNs konvensjon om barns rettigheter, fortrinnsvis artikkel 12, setter rammer for barns rettigheter i offentlig forvaltning (Barnekonvensjonen, 2003). Den svenske juristen, Titti Mattsson (2006), er opptatt av i hvilken grad barns rettigheter og meninger blir ivaretatt når barn er plassert i fosterhjem, og om blant annet barnekonvensjonens bestemmelser blir respektert. Konvensjonens aktørperspektiv forutsetter mulighet for barnets reelle deltakelse, hevder Mattsson, men spørsmålet er om, eller på hvilken måte oppfatningene eller opplevelsene til barn som skal flytte til eller bor i fosterhjem skal tillegges vekt. Konvensjonens artikkel 3 understreker at alle offentlige organisasjoners handlinger overfor barn skal skje ut fra hva som er det enkelte barns "beste". Men hva skjer om barnets interesser, slik barnet uttrykker dem, står i konflikt med barnets behov, slik voksne vurderer det?

Barnets behov er ofte det voksne mener barn har behov for. *Typiske* behov er behov alle barn har, *spesifikke* behov er behov som er spesielle for det enkelte barn. I barnevernet utredes gjerne barns spesifikke behov gjennom relatering til vitenskaplig litteratur og ved hjelp fra sakkyndige eksperter (Mattsson, 2006).

Barnets interesser kan defineres som barnets egen oppfatning av situasjonen. For å få en forståelse av barnets interesser,¹³ må barnevernet snakke med barnet. Barnets uttrykte vilje, som er en del av barnets interesse, bør være en viktig del av vurderingsgrunnlaget for beslutninger ved fosterhjems plasseringer, hevder Mattsson (2006).

¹³ Eller perspektiv, som det er det vanligste begrepet i norsk barnevernlitteratur.

Når det skal fattes en beslutning om at et barn skal flytte til fosterhjem kan barnevernet, gjennom samtale med barnet, oppdage at barnets behov slik barnevernet ser det og barnets interesser, ikke samsvarer. Dette kan for eksempel gjelde hvem barnet skal flytte til, og hvordan samværet med personer barnet er knyttet til, skal gjennomføres etter plassering. Hvordan skal barnevernet ta hensyn til barnets interesser? Dette er et av barnevernets dilemmaer som kan deles med familien dersom familieråd blir brukt i beslutningsprosessen.

Tanken bak familieråd er at barnet og familien skal drøfte seg fram til en plan som sikrer barnets beste. Dette forutsetter at familien lar barnet komme til orde. Makt er ujevnt fordelt innad i familier, spesielt er dette asymmetrisk fordelt i forholdet mellom barn og voksne (Strandbu, 2007). Synet barnet har på om det skal flytte, og i tilfelle til hvem, kan være et helt annet enn det de voksne i familierådet har. Dette er et annet dilemma. Når barnevernet skal ta stilling til planen familien lager, legges barnevernets normer for hva som er bra nok omsorg for barn til grunn for vurderingen. I praksis kan det være slik at barn, familie og barnevern står for tre ulike syn på hvilke løsninger som er til barnets beste, blant annet med hensyn til om ønsket fosterhjem kan godkjennes.

3.3 Barns bakgrunn og tilbud om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer

Internasjonal forskning viser at barn som får hjelp av barnevernet hovedsakelig kommer fra fattige og marginaliserte familier. Et annet framtrede trekk ved barnevernsfamilier, er at de fleste barna bare bor sammen med en av foreldrene (Dencik & Schultz Jørgensen, 1999; Egelund & Sundell, 2001). I prosjektet "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge" ble det kartlagt at over halvparten av barna bodde sammen med enslig mor eller far, mest enslig mor (45%). Et flertall av foreldrene hadde svak tilknytning til arbeidslivet og relativt lav utdanning. 2/3 av mødrene levde av trygd eller sosialhjelp. Oversikten over fedrene var dårligere, det forelå opplysninger om under halvparten. Men over halvparten av dem det forelå opplysninger om, hadde arbeidsinntekt. De fleste foreldrene oppga å ha lav utdanning. I tillegg slet svært mange av foreldrene med egne problemer og problemer i forhold til

barna (Clausen & Falck, 2006). I Holtans undersøkelse (2002) bodde 54% av barna hun undersøkte sammen med enslig forsørger før de flyttet til fosterhjem.

Dette bekrefter at familiene som kommer i kontakt med barnevernet ofte har sammensatte problemer, og at dette er grunnlaget for at det blir vurdert å flytte barna til fosterhjem. En kan spørre seg om disse faktorene har betydning for synet på hva slags metoder eller modeller som kan anvendes i samarbeidet med barna og familiene deres når det blir aktuelt å flytte barna. Undersøkelser viser at det er familier som samarbeider godt med barnevernet som får tilbud om familieråd. Og at barnevernet har oppfatninger om at disse familiene har et sterkt nettverk (Hyrve, 2006). Dersom dette betyr at familieråd blir tilbudt de mest ressurssterke av de marginaliserte familiene, kan det også bety at noen barn har større muligheter for å komme i fosterhjem i eget nettverk enn andre.

3.4 Fosterhjem i barnets familie eller nettverk

Når familieråd blir gjennomført med familier der et eller flere av barna er vurdert flyttet til fosterhjem, er spørsmålet som familierådet skal ta stilling til ofte: Hvor skal barnet bo? Det er nærliggende å tro at når familien først får anledning til å drøfte dette spørsmålet, er muligheten for at det kommer et forslag om fosterhjem i barnets familie eller nettverk større enn når barnevernet skal lete etter et fosterhjem som passer.

Amy Holtans doktoravhandling, *Barndom i fosterhjem i egne slekt* (2002), setter søkelyset på hva det betyr for barn å leve barndommen i fosterhjem i egen slekt. Hun var opptatt av hvilken betydning slektsfosterhjem har for barns sosiale integrasjon.

Familie har generelt stor betydning for hvordan barn integreres i samfunnet (Holtan, 2002). Reell integrasjonen skjer når barnet opplever tilhørighet eller tilknytning til personer eller miljøer, selv om intensiteten i tilhørigheten varierer (Dunn, 1998).

Når barn flytter fra familien sin til et fosterhjem vil dette alltid representere et brudd, og for de fleste, mangel på tilhørighet til det nye miljøet. Selve flyttingen representerer også en mulighet for stigmatisering. Som fosterbarn er en annerledes enn de fleste andre barn (Holtan, 2002). Dette er risikofaktorer som øker barnas sårbarhet for ulike problemer (Kvelling, 2007).

Barn som flytter til slekt, gir uttrykk for at dette er mer naturlig og mindre stigmatiserende enn å flytte til et fremmed fosterhjem (Holtan, 2002). Et annet moment som synes å ha betydning, er at fosterforeldre og foreldre har en form for bånd som er etablert før det blir snakk om fosterhjems plassering. Barnet er derfor ikke det eneste bindeleddet mellom dem, slik det ofte er når barnet bor i fremmed fosterhjem. Relasjonen blir dermed tryggere. Holtan sier at det viktigste fortrinnet til slektsfosterhjemmene er likevel at de kan sørge for kontinuitet og solidaritet mellom barnets baser som altså er fosterhjem og hjem. Det er mye som tyder på at oppholdene i slektsfosterhjem er mer stabile enn i andre fosterhjem. I Holtans undersøkelse hadde færre barn i slektsfosterhjem vært plassert før, enn barn i fremmede fosterhjem. Fosterforeldrenes tålegrense i forhold til fosterbarnet øker når fosterforeldrene ikke bare har forpliktelser overfor barnet, men også foreldrene, fordi de er i slekt. Når barnet flytter, er det større sjanse for at kontakten mellom barn og fosterforeldre blir opprettholdt (Holtan, 2002).

3.5 Oppsummering

Fosterhjemsordningen i Norge er regulert av lover, forskrifter og retningslinjer. En føring er at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem. Forskning viser at slektsfosterhjem vanligvis sikrer barn bedre kontinuitet i livet. Når familieråd brukes ved fosterhjems plasseringer, kan beslutningene bli vanskelige dersom barn, foreldre og barnevern har ulike syn på hva som er til barnets beste.

4 Teoretiske perspektiver som innfallsvinkel til forståelse av barns livsverden

4.1 Innledning:

Denne oppgaven handler om barns opplevelser med bruk av familieråd når de skal flytte til fosterhjem. Barns formidlede opplevelser kan forstås ut fra ulike teoretiske perspektiv. Hva barn opplever som viktige momenter i sin livsverden når de vet de skal flytte til fosterhjem, kan gi nyttig informasjon om hvordan fosterhjems plassering bør gjennomføres og hva barnevernet bør ta hensyn til. De teoretiske referanserammene

som presenteres i dette kapittelet, er grunnlaget for forståelsen av intervjuundersøkelsens data.

Norsk barnevernarbeid endres stadig. Hvilke perspektiver som legges til grunn for forståelsen av barn og familiers hjelpebehov har sammenheng med, ikke bare stadig ny forskning, men også rådende politiske, kulturelle og økonomiske forhold (Hundeide, 2003).

Bruk av familieråd i barnevernarbeid representerer et perspektiv på barn og familier preget av en forventning om at barnet og familien selv kan finne løsninger i vanskelige livssituasjoner. Barn og familier blir sett på som handledyktige, eller som aktører i egne liv (James et al., 1999)¹⁴. Aktørperspektivet kan forstås på ulike måter.

Barnevernet skal arbeide for at barn skal ha mulighet for en sunn og optimal utvikling ut fra sine forutsetninger.¹⁵ Det er tradisjon i barnevernet å ha et perspektiv på barns utvikling som resultat av, på den ene siden, kvaliteten på samspillet med omsorgspersonene og, på den andre siden, påvirkningen barnet har hatt i sitt oppvekstmiljø (Backe-Hansen, 2004; Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007). I de fleste barnevernutredninger blir det lagt stor vekt på beskrivelser av foreldrenes fungering og livsførsel. Barnets ressurser og opplevelser blir tillagt mindre vekt (Kvello, 2007).

Det kan ligge konflikter i disse perspektivene. På den ene siden ses barnet som aktør i eget liv, noe som forutsetter samhandling med barnet og vektlegging av barnets opplevelser av egen livssituasjon i barnvernsarbeid. På den andre siden ses barnet som et produkt av eller offer for foreldres og oppvekstmiljøes mangler. Da rettes barnevernets fokus på endring av foreldre eller miljø, eller barnet flyttes, uten at barnets opplevelse av situasjonen vektlegges.

¹⁴ Oppfatningen av mennesket som *aktør* i samfunnsvitenskapelig litteratur bygger på en forståelse av mennesket ut fra hva det *gjør* ut av seg selv (Mathiesen, 2008).

¹⁵ Lov om barneverntjenester, § 4-12.

Også når familieråd brukes ved fosterhjems plasseringer kan de ulike perspektivene være bestemmende for på hvilken måte barnet blir medvirkende i familierådet (Omre & Schjelderup, 2009).

4.2 Barn som rettighetsholdere

At familieråd har fått innpass i barnevernarbeid, er blant annet fordi det har vært nødvendig for barnevernet å prøve ut modeller der barns juridiske rettigheter blir tatt hensyn til. Barnevernloven har bestemmelser som gir barnet rettigheter i forhold til å bli hørt og tatt hensyn til. I tillegg har FNs barnekonvensjon, som også understreker disse rettighetene, fått en stadig sterke forankring i norsk politisk liv de siste årene.

4.2.1 FNs barnekonvensjon og lov om barneverntjenester

Å flytte barn fra foreldrehjem til fosterhjem representerer en dramatisk endring i barns liv. Ivaretagelse av barnets rettigheter i en slik situasjon er en utfordring for barnevernet. Siden 1980-årene har fokuset på barn som rettighetsholder og aktør kommet til uttrykk i barnelovgivningen.¹⁶ Den norske barnevernloven ble endret i 2003 fordi FNs barnekonvensjon ble inkorporert i norsk lovgivning. Barnekonvensjonen har tre artikler som har direkte betydning for barnevernbarns rettigheter og barnevernets arbeid. I artikkel 12 heter det:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett (Barnekonvensjonen, 2003).

Barn har rett til å gi uttrykk for synspunktene sine i alle forhold som vedrører det. Ved en så stor endring i barnets livssituasjon som en flytting til fosterhjem representerer, er det utvilsomt at barnets mening må hentes fram og at synspunktene må vektlegges. En utfordring for barnevernet er vurderingen av i hvor stor grad barnets meninger skal

¹⁶ I 1981 kom lov om barn og foreldre som blant annet inneholdt bestemmelser som at barn skal ha økt selvbestemmelse etter alder.

tillegges vekt. Barn kan høres direkte, gjennom representant eller gjennom egnet organ. Familierådet anses å være et egnet organ, men bruk av familieråd er ingen garanti for at barnet blir hørt. Barnevernets forståelse av de juridiske bestemmelsene og hvordan aktørperspektivet skal forstås, kan være avgjørende for hvordan barnets meninger blir tillagt vekt, også når familieråd brukes ved fosterhjems plasseringer.

Bestemmelsene i artikkel 12 finnes tilsvarende i Lov om barneverntjenester, § 6-3, 1.ledd:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet (Barnevernloven, 1992).

Det er tre viktige rettesnorer i denne bestemmelsen. Barn skal informeres om det som vedrører dem. De skal gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser. Barnets mening skal tillegges vekt, men det er en vurderings sak i hvor stor grad. Eldre og mer modne barns meninger skal tillegges større vekt enn yngres (Skar & Ofstad, 2009). Ved tilbud om bruk av familieråd i en sak der det vurderes å være til barnets best å flytte, må barnevernet sikre at bestemmelsen oppfylles som en del av familierådsarbeidet.

Overordnet i alt barnevernarbeid er hensynet til barnets beste. I følge FNs barnekonvensjon har offentlige myndigheter et særlig ansvar i forhold til å handle ut fra hva som er barns beste, noe som kommer fram i artikkel 3, pkt. 1 og 2:

1. Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. 2. Partene påtar seg å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel, i det det tas hensyn til rettighetene og forpliktelsene til barnets foreldre, verger eller andre enkeltpersoner som har det juridiske ansvaret for ham eller henne, og skal treffe alle egnede lovgivningsmessige og administrative tiltak for dette formål (Barnekonvensjonen, 2003).

Tilsvarende bestemmelse finnes i lov om barneverntjenester, der barnevernet forpliktes til å arbeide for barnets beste, jevnført § 4-1 (Skar & Ofstad, 2009).¹⁷

Bruk av familierådmodellen i barnevernarbeid generelt, og ved fosterhjems plasseringer spesielt, signaliserer at barnevernet ønsker å la barnet og familien selv finne fram til hva som er barnets beste. Barnevernet har likevel mulighet til å overprøve familiens forslag til løsninger dersom de ikke oppfyller kravene til *barnets beste* etter barnevernets vurderinger. I NOU 2000:12: *Barnevernet i Norge*, blir barnets beste-bestemmelsen kommentert slik:

*Som vi ser er det flere viktige spørsmål og krav som forankres til den overordnede verdien «barnets beste». Hva som er «barnets beste» er imidlertid ikke noe entydig gitt. Dette er tvert imot et stridsspørsmål der blant annet forskjellige faginstanser har ulike vurderinger. Det som gjør dette komplisert er først og fremst at hvert enkelt barn og hver familie er unik, og barnets beste forandrer seg over tid (NOU 2000:12).*¹⁸

Faginstanser kan altså ha ulike syn på hva som er barnets beste. Ved bruk av familieråd vil faginstansenes vurderinger møte det enkelte barn og families egne syn. Hvordan barnevernet vektlegger barn og families meninger mot de sakkyndige ekspertenes, er blant annet avhengig av barnevernarbeidernes perspektiv på barn.

I kommentarene til barnevernlovens § 4-1 sier Ofstad og Skar (2009) at barnets beste-bestemmelsen skal legges til grunn både når det skal vurderes om hjelp skal gis og hva slag hjelp som skal gis. Det er verdt å merke seg at barnets beste-vurderinger skal gjennomsyre barnevernets arbeid gjennom hele saksbehandlingen. Det er ikke bare resultatet av arbeidet som skal føre til en god situasjon for barnet, barnets vel skal også ha fokus fra barnevernet møter barnet.

Ofstad og Skar (2009, s. 62) viser til et annet viktig moment i barnevernarbeid:

Et moment i vurderingen av hva som er til barnets beste som er spesielt omtalt i forarbeidene, er hva barnet selv mener. Hvor stor vekt det skal legges på barnets egen uttrykte mening når tiltak etter barnevernloven vurderes, vil være avhengig av barnets alder og modenhet.

¹⁷ Jfr. lovteksten i kapittel 1.1 og utdyping av innholdet i kapittel 4.5 Barns omsorgsbehov.

¹⁸ Kap. 5.6

Her presiseres igjen at barnets egne meninger er et viktig moment i arbeidet med å finne fram til barnets beste. Som vist i kapittel 2, har barneperspektivet blitt stadig mer framtrædende i familierådsarbeid. Det er likevel en utfordring å hjelpe det enkelte barn fram til en slik posisjon ved bruk av familieråd, at barnets opplevelser reelt blir tatt hensyn til når det enkelte barnets beste skal vurderes.

4.3 Barn og barndom i et aktørperspektiv

Synet på barn eller barndom varierer i ulike samfunn og endres ved historiske overganger. Mennesker som lever sine første 20 år, har forskjellig status, oppgaver og beskyttelse om de lever i en norsk middelklassefamilie eller om de lever i et søramerikansk eller asiatisk slumområde (Fauske & Øia, 2003; Hundeide, 2003; James et al., 1999). Ratifisering av FNs barnekonvensjon og presisering av barns rettigheter i norsk barnevernlovgivning har juridisk sett stadfestet aktørperspektivet på barn i barnevernet. Bruk av familierådmodellen er et av flere redskaper som kan fremme dette perspektivet i praksis.

4.3.1 Aktørperspektiv på barn før og nå

Det finnes få kilder som kan fortelle om hvordan barn hadde det i vår del av verden før 1850 (Fauske & Øia, 2003). En vet lite om hvordan barns opplevelser og meninger ble tillagt vekt i dagligliv eller samfunnsliv. Barndom som fenomen, i den grad den har eksistert, var trolig over i sjuårsalderen i førindustriell tid (Fauske & Øia, 2003; Qvortrup, 1999). Fra sjuårsalder måtte de fleste barn begynne å arbeide, noe som gjorde at de på visse områder ble betraktet som voksne (Fauske & Øia, 2003; Marx, 2005). Det kan se ut som om barn fra sjuårsalderen langt inn i industriell tid ble sett på som mennesker i stand til å delta i samfunnslivet gjennom arbeid, dog med noe mindre kapasitet (Marx, 2005). Barna var slik sett aktører i samfunnslivet. I vår del av verden endret synet på barn seg gradvis, og det ble etter hvert viktig å gi barn beskyttelse og ta dem ut av samfunnsviktige oppgaver som produksjon (Fauske & Øia, 2003; James et al., 1999). I Norge ble myndighetsalderen satt til 21 år fra 1869. Ut over på 1900-tallet ble oppmerksomheten rundt barn som egen gruppe tydeligere. Dette kan vi se blant annet gjennom at det i slutten av 1940-årene ble opprettet statlige organ for ungdomsspørsmål, og det ble utgitt bøker om barne- og ungdomspsykologi (Fauske & Øia, 2003). Barn ble ansett å være en egen gruppe i befolkningen med særskilte forutsetninger og behov for beskyttelse (James et al., 1999).

Hva som kjennetegner barndom, er bestemt ut fra de politiske, kulturelle og økonomiske forholdene i samfunnet barnet lever i (Hundeide, 2003). Mens samfunnsendringer historisk sett har hatt lange linjer, slik at kunnskap om levemåter kunne overføres fra generasjon til generasjon, har samfunnet i vår del av verden siden 1960-70 årene vært preget av høy endringstakt, blant annet på grunn av den teknologiske utviklingen (Dencik & Schultz Jørgensen, 1999; Fauske & Øia, 2003). I 1970-årene ble det reist debatt om den beskyttelsen av barn som hadde hatt fokus de siste tiårene. Barnet hadde blitt sett på umodent, sårbart og lite i stand til å ta egne valg eller beslutninger (Fauske & Øia, 2003). I 1977 ble det lagt fram en offentlig utredning som ble forløpet til ny barnelov. Her ble det foreslått at barn skulle gis større selvbestemmelsesrett fram mot myndighetsalder (Fauske & Øia, 2003). Den formelle eller juridiske veien mot å se på barnet som aktør var blitt tydeligere.

Synet på barnet som aktør og rettighetsholder (Bunkholdt & Sandbæk, 2008) medfører både holdninger til og handlinger overfor barn som er annerledes enn bare for 2-3 tiår siden. I barnevernfeltet er den juridiske innfallsvinkelen til dette styrt av barnevernlovens bestemmelser (§ 6-3) og FNs barnekonvensjon (art. 12) (Sandberg, Høstmælingen, & Kjørholt, 2008; Skar & Ofstad, 2009). Barnets stilling som rettighetsholder og aktør blir stadfestet her.

4.3.2 Barnet som aktør og ”værende”

Det er likevel ulike vitenskapssyn på barns utvikling og barndom. James, Jenks og Prout hevder i boka ”Den teoretiske barndom” (1999) at vår tid er preget av tildels motstridende syn. Et hovedskille i barndomsforskningen går mellom å oppfatte barnet og barndommen som et stadium, en utvikling eller en strukturert utviklingsprosess på vei mot å bli voksen, og å oppfatte barn som en naturlig aktør i enhver sosial sammenheng barnet deltar i, eller som en sosial praksis. Gjennom å ha studert ulike perspektiver, mener James et. al å kunne identifisere fire hovedgrupper som er karakteristiske for nåtidens *sosiologiske* studier av barn og barndom. Det disse perspektivene har til felles, er at barnet ses på som aktør. Selv om alle perspektivene gir barn aktørstatus, vil barnevernets valg av perspektiver eller holdninger være bestemmende for hvordan barnets posisjon som aktør blir ved deltakelse i familieråd.

Det første handler om at barnet formes eller konstrueres gjennom at det i aktiv interaksjon med andre skaper sin verden av betydninger. Barnet som aktør er tydelig i og med at det selv konstruerer den virkeligheten det opplever. Dette perspektivet kalles *det sosialt konstruerte barnet*. Ut fra et slikt perspektiv på barn, vil deres opplevelser være sentrale for å finne fram til hva som er deres beste i barnevernarbeid. For barnevernet er det en utfordring å finne gode metoder som kan sikre at barns meninger og opplevelser kommer fram. Familieråd anses å være en modell i barnevernarbeid der barnet har en sentral posisjon som deltaker eller aktør (Omre & Schjelderup, 2009). Deltakerens livsverden skal være en viktig premiss for planlegging av gode tiltak.

Det andre perspektivet er å betrakte *barn som en egne stamme* i samfunnet. Innenfor denne stammen har barnet egne ritualer, regler og normer. Barnet som aktør er selv ansvarlig for og aktiv i utformingen av disse normene. For barnevernet er det en utfordring å få kjenneskap til å forstå disse reglene og normene, og ikke minst ta hensyn til dem ved valg av tiltak. Ut fra et slikt syn på barn, er det et spørsmål om hvordan bruk av familieråd kan medvirke til at barnas stammesæregenheter eller språk blir tatt hensyn til.

Det tredje perspektivet er å se *barn som minoritetsgruppe*. Barnet ses i lys av maktforhold i samfunnet der det primære er maktforholdet mellom barn og voksne. Barn blir sett på som en gruppe med egne rettigheter, forskjeller mellom barna har ikke så stort fokus. Barn kan i dette perspektivet kjempe for egne rettigheter. De er aktører i sitt virke for å få endrede kår. Slik familieråd har blitt praktisert i nordisk barnevernarbeid så langt, har barnets posisjon vært varierende (Horverak, 2006; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007). Kanskje har minoritetsgruppa behov for støtte i kampen for rettighetene?

Det siste perspektivet ser *barn som en sosial struktur*. Barn er subjekter hvor subjektiviteten er bestemt av samfunnet de lever i. Det forutsettes at barn som lever innenfor et avgrenset geografisk område kan ha en del fellesstrekk. Barn er en gruppe av sosiale aktører med egne behov og rettigheter. Barndommen er i dette perspektivet er en bestemt periode i et menneskes liv, der de som befinner seg i denne livsperioden er preget av de sosiale, kulturelle og økonomiske karakteristika som er rådende for denne perioden. Dette kan bety at barn har ulike forutsetninger for å delta i familieråd,

alt etter hvilken historisk epoke de befinner seg i, eller hvilke kulturelle eller økonomiske samfunnslag de tilhører. Barnevernet må tilrettelegge familierådsarbeidet ut fra hva som er karakteristisk for barnegruppa til enhver tid.

James, Jenks og Prout har hatt intensjoner om å utvikle en forståelsesramme der alle disse perspektivene inngår. De hevder at en felles forståelse i de fire innfallsvinklene er at barnet oppfattes som ”værende” og sosial aktør: ”Barnet oppfattes som en person, en status, en handlingsadfærd, en række af behov, rettigheder eller forskjelligheder – kort sagt som en social aktør” (James et al., 1999, s. 290). En konsekvens av å bruke dette perspektivet i barn- og barndomsforskning eller i praktisk barnevernarbeid, er å utforske virkelige barn eller *opplevelsen* av å være barn. Forfatterne er kritiske til den tradisjonelle utviklingspsykologien der fokuset har vært barnets vei til å bli voksen (for eksempel i faser) mer enn barnet i seg selv. Det ”nye” perspektivet er å utforske både barns handleevne og deres nåværende sosiale, politiske og økonomiske status i en bred kulturell kontekst (James et al., 1999).

Barnvernlovgivningen i Norge stadfester barnets aktørstatus.¹⁹ Hvilket syn det utøvende barnevernet har på barnet som aktør, kan være avgjørende for hvordan barnets aktørstatus blir når familierådmodellen anvendes i barnevernarbeid.

4.3.3 Barnet som aktør i et sosiokulturelt perspektiv

Bortsett fra perspektivet om at barnet er en sosial konstruksjon der barnets konstruksjon av egen livsverden er individuell og relativ, er det lite søkelys på barns individualitet i perspektivene beskrevet ovenfor. Barnevernet har, som før nevnt, en tradisjon i å vurdere barn og barns behov ut fra diagnostisering fra eksperter (Mattsson, 2006), og foreldrenes fungering og sosiale forhold (Kvelling, 2007). Det sosiokulturelle perspektivet har også fokus på barns individuelle utvikling:²⁰

Det sosiokulturelle perspektivet legger vekt på at barnet kommer inn i en sosial verden som allerede er utformet gjennom historiske og kulturelle prosesser som har eksistert før barnet og vil fortsette etter barnet. Disse kulturelt og historisk

¹⁹ Lov om barneverntjenester, § 6-3.

²⁰ Beskrevet i Karsten Hundeides bok: Barns livsverden. Sosiokulturelle rammer for barns livsverden (2003).

baserte formene gir føringer og modeller for hvordan barnets utvikling kan skje
(Hundeide, 2003, s. 5).

Dette perspektivet har som utgangspunkt at barnet fødes som et sosialt vesen, og at det går inn i en historisk og kulturell kontekst hvor barnets samhandling med det som befinner seg i konteksten blir avgjørende for barnets utvikling. Et annet viktig poeng i dette perspektivet er at barnet anses å være født som et meningsøkende og fortolkende vesen.²¹ Barnets utvikling skjer gjennom ”forhandlinger” mellom barn og omsorgsgivere. Forhandlingene fører til ”kontrakter” som regulerer det videre samspillet. Etter hvert blir kontraktene også indre veiledere for barnet. Forhandlingene eller kontraktene som barnet inngår med andre, gir det enkelte barnet individualitet. Rammene for forhandlingene er den sosiokulturelle konteksten barnet og de andre befinner seg i (Hundeide, 2003; Nygren, 1997; Vygotskij, 2007). Det enkelte barns forutsetninger for deltakelse i familieråd er slik sett avhengig av hva slags erfaringer barnet har fra forhandlinger med andre, og hva slags indre veiledere som er styrende for barnets møte med oppfatningen barnevernet eller andre voksne har til dem som aktører. Barnets konstruksjon av en livsverden gjelder ikke bare hvordan hverdagslivet oppleves, men også forventningene barnet har i møte med andre eller nye situasjoner (James et al., 1999). Barnet fortolker eller konstruere sine bilder eller opplevelser av det som skjer innenfor den kulturelle rammen det lever i. Når barnevernet skal tolke barns utsagn og handlinger for eksempel i familierådsarbeid, er kjennskap til den kulturelle og historiske konteksten barnet lever i av betydning for forståelsen etter dette perspektivet.

4.4 Referanseramme for forståelse av barns ytringer

Barnevernets arbeid er i stadig endring. Hensynstaken til barnets uttalte meninger og beskrivelser av egen situasjon blir viet større oppmerksomhet nå enn for 10 – 15 år siden (Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007; Willumsen, 2005).

Aktørperspektivet i barnevernets arbeid er synliggjort i lovgivningen. Ulike dominerende vitenskapssyn, som også påvirker barnevernets perspektiver, har til felles at barnet oppfattes som aktør (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Barnets egne meninger skal utgjøre en viktig del konstruksjonen ”barnets beste” for det enkelte barn.

Barnevernets vurderinger er likevel i stor grad influert av en utviklingspsykologisk

²¹ Aktør.

forståelse av barn og barns utvikling. Dette påvirker barnevernets møte med barn og foreldre når familieråd skal gjennomføres. Det påvirker også barnevernets tolkninger av barns uttrykte meninger.

4.4.1 Tilknytning og utvikling

Tilknytningsteoriene har stor plass i barnevernlitteraturen, og blir dermed et viktig grunnlag for barnevernets vurderinger av barns behov (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007; Smith, 2006). John Bowlbys (1994, 2007) teorier om *tilknytning*, *indre arbeidsmodeller* og *trygg base* blir brukt som forklaringsmodeller for barns behov for trygghet, stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.²² Barns ytringer om hva som er viktig for dem, kan også ses i lys av disse teoriene.

Bowlby mente at spebarn har en medfødt, biologisk styrt evne til å ta kontakt med et annet menneske når det føler seg sultent, utrygt eller stresset. De signalene barnet gir for å få oppmerksomhet; skriking, smil, blikk, pludring, etc. kalles *tilknytningsatferd*. Tilknytningsatferden er opptakten til et samspill med omgivelsene. Barnets sosiale utvikling starter gjennom denne atferden.

Reaksjonene barnet får på tilknytningsatferden, har betydning for hvordan barnets videre utvikling blir. Når barnet får dekket sine behov som følge av tilknytningsatferden, vil tilknytningspersonene framstå som en *trygg base*. Barnet må ha en *trygg base* for å kunne utforske verden (Bowlby, 1994, 2007; Kvello, 2007; Smith, 2002, 2006). Skal barnet utvikle *trygghet* på seg selv og verden, må omsorgsgiveren stille opp med: Fysisk og følelsesmessig tilgjengelighet, forståelse for barnets signaler, aksept for barnets behov og svar på barnets signaler slik at barnet opplever å være forstått (Bunkholdt & Sandbæk, 2008).

Når omsorgsgiverens samhandling med barnet er preget av ovenstående momenter, anses grunnlaget for en trygg tilknytning til omsorgsgiveren til stede. Erfaringene barnet får gjennom en trygg tilknytning til en omsorgsgiver, kan sikre en sunn utvikling hos barnet.²³ Dersom barnets henvendelser ikke blir møtt, eller svarene blir

²² Jfr. lov om barneverntjenester, §§ 1-1 og 4-1.

²³ Bowlby var opptatt av tilknytningens beskyttelsesfunksjoner.

uklare eller varierende og dermed uforutsigbare, kan tilknytningskvaliteten bli dårligere. Disse erfaringene kan også gjøre barnets evne til å samhandle med andre dårligere, og barnet kan utvikle en grunnleggende utrygghet.²⁴ Det har lenge vært ansett som viktig at når barnevernet vurderer om barn skal flytte til fosterhjem, bør barnets tilknytning til omsorgspersonen(e) kartlegges (Kvello, 2007).

Tilknytningsstilen²⁵ kan både gi nyttig informasjon om det er tilrådelig å flytte barnet, og det kan forklare hvordan barnet framstår i møte med andre. Dersom barns deltakelse i familieråd fører til at barnets egne opplevelser av tilhørighet og tilknytning blir kjent for barnevern og familie, kan perspektivet på hva som er barnets beste bli utvidet.

Barns *indre arbeidsmodeller* utvikles ut fra barnets erfaringer i forhold til å få hjelp, trøst og omsorg i situasjoner barnet oppfatter som farlige. De forventningene barn har til tilknytningspersonens atferd i slike situasjoner, overføres til samhandlingen med andre mennesker (Bowlby, 1994; Smith, 2002, 2006). Indre arbeidsmodeller kan ligne det Hundeide (2003) kaller kontrakter eller metakontrakter. Disse kontraktene uttrykker et gjensidig sett av forventninger og forpliktelser som utvikles mellom bestemte mennesker. De danner grunnlaget for hvordan mennesker møter nye personer og situasjoner (Hundeide, 2003). Barns fortellinger om forhold de har til omsorgspersoner eller andre i miljøet, kan gi informasjon, ikke bare om deres tilknytning til de omtalte personene, men også om hvordan de har det. Det er derfor grunn til å spørre om det er nok å gi barn muligheter til å uttrykke *mening* under deltakelse i familieråd, jfr. lov om barneverntjenester, § 6-3, når utgangspunktet er at deres deltakelse skal gi bedre grunnlag for riktige beslutninger ved flytting til fosterhjem.

I henhold til tilknytningsteoriene er barn primært knyttet til de som gir den viktigste omsorgen (Bowlby, 1994). Hvem i barnets miljø som gir den viktigste omsorgen kan variere i ulike kulturer og fra familie til familie. Den i barnets miljø som har en

²⁴ M. Ainsworth(1973) (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007; Smith, 2002) klassifiserte tilknytningskvalitet hos små barn gjennom sine studier. Tilknytningskvaliteten har betydning for barns opplevelser av andre og deres forventninger til samspill og følgelig også for barnets generelle utvikling.

²⁵ Tilknytningsstil refererer til måten barn er knyttet til sine omsorgspersoner og følgelig den psykososiale fungeringen til hvert enkelt menneske. Tilknytningsstiler kan være trygge eller utrygge (Ainsworth, 1978; Kvello, 2007)

emosjonell investering i barnet, og som også sørger for fysisk omsorg, kontinuitet og konsistens i barnets liv, er den som blir den primære tilknytningspersonen.²⁶ Dersom barns indre arbeidsmodeller ”forteller” barnet at andre personer er uforutsigbare og ikke til å stole på, vil barnets tilknytning bli utrygg, noe som kan skade barnets utvikling (Bowlby, 1994). Tilknytningsteoriene har i de senere årene blitt kritisert for en for snever forståelse av betydningen av samspillet mellom barn og omsorgsgiver. Judy Dunn (1998) mener å ha vist at samspill mellom barn og omsorgsgiver kan variere mye i stemning, situasjon, intensitet og hyppighet/lengde uten at dette nødvendigvis fører til skader i barnets utvikling.

Et annet moment, som Bowlby er kritisert for å ha oversett, er at barn også kan knytte seg til ... *fysiske omgivelser, til kjente naturscener, til kjente objekter, lyder og lukter, til hjem, samværsformer og sosiale ritualer fra vår tidligste barndom* (Hundeide, 2003, s. 136).

Hensikten med bruk av familieråd når barn skal flytte til fosterhjem, er å gi barnet og familien mulighet til å foreslå løsninger som fører til at viktige momenter i barnets liv blir tatt hensyn til. Kan bruk av familieråd sikre at barns tilknytning blir tillagt vekt ved valg av løsninger?

4.4.2 Språkutvikling og kommunikasjon

Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer skal føre til at barns meninger og opplevelser blir tatt hensyn til ved beslutning om barnet skal flytte eller hvor barnet skal flytte. Grunnlaget for dette, er at forholdene legges til rette for at barn kan formidle meningene sine ut fra sine forutsetninger. Det er også en forutsetning at barns uttrykk kan forstås på en slik måte at mottakerne av budskapet oppfatter det mest mulig ”riktig”. En diskusjon som er knyttet til barns deltakelse i familieråd, er fra hvilken alder en kan forvente at barn kan formidle meningene sine. I følge tilknytningsteoriene, begynner barnet å uttrykke seg gjennom tilknytningsatferd, ganske umiddelbart etter fødsel. Det er ulike syn på hvordan barns språkutvikling forløper seg,

²⁶ Lars Smith henviser her til Howes forskning (Attachment relationships in the context of multiple caregivers, 1999) (Smith, 2006). Bowlby drøfter også dette (Bowlby, 1994).

blant annet kan lingvister²⁷ ha andre forklaringer enn utviklingspsykologer. Barns uttrykksmåter endres i takt med deres utvikling forøvrig. Dette er i stor grad avhengig av hva slag livsform de lever i (Hundeide, 2003).

For å ha et utgangspunkt for forståelsen av barns formidling, kan det være nyttig å ha kjennskap til barns uttrykksmåter i ulike *faser*.²⁸ Et av Piagets (1971) hovedpoeng var utvikling av erkjennelse (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Piaget, 1971). Barnet utvikler forståelse for verden rundt seg gjennom en sammenhengende interaksjon med miljøet rundt barnet. Tolkningen som barnet til enhver tid gjør, er avhengig av hvordan barnets intellekt fungerer da. Den kunnskapen barnet tilegner seg på denne måten, kalte Piaget *operativ kunnskap* (Hundeide & Gulbrandsen, 2006). Den operative kunnskapen vil barnet formidle på ulike måter.

I følge Piaget (1971) (Hundeide & Gulbrandsen, 2006) begynner barn i 1 ½ årsalderen å representere fraværende situasjoner gjennom symbolsk lek og etter hvert språk. Denne utviklingen, som er preget av at barnet etter hvert kan formidle noe det ikke ser ved hjelp av symboler og språk, er i følge Piaget først ferdig ved 12-årsalderen (Hundeide & Gulbrandsen, 2006). Når barnet befinner seg i det som Piaget kalte det *preoperasjonelle stadiet*, som varer fra 1 ½ til 7 år alder, er det ikke i stand til å tenke komplekst. Barnet har en tendens til å feste seg ved ett aspekt i en situasjon. Det er opptatt av det som er mest framtrødende sett fra egne forståelsesrammer. Barnet kan også i denne fasen ha vansker med fortelle om aktiviteter det har utført eller hendelser som har skjedd. Når barn skal formidle sine meninger eller opplevelser i familieråd, kan det for barn i denne alderen være en utfordring å forklare hva det mener, og det kan være en utfordring for mottakerne av informasjonen å forstå hva barnet ønsker å uttrykke.

²⁷ Chomsky mener blant annet at barns erkjennelse og språk utvikles ut fra forskjellige sentre i hjernen. Språk er en måte mennesket kan formidle opplevelser på (Chomsky, 1986).

²⁸ Piaget er en av utviklingspsykologene som har delt menneskelig utvikling inn i faser, og som altså er en representant for å se barndommen som et stadium (James et al., 1999). Andre viktige utviklingspsykologer på dette området er Erik H. Erikson (Erikson, 2000) og Daniel Stern (Johnsen, Sundet, & Torsteinsson, 2001). Piaget har forøvrig blitt kritisert for at han i liten grad tok hensyn til de sosiokulturelle betingelsene barn lever under, når han utviklet faseinndelingen (Hundeide & Gulbrandsen, 2006).

Først i 7-8 årsalderen, *det konkret-operasjonelle stadium*, er barnet i stand til reflektere over forandringer og analysere en situasjon ut fra flere aspekter (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Piaget, 1971). Tale utvikles fra å være en monolog om egne perspektiver til å bli en dialog med andre, der barnet er i stand til å ta andres perspektiv. I 7-12 årsalderen utvikler barnet evnen til å bruke tidligere erfaringer i vurderinger av nåsituasjoner og uttrykke dette. Men muligheten til å vurdere framtidige situasjoner ut fra tidligere erfaringer er fortsatt begrenset, i følge Piaget (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Piaget, 1971). Når barn blir spurt i familieråd om hvor de vil bo, kan det i følge Piagets tenkning være vanskelig for barn helt fram til 12 årsalderen å forestille seg hvordan det kan bli. Hvilke spørsmål som stilles barn og hvordan de blir formulert, kan derfor være avgjørende for hvordan svarene barna gir kan tolkes.

Først i 12-15 årsalderen, kalt *det formell-operasjonelle stadium*, er barnet i stand til kombinatorisk tenkning, det vil si vurdering av mange muligheter. Piaget mente at språket fikk betydning for tenkningen på en annen måte på dette tidspunktet. I og med at barnet i dette stadiet kan se nye muligheter og forestille seg andre måter å leve på, kan de uttrykke kritiske holdninger til verdier og normer de tidligere hadde som selvfølgelige forståelsesrammer (Piaget, 1971). Barns deltakelse i familieråd kan ha mange former (Omre & Schjelderup, 2009). Det kan se ut som barns direkte deltakelse i form av at de kan være *forhandlere eller aktive beslutningstakere* (Omre & Schjelderup, 2009) i sine egne familieråd, først er mulig fra 12-årsalder.

Piaget er som sagt kritisert for å ha tatt lite hensyn til hvordan barns erfaringer kan ha påvirket tolkningene av spørsmålene som ble stilt barna i hans eksperimenter.

Inndeling i aldersgrupper kan derfor være misvisende. Alt etter hva slags oppvekstbetingelser barn har, vil de kunne ha trekk som tilsier at de befinner seg i et annet "stadium" enn alderen skulle tilsi. Hvordan barnet fungerer er avhengig av konteksten barnet har levd i (Hundeide, 2003). Den menneskelige utvikling kan også ses som knyttet til *virksomheten* som skjer i kommunikasjon og samarbeid mennesker i mellom (Nygren, 1997; Skodvin, 2006; Vygotskij, 2007). Vygotskij (2007) hadde et noe annet syn på barns utvikling enn Piaget. Barn er fra fødselen av disponert for å tenke og bruke språk. Han så på bruk av språk som en sosial aktivitet. Vygotskij så på ord som redskap for tenkning. Han var også opptatt av at ord som blir sagt, ikke nødvendigvis har sammen mening for barn som for voksne. For at barn og voksne skal ha en felles forståelse av ord, må de også ha felles erfaringer med hva ordet betyr. Barn

lærer seg ord i *samhandling* med andre mennesker, det vil si barn erfarer betydningen av ord i dagliglivet. Men de kan også lære gjennom undervisning (skolegang). Vygotskij kalte dette *vitenskaplige* begreper (Skodvin, 2006). Når barn begynner å skrive, utvikles barnets evne til språklig tenkning enda mer. De må da formulere seg slik at andre kan forstå, uavhengig av det nonverbale språket som gjerne er en stor del av en samtale (Skodvin, 2006). Når voksne skal forstå barns ytringer i eller i forberedelsen til familieråd, er det viktig å ha en forståelse for at barns ord kan ha en annen mening enn det voksne vanligvis legger i ordene. For familien kan det være lettere å forstå barns ytringer enn for de profesjonelle. Barn som kan skrive, har også en annen forutsetning for å uttrykke seg nyansert enn barn som ikke har lært å skrive.

4.4.3 Forståelse av barns livsverden

Et av barnevernets store utfordringer er å finne forståelsesrammer, modeller og metoder som kan gi barnevernarbeidere godt grunnlag for å gi barn riktig hjelp. Innføring av familieråd i barnevernarbeid har ført til at barnet og familiens egne oppfatninger har fått større plass i barnevernets arbeid. Hvordan barn og families meninger forstås, er som nevnt avhengig av den referanserammen som blir valgt for forståelsen. Kvello (2007) hevder at

Barns og unges utvikling forstås i dag best innenfor det som benevnes som transaksjonsmodellen, som er en teoretisk modell (Kvello, 2007, s. 17).

Når familieråd brukes i barnevernsaker har barnevernet rett og plikt til å vurdere om familiens plan for barnet tilfredsstiller kravet om at løsningen skal være til barnets beste. Dette krever et inngående kjennskap til barnets behov og ressurser, og til familiens og miljøets ressurser. Transaksjonsmodellen kan være et hjelpemiddel til en forståelse av disse elementene. Fundamentet i transaksjonsmodellen er at barnet og miljøet (barnets samspillspartnere) står i et gjensidig påvirkningsforhold over tid. Påvirkningsgraden er ikke likeverdig. Den er avhengig av partenes sosiale posisjon, funksjonsnivå og alder (Gulbrandsen, 2006b; Kvello, 2007). Barnets utvikling er, i følge denne modellen, bestemt av en utviklingsprosess som foregår i møter mellom barnet slik det til enhver tid framstår, og deltakerne i den fysiske, sosiale og kulturelle konteksten barnet befinner seg i (Kvello, 2007).

Det er fire viktige elementer i transaksjonsmodellen som skal forklare det enkelte barns utvikling (Kvello, 2007): Tidsperspektivet, arv og miljø, delt og ikke-delt miljø og stress,- og sårbarhetsfaktorer.

Tidsperspektivet handler om at barn lever i miljøer som er i stadig endring. Barn blir over tid utsatt for skiftende påvirkning ved at personer og miljøer det er i berøring med endres (Gulbrandsen, 2006c; Kvello, 2007). En oversikt over barns historie, kan gi verdifull innsikt i hvor stabil oppveksten har vært og hvem som har vært viktige personer i barnets liv. *Arv* har også betydning for hvordan barn utvikler seg.²⁹ *Miljøet* barnet lever i og samhandler med, styrer hvordan de arvede egenskapene utvikles som en del av barnets individualitet. *Delt og ikke-delt miljø* viser at søsken kan bli svært forskjellige, selv om de lever i samme miljø og i samme familie. Det miljøet som ikke er delt ved at foreldre forholder seg forskjellig til barna i en søskenflokk (Dunn, 1998), og barna ikke alltid er sammen i alle gjøremål, gjør at de blir forskjellige. Dette kan bety at søsken i en familie som får hjelp av barnevernet, kan ha svært forskjellige behov og føle ulik tilknytning til personer i samme miljø. Når søsken skal flyttes til fosterhjem, er det viktig å kartlegge det enkelte barns spesifikke behov og forhold til omsorgspersoner og andre i barnas miljø. Det er også forskjellig *hvor sårbare barn er for å bli utsatt for stress*, eller hvor godt barn tåler påkjenninger. Dersom barnevernet gjennom sine undersøkelser kartlegger barns motstandskraft og risikofaktorer, kan verdifull informasjon om hvilke hensyn som bør tas når barn skal flyttes til fosterhjem, komme fram. Informasjon om disse faktorene er viktig i forberedelsene til et familieråd. Barns form for deltakelse bør planlegges ut fra hvor sårbart barnet anses å være.

Transaksjonsmodellen beskriver barns individualitet som summen av de genetiske forholdene barnet er født med, og den erfaringen barnet får gjennom samhandlingen med miljøet. Barn påvirker gjennom samhandling sine omgivelser, og blir samtidig forandret eller utviklet gjennom den påvirkningen omgivelsene gir over tid (Gulbrandsen, 2006c; Kvello, 2007). Transaksjonsmodellen retter oppmerksomheten mot utviklingsprosesser. Når den brukes som grunnlag for analyser, kan et enkelt barn velges som fokusperson. Dette barnets opplevelser kan da ses både i forhold til

²⁹ 30 til 50 % av barns utvikling er styrt av de ressursene de har som følge av arv (Kvello, 2007).

tidsaspektet, arv, miljø, delt og ikke-delt miljø og hvilke stress og sårbarhetsfaktorer det har (Kvello, 2007).

For å få en forståelse for barns situasjon og hva som oppleves viktig for barn, er det ikke nok bare å ha oversikt over barnet og barnets nærmeste familie og miljø. Urie Bronfenbrenner var en av dem som i 1970-åra arbeidet med å forene sosiologiske og psykologiske innfallsvinkler til forståelse av barns utvikling (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c; Kvello, 2007). Han har vært en viktig leverandør av teorier som har ført til utvikling av transaksjonsmodellen. Hans økologiske utviklingsmodell er en systemisk modell som bygger på at barnet er en del av forskjellige systemer som gjensidig påvirker hverandre. Modellen har fem systemer: *Mikrosystemet*, som er det mønsteret av aktiviteter, roller og relasjoner som barnet deltar direkte i og utvikler seg innenfor (hjemmet, barnehagen). Systemet kan oppmuntre eller begrense barnets engasjement i aktiviteter og interaksjoner. *Mesosystemet* handler om forbindelsene mellom forskjellige miljøer barnet deltar aktivt i (forholdet hjem - skole). Kvaliteten eller formen på disse forbindelsene, har betydning for barnets livssituasjon. *Eksosystemet* omfatter forbindelsene og prosessene mellom miljøer som påvirker barnet, der minst et av dem påvirker barnet uten at barnet er direkte deltaker. *Makrosystemet* er ideologiene som påvirker systemene. *Tidssystemet* handler om barnets livsløp, den historiske epoke barnet lever i og hvordan han eller hun plasseres inn i generasjonsrekken (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c).

Til familierådene inviterer barnet og familien personer fra familie, slekt, nettverk eller systemer som de mener kan ha betydning for spørsmålene som skal drøftes. De inviterte personene kan høre til familiens ulike systemer. I barnevernet er det ofte lite fokus på mennesker eller miljøer utenom barns nærmeste familie når livssituasjonen undersøkes eller når det foreslås tiltak (Bunkholdt, 2004; Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Ved å ha fokus på flere av systemene i den økologiske utviklingsmodellen, kan barnevernet få en bredere forståelse for barnets situasjon. Familierådmodellen forutsetter at flere enn barnets nærmeste familie deltar i drøftingene om hvordan barnet kan hjelpes. Er det mulig å se bruk av familierådmodellen i barnevernarbeid som et forum for anvendelse av transaksjonsmodellen i praksis?

4.5 Barns omsorgsbehov

Barnevernets hjelp skal føre til at barn får dekket sine behov enten de bor hjemme eller de flyttes til fosterhjem.³⁰ Bruk av familierådmodellen ved fosterhjemplasseringer skal ideelt sett føre til at det enkelte barns behov får spesiell oppmerksomhet.

Behovsdekning blir dermed et av de viktigste forholdene som skal observeres når man undersøker et barns omsorgssituasjon (Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 49).

Når barnevernet etter gjennomført familieråd skal ta stilling til om familiens plan sikrer barnets beste,³¹ må dette vurderes ut fra barnets generelle og spesielle behov.

FNs barnekonvensjon angir en ideologisk og juridisk norm for hva som må tilføres barn for å dekke deres behov. I artikkel 3 heter det at barn skal sikres den *beskyttelse og omsorg* som er nødvendig for barnets *trivsel* (Sandberg et al., 2008, s. 292).

Den norske barnevernloven går et skritt lengre i å definere barns behov. I barnevernlovens § 4-1 heter det at det skal legges vekt på gi barnet *stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen* når barnevernet skal gi hjelp (Skar & Ofstad, 2009). Bunkholdt og Sandbæk (2008) har utdypet disse begrepene nærmere:

Stabilitet i omsorgen betyr at de menneskene barn og unge har rundt seg gir omsorg i alle dens avskygginger, og på måter som gjør dem forutsigbare og til å stole på (Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 255). *Med kontinuitet menes det å ha en sammenhengende livshistorie. Vi får en slik sammenhengende livshistorie når vi er omgitt av de samme menneskene først gjennom oppveksten, senere ved å beholde familie og venner gjennom store deler av livet* (Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 254).

De samme forfatterne har også laget en liste over det de mener er *viktige behov*:

Fysisk omsorg og beskyttelse, kjærlighet og aksept, respekt for egenart og forutsetninger, oppdragelse og sosialisering, finne mening i og organisere erfaringer, tilknytning, stabilitet og kontinuitet (Bunkholdt & Sandbæk, 2008, s. 49).

³⁰ Barnevernlovens §§ 1-1, 3-1 og 4-4 (Skar & Ofstad, 2009).

³¹ Barnevernlovens § 4-1 (Skar & Ofstad, 2009).

Barnevernet skal gjennom sine undersøkelser etter barnvernlovens § 4-3,³² kartlegge barnets situasjon og behov. Et viktig moment i denne undersøkelsen, er å snakke med barnet. Dette gjøres før familierådet, slik at når planen fra familien foreligger, skal barnevernet ha så god kjennskap til barnets behov og de ulike systemene barnet tilhører, at det er mulig å ta stilling til om planen oppfyller kravet til at de foreslåtte tiltakene skal være til barnets beste.

Kvello (2007) viser til en annen liste; Bradley og Corwyns (2006) oversikt over viktige *foreldreferdigheter*. Bradley og Corwyn har utført studier omsorg i flere ulike kulturer. Ut fra dette har de fremhevet seks viktige dimensjoner ved foreldrerollen som de mener er viktige i omsorgen for barn. Flere av begrepene tilsvarer begrepene i Bunkholdt og Sandbæks liste. Foreldre må sørge for at barn

- blir sosialt integrert
- har sosial støtte
- blir stimulert
- lever i struktur (hverdag preget av forutsigbarhet og rytme)
- har tilsyn og lever under kontroll
- opplever trygghet, noe som inkluderer beskyttelse mot farer og opplevelse av vern (Bradley & Corwyn, 2006; Kvello, 2007, s. 34).

Vår tid er preget av hurtige endringer i sosiale, økonomiske og kulturelle forhold. Dette gjelder også familie- og samlivsmønstrene (Dencik, 1999). Barn og voksne som har en opparbeidet *trygghetsopplevelse* i seg selv, tåler endringer bedre enn andre. Følelsen eller opplevelsen av trygghet er viktig for barns velvære og en beskyttelsesfaktor i forhold til å tåle påkjenninger. Det er derfor et mål for barnevernarbeid å sikre barns trygghet. ”Trygghet for den enkelte er en grunnverdi i alle former for sosialtjeneste” (NOU 2000:12). Kan bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer skape større trygghet for barn som skal flytte, og hvordan opparbeides trygghet?

Den engelske sosiologen Giddens drøfter begrepet *ontologisk trygghet* (Giddens, 1991). Dette er en opplevelse som kan oppstå hos barnet allerede før språk er tatt i

³² Barnevernloven, § 4-3: Rett og plikt til å foreta undersøkelser (Barnevernloven, 1992).

bruk. Giddens mener at trygghetsfølelsen opparbeides både kognitivt og emosjonelt gjennom gjentatte rutiner og samhandling med de samme omsorgspersonene. Trygghet kan slik sett kobles både mot stabilitet og kontinuitet. En tilværelse bestående av kjente mennesker, omgivelser og gjentatte rutiner gir barn trygghet. *Praktisk bevissthet*, som er det ikke-bevisste elementet i våre daglige gjentatte aktiviteter, er det kognitive og emosjonelle ankeret til følelsen av ontologisk trygghet, hevder Giddens (1991).

Practical consciousness, together with the day-to-day routines reproduced by it, help bracket such anxieties not only, or even primarily, because of the social stability that they imply, but because of their constitutive role in organising an "as if" environment in relation to existential issues (Giddens, 1991, s. 37).

Dersom bruk av familieråd kan sikre at noen av barnas rutiner og samhandling med kjente personer kan opprettholdes etter en fosterhjems plassering, kan familierådet bidra til at barns behov for denne stabiliteten dekkes.

4.6 Oppsummering

Ulike teorier om barndom og barns utvikling, samt juridiske bestemmelser er viktige premissleverandører for barnevernarbeid. Som samfunnsforholdene, er synet på barn i stadig endring. Det individuelle, handledyktige, og systemavhengige barnet ser ut til å få større fokus. Innføringen av familieråd i barnevernarbeid er ment å gi barn og familiers egne vurderinger og opplevelser større plass i beslutninger om barns framtid (Omre & Schjelderup, 2009). Barns krav på omsorg og beskyttelse krever at barnevernet likevel setter seg godt inn i barnets behov og levekår. Barnevernet må også ha kunnskap om hvordan barns formidling kan forstås.

5 Metode

...mennesker er meningsøkende og fortolkende vesener. Når en slik tilnærming anvendes i studier av barn, blir problemet å finne barnets fortolkningsutgangspunkt eller posisjon, dets situasjons- og persondefinisjon, for dermed å kunne forstå dets handlinger og ytringer som plausible svar på hvordan de har forstått situasjonen (Hundeide, 2003, s. 8).

5.1 Innledning

Siden familierådene så smått begynte å få innpass i de nordiske landene i midten av 1990-årene, har det blitt gjennomført mange studier av effekten av bruken av denne

modellen i barnevernarbeid. Jeg fikk anledning til å delta i prosjektet "Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer" som ble gjennomført i Hedmark i perioden 2006 – 2008 (Hyrve, 2008). Etter avslutningen satt jeg igjen med flere spørsmål som vedrørte barna som hadde deltatt i familierådene. Hva er viktig for barn når de skal flytte til fosterhjem? Hvordan opplever barn familieråd? Opplever de at deres meninger er tatt hensyn til som følge av at de har deltatt i familieråd? Erfaringene fra prosjektet ble grunnlaget for en undersøkelse av hvordan barn opplever bruk av familieråd når utgangspunktet er at de skal flytte fra familien sin.

5.2 Valg av metode

Metoden er framgangsmåten som brukes for å få fram vitenskaplig kunnskap (Tranøy, 1986). Jeg valgte intervjuet som forskningsmetode for å få svar på problemstillingen. Samtaler med barn som får hjelp fra barnevernet er, og har vært, en viktig del av jobben min som barnevernarbeider i kommunalt og statlig barnevern. Erfaringene er at barns fortellinger og beskrivelser av dagligliv og spesielle hendelser, kan gi god informasjon om barns opplevelser og behov. Det var nærliggende å velge en metode som jeg har erfaring i å bruke, selv om samtalene med barna om deres opplevelser ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer, skulle gjennomføres som et vitenskapelig arbeid. Målet var ikke bare å ta i barns fortellinger, det var også å produsere generaliserbar kunnskap som eventuelt kan komme andre barn og deres hjelpere til gode.

5.2.1 Det kvalitative intervjuet som metode for en faglig samtale med barn

Som jeg allerede har klarlagt ovenfor, valgte jeg det kvalitative forskningsintervjuet som metode. Forskningsintervjuet er noe mer enn en vanlig samtale, det er en faglig konversasjon (Kvale, 1997). Slike intervjuer kan ha som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene. Skal resultatet av disse samtalene kunne betraktes som empirisk kunnskap, må samtalene være gjennomført på en vitenskapelig måte (Dalland, 2000). Allerede under intervjuet bør forskeren ta hensyn til det videre arbeidet; hvordan analysen av teksten som frambringes skal foregå, hvordan materialet kan verifiseres og hvordan rapporten skal utformes (Kvale, 1997).

Kvale (1997) har definert sju stadier i intervjuforskningen som skal medvirke til å sikre vitenskaplige resultater: Tematisering, planlegging, intervjuing, transkribering, analysing, verifisering og rapportering.

Det vitenskaplige intervjuet er utfordrende av flere grunner: Den som blir intervjuet kan ønske å skjule sine egentlige meninger. Svarene kan bli påvirket av spørsmålenes form og intervjuerens opptreden. Den faglige samtalen er preget av et asymmetrisk maktforhold; det er utspøreren som bestemmer framdriften, noe som kan hindre at viktig informasjon kommer fram (Ringdal, 2001).

Den faglige samtalen krever at intervjueren har en metodisk bevissthet om spørreformen og fokus på dynamikken i interaksjonen som oppstår (Kvale, 1997). Dette er spesielt viktig når intervjupersonen er et barn. Det er også en spesiell utfordring å være voksen og intervju barn. Barn har en uttrykksform og et begrepsapparatet som er regulert av deres modningsnivå, erfaringer og kulturelle tilhørighet. Kognitiv utvikling og språkanvendelse er svært forskjellig fra barn til barn (Hundeide, 2003).

Når det er barns opplevelser som er i fokus, gir fortellingene deres nærhet til fenomenene en ønsker å få kunnskap om. Siden kvalitative intervjuer er den metoden som brukes mest når forskere prøver å forstå eller tolke fenomener ut fra den meningen intervjupersonene uttrykker (Ryen, 2002), valgte jeg intervjuet som form for å få tilgang til barnas opplevelser under bruk av familieråd ved fosterhjemsplassering.³³

5.3 Ulike vitenskapssyn

Innenfor academia foregår det en kontinuerlig diskusjon om hvilke krav som må stilles for at forskning kan kalles vitenskaplig. Det går blant annet et skille mellom naturvitenskaplig og samfunnsvitenskaplig forskning. Men innenfor samfunnsvitenskaplig forskning er det også ulike syn og retninger (Kvale, 1997; Ringdal, 2001; Ryen, 2002). To motstridende vitenskapssyn på samfunnsfenomener er det *positivistiske* og det *sosialkonstruksjonistiske* (Kvale, 1997).

³³ Det vises til pkt. 5.11.

5.3.1 Konstruksjonistisk vitenskapssyn som utgangspunkt for intervju av barn

Utgangspunktet for det *konstruksjonistiske vitenskapssynet* er at menneskers sosiale virkelighet konstrueres gjennom deres samhandling og kommunikasjon (Kvale, 1997; Ringdal, 2001). Forståelsen av den sosiale virkeligheten er historisk og kulturelt betinget. Vitenskaplige data er følgelig skapt av mennesker, de er konstruerte. Samfunnslivet er et produkt av menneskenes konstruksjoner av meninger eller betydningsskapende virksomhet. Ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv vil en vitenskaplig undersøkelse handle om hvordan virkeligheten konstrueres i en gitt sammenheng, mer enn å kartlegge virkeligheten som den er. To viktige elementer i sosialkonstruksjonistisk teori er *aktørperspektivet* og *diskursbegrepet*.

Aktørperspektivet vektlegger at aktørene (menneskene) skaper sin egen virkelighet. *Diskursperspektivet* setter søkelyset på at det likevel finnes begrensninger i aktørenes muligheter til å skape sin egen virkelighet, fordi de alltid vil være påvirket av den strukturen av antakelser, meninger og begreper som finnes i det samfunnet aktørene lever i (Gulbrandsen, 2006b). En kritikk av et slikt vitenskapssyn, går ut på at siden virkeligheten anses å være konstruert i hvert enkeltmenneskes kontekst, kan forskningsresultater neppe sies å være sanne for flere enn en. Generalisering kan være et problem, noe som er viktig å ha fokus på når data analyseres.

Når barn velges som intervjupersoner i en vitenskaplig undersøkelse, er dette uttrykk for at barnet anses som aktør, det vil si et menneske som er i stand til å konstruere sin egen virkelighet. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at diskursen eller meningskonstruksjonen i barnets miljø er bestemmende for hvordan barnet konstruere virkeligheten (Gulbrandsen, 2006a).

5.3.2 Kritisk rasjonalisme som innfallsvinkel til å vurdere analyseresultater

Det *positivistiske synet* går kort ut på at samfunnsfenomener eksisterer uavhengig av menneskene, og at de er stabile nok til å bli gjenstand for objektiv måling (Ringdal, 2001; Ryen, 2002). Vitenskapen baseres i all hovedsak på eksakte data som kan kvantifiseres og gi grunnlag for allmenne lover om menneskelig atferd (Kvale, 1997). Karl Popper (1902 -1994), østerriksk filosof og vitenskapsteoretiker, hevdet at virkeligheten eksisterer uavhengig av hva mennesker tror eller mener. Fornuft og tenkning er grunnlaget og hovedforutsetning for all erkjennelse. Vitenskaplige aktiviteter har derfor som mål å søke etter denne virkeligheten, som aldri kan avdekkes

fullt ut. Han utviklet *falsifikasjonsteorien* som går ut på at forskeren forsøker å motbevise eller falsifisere en teori gjennom empiriske undersøkelser (Chalmers, 2003). Når teorier motbevises, vokser nye fram, og forskeren avdekker stadig mer av virkeligheten (Ringdal, 2001). Funnene representerer alltid foreløpige svar. Vitenskaplige teorier er ideer som så langt ikke er motsagte eller motbeviste av observasjoner. Poppers synspunkter er både kritisert, videreutviklet, justert og delvis forkastet (Ringdal, 2001). Grunnen til at jeg likevel trekker inn Poppers ideer her, er hans grunntanke om at vitenskap kan betraktes som sann, fram til noe annet er bevist. Målet for forskning er å utlede hypoteser eller teorier som er så godt underbygde at forsøk på å motbevise eller falsifisere dem byr på utfordringer (Ryen, 2002). I analyser av kvalitative data utvikles nye teorier fortløpende gjennom at dataene skaper assosiasjoner til temaer og teorier en kjenner til fra før.³⁴ Kunnskapen som utledes av tolkningen av dataene fra intervjuundersøkelsen min, kan tillegges vekt og generaliseres til annen forskning viser noe annet.

5.3.3 Oppsummering

Det vitenskapsteoretiske utgangspunktet for denne oppgaven er at barns opplevelser er sosiale konstruksjoner av det enkelte barns livsverden. Oppgaven gjelder spesifikt barns konstruksjoner av virkeligheten de sto overfor ved flytting til fosterhjem etter deltakelse i familieråd. Min intensjon med undersøkelsen har vært å få mer kunnskap om hvordan barn kan oppleve bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Dersom teorier utledet av dette kan gi inspirasjon til at andre kan ønske å utforske emnet mer, kan undersøkelsen være et bidrag til kvalitetsheving på arbeidet med fosterhjems plasseringer.

5.4 Barns opplevelser, individuelle særegenheter eller resultat av samfunnsforhold?

I samfunnsvitenskapen skilles det gjerne mellom to hovedperspektiver ved valg av innfallsvinkel til forskning: *Holisme* eller *individualisme*. *Holismen* har fokus på fenomener som finnes i systemer og samfunn. *Individualismen* har fokus på individet eller aktørens virksomhet eller samhandling som grunnlag for samfunnsutvikling

³⁴ Dette kalles erfaringsbasert teori, eller grounded theory, utviklet av Glaser og Strauss (Ryen, 2002).

(Ringdal, 2001). Innfallsvinklene kan kombineres, noe jeg forsøker å gjøre i dette arbeidet.

Jeg har undersøkt hvordan barn som får hjelp fra barnevernet kan oppleve bruk av familieråd i fosterhjems plasseringsprosessen. Gjennom å rette søkelys mot barns individuelle opplevelser (handlinger), kan det framskaffes kunnskap om og forståelse for barns behov. Fokuset mitt er slik sett individualistisk, jeg har aktøren som forskningsobjekt. Samtidig har synet på betydningen av barnas tilhørighet til og deltakelse i sosiale systemer vært en viktig del av forståelsesgrunnlaget under analysen av dataene.

5.5 Hermeneutikk

Jeg har valgt det kvalitative intervjuet som forskningsmetode og en hermeneutisk tilnærming til analysearbeidet. Formålet med analysearbeidet var å frambringe en forståelse av de opplevelsene barna formidlet i intervjuene. Gjennom tolkning av barnas utsagn var intensjonen å framskaffe viten om hvordan det kan være for barn å få vurdert egen flytting til fosterhjem i familieråd.

Hermeneutikk handlet i utgangspunktet om teksttolkning (Alvesson & Sköldberg, 1994). Et viktig poeng i hermeneutikken er at det som skal fortolkes, både kan ses som en helhet og som fragmenterte deler av denne helheten. Fortolkningen kan ikke gjøres uten at delene blir sett i forhold til helheten og omvendt. Under arbeidet med tolkning av barnas utsagn i intervjuene, ble enkeltutsagnene analysert i lys av hele intervjuet og i lys av hele materialet, samtidig som jeg arbeidet med å forstå det enkelte utsagnet. Dette forklarings- eller tolkningsarbeidet kan beskrives som et sirkulært arbeid, *den hermeneutiske sirkel*. Analysearbeidet skal ikke stagner ved en grunn forståelse av fenomenet, men utvikles som i en spiral, slik at tolkningen fortsetter til det ikke er flere muligheter igjen (Alvesson & Sköldberg, 1994).

Det er utviklet flere typer hermeneutikk. Det skilles mellom to hovedtyper: *Den objektiverende hermeneutikken* og *den aletiske hermeneutikken*. Prosessen beskrevet ovenfor er den objektiverende hermeneutikkens sirkel. Den *aletiske hermeneutikken* dreier seg om en analyse der fokuset pendler mellom forskerens førforståelse og den nye forståelsen som vokser fram gjennom tolkningen. Det finnes også hermeneutiske

varianter der analysearbeidet handler om en pendling mellom forklaring og forståelse (Alvesson og Sköldberg 1994).

Mitt utgangspunkt for analysearbeidet har også vært en førforståelse om hva barn er, barns generelle og spesielle behov og barns posisjon i sosiale systemer.³⁵ Førforståelsen påvirket utformingen av spørsmålene som ble laget til intervjuene jeg gjorde med barna. Uansett hermeneutisk form er forskerens egne kunnskaper en viktig bestanddel i forsøket på å forstå intervjupersonen bedre eller på en annen måte enn det intervjupersonen selv gjør (Kvale, 1997).

Før analysearbeidet bør forskeren også ta stilling til om det er et tolkningsmål å komme fram til intervjupersonens egentlige (latente) mening, eller om det er den uttrykte meningen det skal finnes fram til. I mitt arbeid var det et poeng å komme fram til barnas ”egentlige” meninger selv om tolkningen av utsagnene deres var influert av ulike teoretiske perspektiver. Det er en utfordring å bestemme når den hermeneutiske prosessen skal avsluttes, siden det alltid er en mulighet for å komme fram til dypere tolkninger av et materiale. Jeg avsluttet da jeg ikke fant flere utsagn som jeg mente kunne belyse problemstillingen.

Det pågår en kontinuerlig diskusjon blant forskere og vitenskapsfilosofier om kvalitativ forskning kan gi gyldige eller sanne resultater. For å sikre en best mulig validitet for tolkbare resultater, er det utarbeidet modeller for gjennomføring av intervjuundersøkelser (Kvale, 1997).

5.5.1 Kildekritikk ved hermeneutisk metode

Et verktøy som kan føre til at forskeren kommer nærmere riktige tolkninger er *kildekritikken* (Alvesson & Sköldberg, 1994). Kildekritikken skal hjelpe forskeren til å styre unna feiltolkning av informasjon som kan oppstå gjennom at andre forteller om den virkeligheten som skal studeres: En kilde må være ekte. Noen kilder er mer verdt enn andre, for eksempel regnes observerbare kilder å være sikrere enn fortellinger. Det kreves alltid minst to kilder for en konkret sak; en enslig kilde kan aksepteres som giver av hovedtrekket i en fortelling. Førstehåndskilder er mer verdt enn

³⁵ Dette er redegjort for i kapittel 4.

andrehåndskilder. Desto nærmere hendelsesforløpet i tid en kilde er, desto mer verd er den. Dersom en kan mistanke en kilde for tendens, det vil si at kilden har interesse av å vinkle informasjonen i en bestemt retning, må en vurdere om kilden skal forkastes. To kilder med tendens i samme retning er ikke mer verdt enn en (Alvesson & Sköldberg, 1994).

I denne undersøkelsen er barna jeg intervjuet kilden. Ut fra mine vurderinger, er kilden ekte. Det var barnas egne fortellinger om sine opplevelser som ble mine data. Jeg var ikke tilstede for å observere da barna ble fortalt at de skulle flytte til fosterhjem, eller da familierådene ble forberedt eller gjennomført. Når barn skal rekonstruere opplevelser gjennom fortellinger en tid etter at hendingene har skjedd, er det alltid en mulighet for at de husker feil, eller at de faktisk har endret seg slik at deres forståelse for det som skjedde er annerledes nå, enn det var på hendestidspunktet (Gulbrandsen, 2006b). Likevel mener jeg at kildene har verdi som følge av at barnas fortellinger virket umiddelbare, og at barn, i alle fall de yngste, skulle ha liten grunn til bevisst eller ubevisst å utelate eller forvrengte virkeligheten. Det er uansett viktig å ha et kritisk blikk for slike eventualiteter i tolkningsarbeidet. Barna ble intervjuet i 2 til 6 måneder etter at sakene deres hadde vært behandlet i familieråd. Under intervjuene oppsto det situasjoner der barna sa de ikke husket det som hadde skjedd. I noen tilfelle hadde det også oppstått viktige hendelser i barnas liv mellom deltakelsen i familierådet og intervjuet som kan ha farget barnas utsagn.

Jeg snakket med seks barn, jeg har altså flere enn en kilde. Det er likevel alltid et spørsmål om funn er generaliserbare dersom det er få personer som blir intervjuet. Utvalget mitt var begrenset til barn som fikk sine saker behandlet i familieråd gjennom prosjektet "Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer". Elleve barn ble spurt om de ville intervjues, seks svarte ja. Jeg mener tolkningene som er gjort av barnas utsagn, kan stå som eksempler på hvordan barn kan oppleve bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Disse erfaringene kan være til nytte ved planlegging av andre saker.

Barn, spesielt de yngste, er gjerne mer umiddelbare i uttrykksformen enn voksne. Under arbeidet med transkripsjonen erfarte jeg at de yngste barna svarte raskt og kontant på spørsmålene, mens de eldre var mer ettertenksomme. Innledningsvis

forklarte jeg barna at intervjuene ble gjort blant annet for å finne ut om barnevernet fortsatt skulle foreslå bruk av familieråd i barnevernsaker. Jeg presiserte at det var viktig at de sa meningen sin om temaene i intervjuene fordi det er viktig å få kunnskap om hva barn mener om familieråd. Jeg har ikke funnet utsagn i materialet som tyder på at et eller flere av barna bevisst har forsøkt å vinkle informasjonen i noen bestemt retning.

Selv om utgangspunktet for tolkningsarbeidet har vært å se det enkelte barns utsagn som uttrykk for dette barnets livsverdenoppfatning, så jeg flere likheter i barnas oppfatninger.

5.5.2 Verifisering

Som drøftet over, byr kvalitativ forskning på utfordringer når det gjelder å komme fram til sann kunnskap. Som hjelpemiddel for å kartlegge en forskningsrapports sannhetsstyrke, kan en vurdere funnenes *generaliserbarhet*, *reliabilitet* (pålitelighet) og *validitet* (gyldighet). Det er omstridt hvor anvendbare disse begrepene er i kvalitativ forskning (Kvale, 1997).

Funns *generaliserbarhet* dreier seg om hvorvidt funnene kan gjøres allmenngyldige. Vitenskaplig kunnskap kan generaliseres på ulike måter. I samfunnsforskning brukes *analytisk generalisering* (Kvale, 1997). Dette er en vurdering av om funnene fra en studie kan brukes som en indikasjon på hva som kan komme til å skje i liknende situasjoner. Vurderingen inneholder en analyse av likheter og forskjeller i situasjonene. De beskrevne opplevelsene som kom fram under intervjuene var spesifikke for hvert enkelt barn, men grunnlaget for deltakelsen i familieråd var det samme for alle barna. Materialet kan derfor gi kunnskap om hvordan barn kan oppleve bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer, noe som gjør det generaliserbart. Generalisering kan også gjøres gjennom drøfting mot teorier. Drøftingen kan gjøres både av forskeren, leseren og brukeren, men det er forskerens oppgave å legge fram funnene på en slik måte at dette lar seg gjøre (Kvale, 1997). I kapitlene 6, 7 og 8 drøftes funnene mot et utvalg teoretiske perspektiver. Dette er også et ledd i generaliseringen.

Reliabilitet dreier seg blant annet om rollen intervjueren tar, og hvordan transkriberingen og tolkningen (analysearbeidet) gjennomføres. Jeg har erfaring i å

snakke med barn fra mange års arbeid i kommunalt, fylkeskommunalt og statlig barnevern. Rollene mine i samtalene har vært forskjellige. Ofte har det dreid seg om å kartlegge barns opplevelser av egen situasjon i forbindelse med en barnevernundersøkelse eller under evaluering av barneverntiltak. Erfaringene fra dette arbeidet har gitt meg kompetanse i rollen som utforsker under intervjuer av barn. Jeg har forsøkt å være spesielt oppmerksom på at kunnskapen jeg hadde fra barnevernarbeid fra før kunne påvirke tolkningsarbeidet.

Validitet handler om i hvilken grad en undersøkelse gjennomføres i forhold til det som er formålet.

...valideringen avhenger av den håndverksmessige kvaliteten på undersøkelsen, hvor funnene kontinuerlig må sjekkes, utspørres og tolkes teoretisk (Kvale, 1997, s. 167).

Alle intervjuene ble tatt opp på bånd. Transkriberingen ble gjennomført ved at både barnas utsagn og mine spørsmål ble ordrett nedtegnet. Disse dokumentene var grunnlagsmaterialet for analysearbeidet. Analysearbeidet ble gjennomført ved at utsagnene fra barna ble gruppert i forhold til spørsmålene i problemstillingen. Jeg hadde også fokus på å se om jeg kunne finne spesielle tema i tekstene som skilte seg ut.³⁶

For å kunne vurdere gyldigheten i tolkningen av intervjupersoners uttalelser, bør det være klart hvilket perspektiv forskeren har på han eller henne: Enten som informant eller vitne, eller som representant eller analyseobjekt (Kvale, 1997). Jeg har i dette arbeidet vurdert barna som representanter for barnevernsbarn som får sine fosterhjems plasseringer behandlet i familieråd. Utsagnene deres er tolket ut fra gitte teoretiske rammer.

5.6 Tema og intervjuform

Forskningsstudier bør ha nytteverdi. Spesielt er dette viktig når mennesker blir invitert til å være analyseobjekter gjennom intervjuer. Det bør være et mål at gruppen intervjupersonene representerer, kan få en forbedret situasjon som følge av den viten forskningen bringer fram (Kvale, 1997).

³⁶ Se pkt. 5. 12.

Hovedhensikten med intervjuene i denne undersøkelsen var å få kunnskap om hvordan barn opplever bruk av familieråd når de skal fosterhjemsplaseres. Dette kan ha betydning for framtidige fosterhjemsplaseringer. Svarene på følgende tre spørsmål skulle belyse problemstillingen:

1. Hva opplever barn som viktige momenter i sin livsverden når de vet de skal flytte til fosterhjem?
2. Hvordan opplever barn som skal flytte til fosterhjem bruk av familieråd?
3. Hvordan opplever barn at barnevernet tar hensyn til deres meninger?

Intervjuguiden³⁷ hadde en halvstrukturert form fordi jeg antok at barnas svar på de forberedte spørsmålene kunne føre til at jeg ønsket å stille uforberedte oppfølgingsspørsmål. Dette skjedde også i praksis. Guiden inneholdt 6 hovedtemaer. Hvert hovedtema hadde 5 - 6 underspørsmål, men i praksis ble det stilt langt flere. Intervjuene ble samtaler der barnas livsverdenfortellinger stimulerte til ulike oppfølgingsspørsmål.

5.7 Om utvalg og bortfall

Utvalget var i utgangspunktet alle barna som hadde fått sine saker behandlet i familieråd gjennom Hedmarksprosjektet "Bruk av familieråd ved fosterhjemsplaseringer" (Hyrve, 2008).

I dette prosjektet ble det gjennomført 10 familieråd som omfattet i alt 30 barn i alderen 0 – 18 år. De minste barna kunne selvfølgelig ikke intervjues, og et viktig spørsmål til avklaring var nedre aldersgrense når en skal intervju barn. Horverak (2006) sier i sin doktoravhandling *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?*, at han satte grensen på 12 år fordi han

...ønsket ungdom som i en viss grad var i stand til å reflektere over familierådet og sin kontakt med barnevernet (2006, s. 121).

Jeg valgte å ta utgangspunkt i barnevernlovens bestemmelser. I barnevernlovens § 6-3 heter det at barn som er fylt sju år skal gis anledning til å uttale seg før det tas

³⁷ Vedlegg 2.

avgjørelser i saker som berører ham eller henne (Barnevernloven, 1992). Barn har ikke plikt til å komme med noen mening, men dersom barnet har en mening om det aktuelle temaet, skal denne tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Jeg ønsket å bruke denne bestemmelsen som et kriterium for utvalget mitt til undersøkelsen. Min erfaring fra barnevernarbeid er at barn kan snakkes med om ulike temaer fra de er ganske små, bare en finner ”koden” for kommunikasjonen.

Alle barna over sju år som hadde deltatt i prosjektet ”Bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer” (Hyrve, 2008) ble invitert til å delta. Barnevernarbeiderne som hadde hatt ansvar for de aktuelle familierådene, fikk informasjon om intervjuundersøkelsen. De kontaktet samtlige foresatte og ga dem muntlig informasjon om formålet med intervjuene og hvordan de skulle foregå. Noen foreldre svarte umiddelbart at de ikke var interesserte. Andre svarte ja, og noen var usikre. Det ble sendt ut informasjonsskriv og samtykkeerklæringer til alle som var usikre eller svarte ja. Dette resulterte i at jeg fikk tilgang til å intervju i alt seks barn. To barn (tenåringer) som samtykket i første omgang, trakk seg før intervjuet etter råd fra foreldrene. Barna som tilslutt ble intervjuet var i alderen 6 – 17 år. Den yngste, som bare var seks år, spurte selv om få bli intervjuet. Søstera var invitert. Disse jentene ble intervjuet samtidig, det vil si de var tilstede under hverandres intervjuer. Det var fire jenter og to gutter. I presentasjonen av barns synspunkter, har jeg gitt dem følgende navn: Rita, Randi, Tina, Lotte, Stein og Ottar.³⁸

Intervjuundersøkelsen hadde ikke fokus på barnas bakgrunn utover de opplysningene de selv ga i intervjuene. Barna fortalte forskjellige historier om sine dagligliv, men det viste seg at de har noen felles trekk: Barna er født innenfor samme historiske periode; alle er født etter 1990. Alle er etnisk norske og har vokst opp i samme fylke i Norge. Alle kom i kontakt med barnevernet fordi deres omsorgssituasjon ikke var god nok. Barna og bakgrunnsopplysninger om deres alder, familiestatus og skoletilknytning på intervjutidspunktet, er presentert i eget skjema.³⁹

³⁸ Vedlegg 4

³⁹ Vedlegg 4.

5.8 Forskningsetiske overveielser

Bruk av intervjuer i forskningsarbeid krever forskningsetiske overveielser. Det er etiske dilemmaer ved å invitere barn til å bli intervjuet om tildels svært personlige opplevelser. Noen temaer til ettertanke kan være: Kan barn si ting de senere angret på? Kan det tenkes at deres pårørende blir urolige av at barna blir intervjuet, slik at det kan få konsekvenser for barna? Kan barn i 6 – 7 årsalderen reelt samtykke til å bli intervjuet? Forstår små barn hva de samtykker til? Hvordan ivaretas konfidensialitet, spesielt ved publiseringen av funnene?

Perspektivet jeg har på barn (jevnfør teorikapitlet), og erfaringen fra barnevernarbeid, førte til at jeg konkluderte med at jeg kunne gjennomføre forsvarlige intervjuer på følgende måter: Jeg måtte klargjøre for barna at de kun svarte på spørsmål de syntes det var greit å svare på, og at de kunne fortelle om intervjuene til de voksne hjemme dersom de ønsket det. Spørsmålene måtte stilles på en slik måte at de var forståelige for det enkelte barnet, uansett alder. Siden jeg hadde begrensede bakgrunnsopplysninger om barna da jeg startet samtaler, var dette en utfordring. Det måtte etableres kontakt med det enkelte barnet innledningsvis, slik at vi hadde åpning for å snakke om de aktuelle temaene.

Alle foresatte (og barn) fikk brev med invitasjon til intervjuene. De ble bedt om å drøfte barnets deltakelse før de svarte. De voksne foresatte samtykket for barna. Barna samtykket også selv, men jeg var usikker på om avgjørelsene deres var selvstendige. Jeg spurte derfor alle før oppstart av intervjuet om de egentlig ville bli intervjuet. Mitt inntrykk var at spesielt de minste syntes det var morsomt å få lov til å fortelle om sin situasjon. Da jeg begynte intervjuet med å spørre Tina, 9 år om hun kunne fortelle litt om hverdagssituasjonen sin, sa hun etter noen innledende runder: ”Men nå kan vi vel snakke om det som skal snakkes om?” Hun var godt forberedt på hva temaet handlet om og ville gjerne snakke om det.

Et dilemma er også hvordan en skal beskytte barn under intervjuer, slik at de ikke opplever å bli krenket i sin private sfære. Det er en utfordring å unngå og trekke barn inn i samtaler som kan skade deres selvbylde eller forhold til andre personer. Jeg forklarte barna at de ikke skulle svare hvis de ikke likte spørsmålene eller de opplevde

at de ikke hadde noe å si. I situasjoner jeg oppfattet at et barn ble usikker, spurte jeg om det var vanskelig å svare. Barnet fikk da bestemme selv om vi skulle skifte tema.

I forskningsetikken er det utviklet ulike prinsipper for god forskningsskikk sett i forhold til informanter generelt. Ryen (2002) sier at visse aspekter går igjen i de fleste oversikter: Samtykke, konfidensialitet og tillit. Horverak (2006), som har intervjuet barn som har deltatt i familieråd, har fokus på prinsippene informert samtykke, kompetanse og frivillighet. Han drøfter også ulike etiske spørsmål ved barns deltakelse i familieråd. Enten barn inviteres inn som aktører i et familieråd, eller de inviteres til et intervju, er det på de voksnes arena at samhandlingen skal skje. Skal barnet ha en reell aktørrolle i dette, må de voksne møte barnet ut fra barnets forutsetninger. Barnets selvbestemmelse og barnets rett til beskyttelse må da være i de voksnes bevissthet.

Gjennom brev og telefonsamtaler forsøkte jeg å forberede barna og deres foresatte på forhånd om hva som var hensikten med intervjuene, og hva jeg ønsket å snakke med barna om. Da jeg møtte barna til intervjuene, prøvde jeg å finne ut om de forsto hva de samtykket til å være med på, og om de på noen måte hadde følt seg presset til å delta.

Jeg prøvde også å trygge barna på at det de sa, ikke skulle brukes på måter de ikke kunne akseptere. Jeg forklarte at jeg skulle lage et hefte eller en bok der jeg skulle skrive ned meninger de hadde om de aktuelle temaene. Jeg sa også at jeg synes det var viktig at barnevernarbeidere får vite hva barn mener.

Jeg prøvde å gjennomføre samtalene på en slik måte at barna skulle føle seg trygge. De fikk selv bestemme om de skulle ha med seg ”støttepersoner”, og i tilfelle hvem. Det er vanskelig å vurdere om etiske prinsipper ble godt nok i varetatt under intervjuene, men stemningen var uten unntak god, og barna ga uttrykk for at de likte å fortelle sine historier.

Det er vanskelig å avkreve barn taushetsplikt. Det kan oppstå situasjoner der barn forteller historier som de har fortalt i intervjuer, i andre og mindre passende sammenhenger senere, fordi de opplevde at det var positivt å fortelle dem i intervjuene. Jeg forsøkte å være klar til å styre samtalen dersom vanskelige situasjoner skulle oppsto. Jeg ble overrasket over barnas evne til å holde seg temaene.

5.9 Forberedelse til intervjuundersøkelsen.

Det ble søkt datatilsynet om tillatelse til å gjennomføre studien.⁴⁰ Forberedelsene dreide seg ellers om gjennomgang av tidligere intervjuundersøkelser gjort med barn, inkludert min egen ministudie av barns erfaringer med fosterhjems plasseringer fra 2004. Jeg lagde intervjuguide,⁴¹ foretok prøveintervju og justerte intervjuguiden. Jeg sendte ut informasjonsskriv til barna og deres foresatte.⁴²

5.10 Gjennomføringen av datainnsamlingen.

Jeg laget en tidsplan for datainnsamlingen. Denne måtte forskyves noe, da det tok tid å få samtykke til intervjuene. Noen foresatte sa i utgangspunktet nei til at barna deres skulle delta, men gjennom kontakt med sine barneverntjenester, kom de etter hvert fram til at de likevel ønsket at barna skulle formidle sine erfaringer. Barna måtte også samtykke selv.

Alle som skulle intervjues, fikk et brev med kort informasjon om hensikten med intervjuet.⁴³ Brevet med vedlegg til samtykke ble sendt til barnas foreldre. Vedlegget hadde egen rubrikk for barnas samtykke. I praksis var det foreldrene som spurte om barna ville være med. Deres meninger var altså avgjørende for barnas deltakelse. Barna og deres foresatte bestemte hvor intervjuene skulle foregå. To intervjuer foregikk i fosterhjem, tre på mitt kontor og et i en barneverninstitusjon. Jeg hadde ikke forberedelsesmøter med barna forhånd, men to av dem hadde jeg møtt før intervjuet. Disse møtene hadde ikke noe med intervjuene å gjøre; jeg møtte dem på akuttinstitusjoner.

Barna bestemte om de ville ha med seg foresatte under intervjuet. To av barna hadde med seg bestemor, en hadde med seg faren. To var alene, men hadde tilgang til andre, kjente voksne i naborommet. Ottar, den eldste gutten, kom til intervjuet alene.

⁴⁰ Vedlegg 1.

⁴¹ Vedlegg 2.

⁴² Vedlegg 3.

⁴³ Vedlegg 3.

Den samme intervjuguiden ble brukt ved alle intervjuene.⁴⁴ Intervjuene varte mellom en og to timer. Intervjuene ble tatt opp på bånd og senere skrevet ut.

Astrid Strandbu (2007) har i sin doktoravhandling en diskusjon om hvorvidt det er viktig å bli kjent med barn, eller la barn bli kjent med forskeren, før intervju blir gjennomført. Barna som ble intervjuet i hennes undersøkelse møtte henne på forhånd. Jeg valgte å møte barna direkte til intervju. En forutsetning var at barna skulle ha fått god informasjon gjennom sine pårørende om hva de skulle. Tanken bak dette var at barna ikke skulle ha fått opparbeidet noen mening om meg på forhånd som kunne påvirke svarene deres. Dette var en utfordring, fordi det kunne være at noen av barna ville finne det vanskelig å si noe til meg fordi jeg var en ukjent person. I praksis var det slik at barna hadde mye å fortelle, jeg fikk inntrykk av at de oppfattet situasjonen som litt høytidlig og spesiell. Det virket som om de hadde sett fram til å fortelle sine historier!

5.11 Barn som intervjupersoner

Selv om jeg brukte samme intervjuguide under samtalene med alle barna, ble samtalene svært forskjellige. Dette har sammenheng med flere faktorer; jeg nevner noen: Barnets forventninger til møtet, hva slags selvoppfatning barnet hadde (Hundeide, 2003), hvordan jeg klarte å regulere samspillet med barnet, stedet intervjuet ble gjennomført, barnets alder og kjønn, og ikke minst, erfaringene det enkelte barnet hadde med å møte fremmede personer. Den store alderforskjellen på barna, gjorde også sitt til at intervjuene fikk svært ulike karakter.

Skal en få noe ut av intervjuer, må en i løpet av kort tid få til en menneskelig interaksjon som gjør det mulig å holde samtalens fokus på de spørsmålene en har tenkt å stille (Kvale, 1997). I intervjuer med barn handler dette om å introdusere temaet på en slik måte at barnets interesse blir fanget. Alle mine intervjupersoner var godt forberedt og fokuserte. Det kan være slik at de barna som valgte å bli intervjuet, hadde spesielle ressurser eller var spesielt interesserte.

Innenfor utviklingspsykologien er det ulike oppfatninger av om det eksisterer allmenne, aldersbestemte psykologiske stadier i barns utvikling, eller om utviklingen

⁴⁴ Vedlegg 2.

først og fremst er bestemt av den konteksten det enkelt barnet lever i (Gulbrandsen, 2006b). Kunnskap om de ulike synene, kan hjelpe intervjueren til å ha realistiske forventninger til barnets fungering. Noe kjennskap til barnets livssituasjon kan også gi han eller henne en innfallsvinkel til å møte barnet på en god måte. Jeg hadde lite kjennskap til barnas bakgrunn utover at de alle hadde flyttet fra hjemmene sine. Det enkelte barns språkutvikling og uttrykksform spiller også en viktig rolle for hvordan intervjuer kan gjennomføres og hvordan materialet kan tolkes.

De yngste barna ga konkrete beskrivelser av sine livsverdener. De tegnet og fortalte med stor iver; fortellingene kan nesten sies å være ”verbale tegninger”. Desto mer det verbale språket er utviklet, desto tydeligere blir det et redskap både til utvidelse av barnets erkjennelse og til modifikasjon av deres reaksjoner (Rasmussen, 1971). Fra rundt 6-årsalderen kan barn bruke språket i en slags ”indre tale” for vurdering av ulike situasjoner (Hundeide & Gulbrandsen, 2006). Slik kan barnet også regulere sin atferd. Min yngste intervjuerperson var seks år. Hun virket svært bevisst på at hun var i en intervjusituasjon, og svarene hennes var konkrete og for det meste uten åpne refleksjoner. Hun assosierte egne svar til nye temaer og lå derfor av til litt foran meg som intervjuer. Barn i førskolealders språk eller uttrykk anses å være egosentrisk, det vil si at barn ser seg selv som sentrum i verden, og tar for gitt at den de snakker med har samme utgangspunkt som dem selv (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Når de snakker med andre, er det helst om konkrete og umiddelbare hendelser. Barn helt opp mot 8-9 årsalderen kan være svært konkrete og bokstavelige i sin uttrykksform. Fram mot denne alderen har mange barn ennå ikke utviklet evne til abstraksjon. Siden barns kognitive og emosjonelle ståsted endres mye i denne perioden, kan det være vanskelig for barn å rekonstruere opplevelser når det har gått flere måneder. De vil ha en annen oppfatning av hva som skjedde da, enn de faktisk hadde da det hendte (Gulbrandsen, 2006b). Dette er også en utfordring ved tolkningen av barns utsagn.

De eldre barnas svar på spørsmålene var preget av mer refleksjon. Barns evne til selvstendige formuleringer om abstrakte emner som for eksempel sosiale og psykologiske forhold er kanskje ikke utviklet før 12 -14 årsalderen (Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Øvreeide, 1995). Barns uttrykksmåter endrer seg altså gjennom hele barndommen.

Intervjuer med barn krever at intervjueren er aktivt lyttende til barnas uttrykksmåter for å prøve å fange deres tankesprang og fortellinger ut fra de forutsetningene de synes å ha.

5.12 Førforståelse

Førforståelse er et begrep som ofte brukes i forbindelse med forskning og særlig når hermeneutisk metode anvendes. Det er alltid slik at forskeren har en eller annen førforståelse av det fenomenet som skal undersøkes (Sivertsen & Egeland, 1996). Førforståelsen er gjerne bestemmende for problemstillingene som utformes når undersøkelser skal gjennomføres.

Førforståelsen som førte til problemstillingen for denne oppgaven er preget av flere momenter: Min oppfatning har lenge vært at barns opplevelser i for liten grad blir tatt hensyn til i barnevernets beslutninger. Jeg mener også at ulike utviklingspsykologiske og systemiske teorier som preger barnevernets arbeid til enhver tid, er bestemmende for de avgjørelsene som blir tatt om barns framtid.

Ved bruk av familierådmodellen, trekkes familien inn i barnevernets beslutningsprosess:

Ved at livsverdenen trekkes inn, som ved bruk av familieråd, kan livsverdenens kvaliteter som kjærlighetsbånd, felles livshistorier og engasjement for slektens barn også trekkes inn i beslutningsrommet (Einarsson, 2002, s. 96).

Einarsson, som gjennomførte en av de første undersøkelser om bruk av familieråd i Norge, oppsummerte i sin rapport at familieråd representerer en demokratisering av barnevernarbeidet (2002). Jeg hadde før jeg begynte med dette arbeidet, en oppfatning om at familieråd kan representere en arbeidsmåte som kan gi barns meninger større fokus i barnevernarbeid. Samtidig hadde jeg en antakelse som at bruk av familieråd i barnevernsaker generelt og ved fosterhjems plasseringer spesielt, ikke nødvendigvis fører til at barns meninger blir tillagt større vekt.

5.13 Analyseprosessen og databearbeidingen.

Databearbeidingen begynte før jeg var ferdig med å samle inn materialet. Intervjuene ble transkribert etter hvert som jeg gjennomførte dem. Dette førte til at intervjuene endret seg noe, selv om den samme intervjuguiden ble brukt ved alle intervjuene.

Å finne svar på spørsmålene i problemstillingen var utgangspunktet for analysen av barnas utsagn. Perspektivet på barn som aktører og rettighetsholdere, de valgte utviklingspsykologiske og systemiske teoriene og kunnskapen om barns behov for stabilitet, kontinuitet og trygghet, ble benyttet som teoretisk ramme for tolkningen av uttalelsene. Til tross for at en teoretisk forståelse ligger til grunn for tolkningen av barnas utsagn, har jeg også forsøkt å ta i barnas selvforståelse. Jeg har forsøkt å kartlegge barnas egentlige meninger (Kvale, 1997). Tolkningsarbeidet har slik sett bestått i en pendling mellom å forstå barnas selvforståelse og å tolke barnas utsagn i lys av valgte teoretiske perspektiver.

De tre neste kapitlene inneholder gjengivelser og tolkninger av barnas utsagn i intervjuene. Kapittel 6 handler om viktige momenter i barnas hverdagsliv. Perspektivet er den spesielle situasjonen mine intervjupersoner befant seg i, fordi de hadde flyttet fra hjemmene sine. Kapittel 7 handler om barnas opplevelser med bruk av familierådmodellen, og i kapittel 8 er fokuset barnas opplevelser av samarbeidet med barnevernet.

6 Hva opplever barn som viktige momenter i sin livsverden når de vet de skal flytte til fosterhjem?

Gjennom arbeidet med datamaterialet mener jeg å ha funnet to begreper som kan illustrere viktige momenter i barnas livsverden. Disse er tilhørighet og trygghet.

De yngste barna (6, 8 og 9 år) brukte mye av tida i intervjuet til å tegne og fortelle om familien og hverdagen sin. Beskrivelsene var konkrete, barna fortalte samtidig som de tegnet. Da jeg spurte om de kunne beskrive familien sin for meg, hva eller hvem de følte tilhørighet til, eller hvem som var viktigst for dem, hadde barna umiddelbart mye å fortelle om.

Alle barna jeg intervjuet var i stand til å beskrive hvem de oppfattet som familie, og hva eller hvem i livet deres, som var viktig for dem. Til familie hører ikke bare mor og far og søsken, men også dyr, leker og venner og andre slektninger. Da jeg ba barna om å nevne dem som var viktigst for dem, virket det som om barna tenkte mer på

elementer (dyr, mennesker, gjenstander) i miljøet de hadde vært eller var en del av, enn nærmeste biologiske familie.

Da jeg spurte Randi om hun kunne tegne familien sin svarte hun:

Det blir litt vanskelig... For jeg har en katt, og så kan jeg ikke tegne katter så godt. Og så har jeg fisk, og så har jeg hund. Så er det mamma.... og bror.

Tina hadde enda lengre liste over viktige momenter i hverdagslivet. Etter å ha beskrevet viktige personer, utbrøt hun:

Jeg må ha, jeg må ha med bamsen min! Oj, jeg holdt på å glømme en som er veldig snill. Han er søskenbarnet mitt. Nei, jeg må ha med en til, jeg, ...babyborn....

Da Rita skulle beskrive hva som var viktigst i hennes liv, satte hun bestemor først. Hun bor hos bestemor, men har ofte samvær med foreldrene.

Bestemor! Og så nestemann, det er pappa! Pappa er 40 år og han er veldig viktig! Og så er det mamma, hun er mora mi....

De tre eldste barna så ut til å tenke seg om, før de svarte på spørsmålet om hvem som tilhørte familien, og hvem som var viktigst for dem. Ottar (17 år) hadde bodd de siste 8 årene av sitt liv i fosterhjem. Fosterforeldrene ble ikke nevnt da han fortalte om familie og tilknytning. Senere kom det fram at han er glad i fostermoren sin, men hun ble ikke umiddelbart betraktet som en viktig del av familien. Gutten tenkte seg om da han laget ”lista”:

Kjell, bror min – pappa – Anna, stemor - dama til Kjell, Tonje - Mons, en kamerat av meg – bestefatter. Det er vel egentlig dem jeg ser på som familie...

Ottar kunne redegjøre for valget sitt. Tilhørighet føler en til dem en har hatt kontakt med hele tida siden en ble født, sa han. Denne gutten hadde hatt mye kontakt med faren sin alle de årene han bodde i fosterhjemmet. Da Ottar måtte flytte fra fosterhjemmet sitt, var alternativene følgende: Han måtte enten flytte til et nytt fosterhjem, på hybel eller til far. Familieråd ble brukt i beslutningsprosessen, og gutten formidlet hva som var viktig for han der. Barneverntjenesten valgte å legge vekt på guttens meninger, og Ottar flyttet til faren.

Stein så ut til å ha hatt lite kontakt med familie utover mamma og søstera som han hadde bodd sammen med inntil familierådet. Han hadde hatt sommerferiekontakt med

far og farmor, noe han kom tilbake til senere i intervjuet. Men det var først og fremst mamma som hadde vært den viktigste personen for han i oppveksten. Da jeg spurte hvem han anså som familien sin, sa han:

Moren min, faren min. Og bestemor, tanter, alt, hele pakka! Alt som er i en sånn familie betrakter jeg... som familie....

Lotte nølte litt da hun skulle beskrive sin familie:

Å, det er vel far, bror, søsken til far, sånn...mmmm. Og så er det bestemor og bestefar, foreldra til mor... Og så er det de som mangler...mmm. Det er ikke så mye kontakt med dem.

De eldste barna nevnte slekt de hadde hatt lite eller nesten ingen kontakt med, da de skulle fortelle om familien sin. Både Lotte, Stein og Ottar fortalte at de ønsket kontakt med dem de beskrev som familien sin, selv om de egentlig ikke kjente dem.

Da Lotte flyttet til fosterhjem først gang, kom hun til slektninger. Hun beskrev hvor viktig det var at denne familien var kjent for henne, og at de valgte henne gjennom familieråd, da hun skulle flytte. På spørsmål om hvem som foreslo at denne familien skulle være fosterforeldrene hennes, svarte hun at det var fostermoren. Lotte sa hun syntes dette var koselig. Hun fortalte også at hun helst ville bodd hos far, men da det ble bestemt at hun skulle flytte til slektninger, ble både hun og besteforeldrene letta:

Bestemor og bestefar var veldig glade for at jeg skulle flytte dit, for at jeg skulle flytte til noen jeg kjente.

For Lotte var det viktig at familien også var fornøyd med beslutningen om at hun skulle flytte til noen hun kjente.

Rita og Tina flyttet til besteforeldrene etter familierådet. De fortalte at de alltid hadde vært mye hos dem, så overgangen var ikke så stor. Men Tina hadde også en annen grunn for at hun var glad for denne beslutningen:

Da vart jeg litt letta, egentlig! Og jeg var glad for at jeg slapp å bli sendt hit og dit.

Tina slapp å pendle hit og dit, og hun fikk være hos besteforeldrene. De hadde stått øverst på lista over dem hun følte seg knyttet til. Søster Rita var mer betenkt over å skulle bo fast hos besteforeldrene:

Først så var det litt sånn, æhhh, jeg ville ikke bo der...

Dette kan kanskje forklares med at denne jenta følte seg knyttet til mora si, noe hun fortalte ellers i intervjuet. Tina derimot, hadde et vanskelig forhold til moren, og hun ville gjerne ha med lillesøstera når hun skulle flytte. Hun inngikk en avtale med Rita før familierådet:

Jeg overtalte deg! Jeg skylder deg 20 kroner, for jeg sa at du skulle få 20 kroner hvis du sa du hadde lyst til å bo hos bestemor.

Siden avtalen var oppfylt, svarte den lille kjapt:

Og når skulle jeg egentlig få dem?

Disse jentene flyttet til bestemor og bestefar etter familierådet. Tina var også opptatt av at familierådet hadde ført til at flere i familien fikk vite hvordan hun hadde det.

Ottar fortalte at han, helt siden han flyttet til fosterhjemmet, hadde hatt en drøm:

Men drømmen min var å bo hos pappa hele tida siden jeg flyttet dit, da.

Da jeg spurte hvorfor det var så viktig, svarte han:

For det er han jeg har hatt mest kontakt med.

Ottar fortalte at han var sterkt knyttet til faren. Da han som 8-åring flyttet til fosterhjemmet, ville han møte faren hver dag. Ønsket om å bo hos faren hadde preget hele oppveksten hans, selv om han, som han sa, hadde hatt det bra i fosterhjemmet. Stein kom på institusjon etter familierådet, selv om familierådets beslutning var at han skulle flytte til far. Aller helst ville han ha bodd hos mor, men:

Jeg driver jo ikke og tenker på å flytte nå. Hvis de hadde sagt jeg ikke kunne bo hos moren min, kunne de jo sagt jeg kunne bo til noen kjentfolk! Venner eller familie eller noe sånt. Ja! For det er mye bedre det, for da er jeg med kjentfolk!

Når det er slik at barn må flytte fra foreldrene sine, ser det ut til å være viktig å komme til noen som er kjent. Tina, som ønsket å flytte fra moren, var glad for å komme til bestemor, som hun hadde hatt nær kontakt med hele livet.

Da jeg spurte barna om det var noe de ønsket å ha mer innflytelse over i livssituasjonen sin, ga flere uttrykk for at de hadde ønsket å bestemme over når de skulle være sammen med foreldrene. Ottar fortalte at han hadde kommet til å stikke av fra fosterhjemmet som 8-åring, dersom han ikke hadde fått se pappa nesten daglig. Da jeg spurte hvorfor, svarte han: *Jeg hadde ikke klart det.* Stein fortalte at hvis han hadde fått bestemme selv, hadde han bodd hos mamma, og så ville han vært sammen med pappa

og pappas familie i sommerferien, og... *da ville jeg ha kosa meg!* Randi ville gjerne ha overnattet hos mamma når hun var på samvær, hvis hun hadde kunnet bestemme selv. Lotte sa hun ble *veldig skuffa* da hun ikke fikk flytte tilbake til far, da fosterhjemsoppholdet hos den første fosterfamilien ble avslutta.

Alle barna var innom begrepet *trygghet* i en eller annen form i samtalene jeg hadde med dem. Noen brukte begrepet direkte, mens andre bare beskrev situasjoner som gjorde tilværelsen trygg for dem, eller situasjoner de følte seg utrygge eller ubekvemme i.

Barna jeg intervjuet hadde alle flyttet fra foreldrene sine. Rita og Tina var de eneste som ikke hadde opplevd å bo sammen med helt ukjente personer. De hadde til gjengjeld flyttet fram og tilbake mellom besteforeldre, far og mor. Alle hadde erfaringer fra det å ikke vite hvor de skulle bo. Ingen av barna fortalte om forsømmelse eller direkte mishandling, men to av dem fortalte at de hadde følt seg utrygge fordi de hadde fått kjeft, og hadde blitt avvist av sine mødre.

Da Lotte måtte flytte til fosterhjem, syntes hun det var bra at hun skulle flytte i fosterhjem til noen hun kjente:

Det var vel mer sånn derre, du skal dit, men jeg var liksom ikke i mot det. Jeg ville heller bo..., jeg følte meg trygg på å bo der sånn. Jeg ville heller bo der enn å flytte til noen jeg ikke kjente.

Senere måtte hun flytte fra fosterhjemmet sitt til en fosterfamilie hun ikke kjente fra før. Hun ga uttrykk for at det var vanskeligere fordi *...det var litt skumlere å flytte til noen du ikke kjente.*

Rita, som var i tvil om hun skulle flytte til bestemor, beskrev situasjonen etter flyttingen som veldig fin. På spørsmål om hun kunne forklare dette nærmere, sa hun at hun nå kunne gjøre *...alt mulig! For eksempel gå til tannlege, og...* Det nye i hennes situasjon var at planlagte aktiviteter som å gå til tannlege ble gjennomført. Tina beskrev den nye situasjonen som: *Ekstreemt fin!* Hun beskrev en hverdag preget av rutiner med skole, måltider og fritidsaktiviteter.

Randi ble intervjuet rett før hun skulle flytte fra et beredskapshjem til pappa. Familierådet hennes hadde laget en plan for hennes framtid som besto i at hun skulle flytte til han. Hun sa det var bra at hun skal flytte til pappa, men hun ga samtidig uttrykk for at hun grudde seg til å skifte skole. Den nye skolen representerte noe ukjent og utrygt. Randi hadde også erfaring med akutt plassering. Hun hadde blitt hentet av barnevernet på skolen, og deretter blitt plassert i et beredskapshjem. Hun fikk beskjed om flyttingen i mattetimen og beskrev dette som uforståelig:

Jeg..., hva har jeg gjort nå, tenkte jeg. Jeg har jo ikke gjort noe! Så bare sa rektor at jeg skulle flytte, da....

Randi fortalte at hun ble veldig redd, og at hun syntes det var spesielt vanskelig at hun ble innkalt til rektors kontor for å få den fæle beskjeden midt i mattetimen.

Stein hadde også blitt akutt plassert uten at han hadde fått tid til å forberede seg. Han beskrev dette som vanskelig:

Det var ikke godt. Det var ikke en god følelse. Jeg ble først redd, jeg... De kom jo, møtte opp på skolen, også, så... ehhehh....

Disse barna ga uttrykk for at det er svært vanskelig å takle en så uforutsett hendelse som en akutt plassering. Barna ble redde og følte seg utrygge. Senere i intervjuet fortalte Stein at han kunne tenke seg å bo hos noen han kjenner, når det først er slik at han ikke fikk bo hjemme hos mamma.

Jo, for det er mye bedre det, for da er jeg med kjentfolk! Og da føler man seg mye tryggere!

De barna som hadde opplevd å flytte til noen de kjente, ga under samtalene uttrykk for at de opplevde dette som positivt og trygt. Det er ”skumlere” å flytte til noen en ikke kjenner...

Ottar var under intervjuet opptatt av at det er viktig å bli informert om det som skal skje. Informasjon skaper trygghet.

Nei, de[barnevernet] kom ikke sånn kjempemye i starten, men så begynte Mona, og hun kom jo og ringte meg hele tida omtrent. Jeg ble litt tryggere på henne, da.

Ottar gir uttrykk for at trygghet er viktig. Flere av de andre barna fortalte at de føler seg tryggere når de får informasjon om det som skal skje.

Alle mine intervjupersoner var skolebarn. Gjennom skolen møter de andre barn som har med seg sine forskjellige holdninger, erfaringer og forventninger. Lotte fortalte at hun følte seg litt annerledes som fosterbarn, og at det da var viktig å ha venner som støttet henne. I tillegg til risikofaktorene barna har blitt utsatt for gjennom at de har flyttet fra familiene sine, har de også måtte forholde seg til at de er ”annerledes” blant venner. Lotte fortalte at å ha venner som støtter en, er viktig for opplevelsen av trygghet.

6.1 Tilknytning og tilhørighet, kjerneelementer i barns livsverden

Det er en allmenn oppfatning at barn generelt har behov for å være sosialt integrert, bli stimulert, leve i stabilitet og kontinuitet og oppleve trygghet (Bradley & Corwyn, 2006; Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007). Barnevernlovens § 4-1 legger spesielt vekt på at barn trenger stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen (Skar & Ofstad, 2009). Jeg har valgt å tolke barnas utsagn først og fremst med referanse til et sosiokulturelt perspektiv, transaksjonsmodellen for utvikling, Bronfenbrenners økologiske utviklingsmodell og Bowlbys tilknytningsteorier (Gulbrandsen, 2006c; Hundeide, 2003; Kvello, 2007; Smith, 2002, 2006).

Risikofamilier⁴⁵ er ofte preget av ustabile familiemønstre (Schultz Jørgensen, 1999). Alle barna jeg intervjuet hadde erfaringer med tap av, eller flyttinger fra personer de hadde bodd sammen med. Oppveksten deres fram mot intervjutidspunktene, hadde også vært preget av foreldres sykdom, funksjonshemming eller rus. Bare to av barna hadde en av foreldrene i jobb. Barnas oppvekst i risikofamilier er, slik jeg ser det, en del av grunnlaget for deres fortellinger.

Barna bekreftet at det er viktig å være sosialt integrert og ha tilhørighet til familie, og å leve med forutsigbarhet, stabilitet og trygghet.

⁴⁵ Å være i en risikosituasjon kan defineres som å være i en sammenhengende risiko for å miste tilknytning til arbeidsmarked, til viktig nettverk og til betydningsfulle og nære kontakter (Schultz Jørgensen, 1999).

Sosial integrasjon⁴⁶ ser ut til å ha forskjellige betydninger for barn. De yngste barna jeg intervjuet, beskrev hva som kjennetegnet deres hverdagsliv gjennom tegninger og fortellinger. De beskrev mennesker, husdyr, hagen der lekeplassen ligger, et gjerde som de klatrer på for å få kontakt med gutten i nabohuset, en bamse eller svømmingen som fostermor kjører til. Disse barna plasserte dyr høyt oppe på lista over viktige momenter i livene deres, ei jente satte katten først. De beskrev miljøer eller systemer som de oppfattet seg som en del av. Også de som hadde flyttet fra foreldrene sine, beskrev sine opprinnelige familiære miljøer som viktige elementer i livene deres. Den sosiale integrasjonen synes ikke bare å dreie seg om tilhørighet til nærmeste familie, men også til fysiske omgivelser, hus, ritualer og dyr; kort sagt, alle elementer som finnes i det som kan kalles barns nære miljø. Dette kan sies å tilsvare Bronfenbrenners mikrosystem (Gulbrandsen, 2006c; Hundeide, 2003). Miljøtilhørighet, synes som Bronfenbrenner hevder, å være viktig for barn (Bronfenbrenner, 1980).

For de eldste barna så det ut til at den sosiale integrasjonen var mer knyttet til et familiebegrep enn til bestemte personer eller elementer i miljøer. De fortalte i intervjuene at familien eller slekta var viktig for dem. Det virket som om "familien" også dreide seg om personer de ikke kjente særlig godt, men som de likevel definerte som "sine". Dette styrker antakelsen om at tilhørigheten til en gitt familiegruppe er viktig og identitetsskapende. Selv fysisk fraværende eller fjerne personer kan være viktige for familiefølelsen (Hafstad & Øvreide, 1998).

Det kan se ut som tilhørighet til gruppe eller miljø, gir en slags grunnleggende eller ontologisk trygghet for barn (Giddens, 1991). Dette er en ubevisst opplevelse, eller som Giddens kaller det, en praktisk bevissthet, som har betydning for menneskets opplevelser av seg selv i forhold til andre. Kan det være slik at trygghet skapes både gjennom tilknytning til stabile omsorgspersoner og til opplevelsen av tilhørighet til familie eller miljø?

Alle barna jeg intervjuet hadde flyttet fra sine foreldre. De fortalte at deres ønske da de måtte flytte, var å komme til noen de kjente. De som hadde kommet i fremmede omgivelser, hadde en drøm om å få flytte tilbake til noen eller noe kjent. For tre av

⁴⁶ Holtan (2002) definerer sosial integrasjon som barnets opplevelse av tilhørighet i familienære relasjoner.

barna var dette konkrete personer⁴⁷, for en var det ”noen kjentfolk” og to ville fortsette å være hos besteforeldrene (fosterforeldrene) som hadde fulgt dem hele livet. Det kan se ut til å være svært viktig for barn å høre til en familie og få mulighet til holde tett og nær kontakt med mennesker eller miljøer de er knyttet til.

Bowlby (1994) anser barns *tilknytning* til nære omsorgspersoner som en av de viktigste elementene for en positiv utvikling. I følge tilknytningsteoriene, er det spesielt viktig hvordan en nær omsorgsperson klarer å møte barnets tilknytningsatferd i spedbarnsalderen (Bowlby, 1994; Smith, 2002). Denne tilknytningen, i alle fall i første leveår, er grunnlaget for om barna får en utviklingsfremmende eller utviklingshemmende oppvekst (Ainsworth, 1978; Kvello, 2007; Smith, 2002). Når naturlig nære omsorgspersoner, som foreldre, er lite tilgjengelige, kan dette få konsekvenser for barns muligheter til en positiv utvikling og gode framtidige relasjoner (Ainsworth, 1978; Kvello, 2007; Smith, 2002, 2006). Barns tilknytning til andre personer, dyr eller omgivelser kan kompensere for manglende tilknytning til de som vanligvis regnes som de nærmeste omsorgspersonene (Hundeide, 2003). En slik innfallsvinkel til tilknytningsbegrepet, kan forklare barnas opptatthet av, ikke bare nære personer, men også dyr, ting og aktiviteter.

Mine intervjupersoner nevnte alle flere personer som var viktige for dem. De tre eldste oppga én person blant disse som var aller viktigst. For et barn var det mamma, for to var det pappa. På spørsmål om hvorfor, svarte de at hun eller han var den de kjente best, og som alltid hadde vært der. Dette bekrefter at personer barn har etablert tilknytning til fra spedbarnsalder, har stor betydning for dem (Bowlby, 1994). Barna vurderte ikke kvaliteten på forholdet mellom seg og disse personene, men det kan se ut som om de uansett hadde vært barnas *trygge baser* (Bowlby, 1994). Ønske om kontakt og nærhet med disse personene var klart uttalt og faktisk tydeligere hos de eldste barna, enn de yngste. Kan dette ha sammenheng med at de eldste har andre forutsetninger for å reflektere over disse spørsmålene enn de yngste (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Piaget, 1971)?

⁴⁷ For tre var dette pappa.

Det kan være store forskjeller i relasjoner søsken har til sine foreldre og omvendt (Dunn, 1998). Samsillet mellom foreldre og det enkelte barn påvirker omsorgen barnet får. Enkelte barn i en søskenflokk kan derfor få bedre omsorg enn andre. *Transaksjonsmodellen*, som er en forklaringsmodell for barns utvikling, har fire bærebjelker. En av dem er begrepene *delt og ikke-delt miljø*. Delt miljø er de erfaringene søsken har felles ved at de for eksempel bor sammen med foreldrene i samme hus. Ikke-delt miljø betegner det søsken ikke har felles, for eksempel personlighet, venner, forhold til foreldrene, og så videre (Kvello, 2007). Dette kan forklare at søsken gis forskjellig omsorg, og at søsken også kan ha forskjellig tilknytning til samme forelder. Forskjeller i barnets og foreldrenes *temperamentsstil*⁴⁸ kan også påvirke tilknytningen (Kvello, 2007). De to søstrene jeg intervjuet hadde forskjellig forhold til samme mor. For lillesøster i denne familien var det viktig å holde tett kontakt med mamma. Hun og moren er begge ”kunstnerisk anlagt”, og deler interessen for formingsaktiviteter. Den eldste søstera ga uttrykk for at hun følte seg avvist av mor. Hun hadde ikke ønske om tett kontakt. Disse erfaringene støtter antakelsen om at søsken kan ha behov for forskjellige løsninger eller tilpasninger når fosterhjems plasseringer vurderes.

Det kan altså se ut som om barn kan ha sterke bånd eller tilknytninger til andre enn sine mødre. Barn er knyttet til mennesker som har tatt seg av dem, og som alltid har vært der (Bowlby, 1994; Smith, 2002, 2006). De kan også være knyttet til eller oppleve sterk tilhørighet til familie eller miljøer (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c). Det er grunn til å spørre om den *trygge basen* kan være noe mer for barn enn den nære omsorgspersonen som småbarnet vender tilbake til i utrygge situasjoner?

Hvor stor vekt skal det legges på barns opplevelser ved beslutninger om deres framtid? Kan barnas fortellinger ses som reelle uttrykk for en opplevd livsverden? Ut fra et sosiokulturelt perspektiv blir barns livsverden eller oppfatninger formet eller konstruert gjennom barns samhandling med andre (Hundeide, 2003). Er barnas fortellinger om tilhørighet og tilknytning mer preget av et samfunnssyn som tilsier at det normale er at de tilhører en familie som også er slektninger, enn en beskrivelse av relasjonelle forhold? Bronfenbrenner (1980) hevder at det er særtrekk ved barns daglige miljø som

⁴⁸ Temperamentsstilen er den karakteristikken som kan gis det enkelte menneskets reaksjoner på stimulering og regulering av reaksjonene (Kvello, 2007).

har størst betydning for barns utvikling, også den emosjonelle. Det daglige miljøet kan betraktes fra tre sider; i forhold til dets romlige og stofflige organisering; i forhold til personene som er der, med sine roller og forhold til barnet, og i forhold til de aktiviteter som foregår i miljøet enten barnet deltar eller ikke. Siden barna er aktører i miljøet eller samfunnet de lever i, vil opplevelsene uansett være utviklet i samspill i akkurat dette samfunnet. Det er derfor grunn til å ta barns fortellinger om tilhørighet og tilknytning på alvor.

Barnas beskrivelser av egen deltakelse eller aktivitet i miljøet de er en del av, bekrefter bildet av barn som dynamisk handlende og aktive individer (Hundeide, 2003).

Samhandlingen som foregår mellom barn og miljø fører til en form for tilknytning som generelt er viktig for barn (Gulbrandsen, 2006c).

Det er en rådende oppfatning i barnevernet at tilknytning er viktig for barns utvikling (Backe-Hansen, 2004; Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007). Likevel er det fortsatt en utfordring å kartlegge det enkelte barns tilknytning og tilhørighet i barnevernsaker. Skal barnevernet sikre barnet trygghet, stabilitet og kontinuitet ved flytting til fosterhjem, er det spesielt viktig å sette fokuset på barnas opplevelser av tilhørighet for å hindre brudd som kan gi barnet emosjonelle skader.

6.2 Trygghet, stabilitet og kontinuitet.

Kontinuitet og stabilitet i tilværelsen anses å være viktige elementer for barns trivsel og muligheter for en positiv utvikling (Bradley & Corwyn, 2006; Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007). At opplevelsen av trygghet er viktig, bekreftet barna gjennom sine beskrivelser av dagliglivet og hendelser knyttet til flytting.

Giddens (1991) mener at trygghetsfølelsen opparbeides både kognitivt og emosjonelt gjennom at barnet gjenkjenner gjentatte rutiner og gjentakelser i forholdet til de samme omsorgspersonene fra fødsel av. En tilværelse bestående av gjentatte handlinger, de samme menneskene og omgivelsene gir barn trygghet. Trygghet kan slik sett kobles både mot kontinuitet og stabilitet i tilværelsen⁴⁹. Når barna under intervjuene snakket om situasjoner som kunne gi dem trygghet, var det åpenbart at innholdet i begrepet var definert som en positiv tilstand barna ønsket å oppnå, et mål.

⁴⁹ Barnevernlovens § 4-1: ”... Herunder skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksen kontakt og kontinuitet i omsorgen”

Det var flere områder barna knyttet til begrepene trygghet/utrygghet:

At barna hadde flyttet fra sine foreldre, medførte brudd i den daglige kontakten de hadde hatt med sine nærmeste og brudd med daglige rutiner. Hva kan skape trygghet i en slik situasjon? Barna hadde ønsket å flytte til noen de kjente fordi de da ville føle seg tryggere. I følge Bronfenbrenner utvikler barn seg ved samspill med og innenfor flere systemer (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c). Barns nærhet til de ulike elementene (mennesker, dyr, steder) i disse systemene er forskjellig. Det kan virke som om *kjennskap til* også er med på å skape trygghet. Et av barna skulle flytte i fosterhjem til noen slektninger av faren som hun bare hadde møtt noen ganger. Men faren hennes hadde vært med på å bygge på huset til denne familien. Jenta fortalte at hun følte seg trygg på å bo der. Hun ville heller bo der enn å flytte til noen hun ikke kjente. Det kan virke som om det lå en slags trygghet i at faren hennes også kjente familien. Dette er i samsvar med Holtans (2002) funn. Hun oppsummerte at fosterhjems plasseringer blir tryggere der fosterfamilien og barnets foreldre har visse bånd.

Et annet område barna knyttet til trygghet var *forutsigbarhet*. Tre av barna hadde opplevd å bli akutt plassert, en i beredskapshjem, to i institusjon. Alle tre beskrev dette som sjokkerte opplevelser. Barna hadde ikke fått noe informasjon om den forestående flyttingen på forhånd. De fortalte at de ble svært redde, sinte og utrygge. De hadde heller ingen som kunne hjelpe dem i disse situasjonene. Akuttplasseringene var situasjoner som barna ikke hadde erfaringer med fra før. Barn har ingen odontologisk trygghet i situasjoner som ikke er gjenkjennbare (Giddens, 1991). Akuttplasseringer er også ofte preget av at barn ikke har noen kjente rundt seg som kan trygge dem eller triangulere⁵⁰ dem inn i den nye situasjonen (Hafstad & Øvreeide, 1998; Øvreeide, 1995). Det ser ut til at mangel på god informasjon om, eller forberedelse på hva som skal skje, kan være med å gjøre både akutte flyttinger og flyttinger til fosterhjem generelt til utrygge hendelser for barn.

⁵⁰ En måte å utforme fellessamtaler på, slik at barnet får delta i samtalen og får informasjon sammen med personer det kjenner godt fra før (Øvreeide, 1995).

En av de fire bærebjelkene i transaksjonsmodellen er risiko- og beskyttelsesfaktorer i barnets miljø (Kvello, 2007).⁵¹ Hvordan risikofaktorer påvirker barn har blant annet sammenheng med hvordan de opplever det som skjer, hvordan de forklarer hendelsene, og i hvor stor grad barn har kontroll. Dersom barn opplever at det er tilfeldigheter som rår, og at han eller hun er helt uten mulighet til å påvirke situasjonen, vil stress og utrygghet oppstå. En slik tilstand er en risikofaktor som kan påføre barn psykiske skader eller traumer (Kvello, 2007). Barna som ble akutt plassert ga uttrykk for at de hadde ønsket informasjon om det som skulle skje på forhånd. Informasjon kunne gjort flyttingen tryggere og følgelig redusert stressfaktorene.

Bowlby (1994) mente at dersom barn skal utvikle trygghet, er det en viktig forutsetning at de tidlig gjør erfaringer om at de blir beskyttet i situasjoner de opplever som utrygge. Han har et annet syn på utvikling av trygghet enn Giddens. Bowlby mener det er et biologisk, atferdsmessig grunnlag for han kaller tilknytningsatferd. I menneskehetens barndom var det mange farer som truet, for eksempel rovdyr. Det var derfor en nødvendighet at barn hadde en automatisert beredskap for å søke hjelp i farlige situasjoner (Smith, 2002). Dersom omsorgspersonene svarer med beskyttelse når barn signaliserer utrygghet, utvikles tilknytningsbånd til omsorgspersonene, og barn erfarer at de har tilgang til en trygg base (Bowlby, 1994; Smith, 2002). Jeg mener det er mulig å kombinere disse teoriene. Barns erfaringer med voksnes reaksjoner på tilknytningsatferd kan ha betydning for utviklingen av deres ontologiske trygghet. Også når barn er over sped- eller småbarnsstadiet ser det ut som kontinuerlig kontakt med mennesker og miljø, og opprettholdelse av kjente rutiner, skaper trygghet.

Et annet område som barna beskrev som viktig for en trygg tilværelse, var struktur i hverdagen, aktiviteter og fellesskap. Søstrene som hadde flyttet til besteforeldrene fortalte at de hadde det svært bra. På spørsmål om hvorfor, fortalte de om et hverdagsliv bestående av gjentatte rutiner som måltider, skole, kontakt med venner og fritidsaktiviteter. Besteforeldrene var tydelig de som bandt dette sammen. Et annet barn fortalte hvor viktig det var for henne å få støtte av klassevenninnene da hun flyttet til fosterhjem. Hun slapp å skifte skole. Skolehverdagen var i det minste stabil, noe som ga henne trygghet.

⁵¹ Risikofaktorer er fellesbetegnelsen på faktor ved barnet eller dets miljø som øker faren for psykiske lidelser eller skjevutvikling, beskyttelsesfaktorer det motsatte.

Ut fra intervjuene jeg hadde med de seks barna, virket det som om lengselen etter å oppleve trygghet er en vesentlig faktor i deres liv. Alle hadde vært, eller var i livssituasjoner preget av brudd og flytting. De hadde som barnevernsbarn opplevd maktesløshet og mangel på kontroll. Det må derfor være en sentral oppgave for barnevernet å finne ut hva som sikrer barn opplevelsen av trygghet, spesielt når de må flytte i fosterhjem. Gjennom at barnevernet bidrar til å legge til rette for at barn får ha kontakt med personer de er knyttet til under flytteprosessen, og at de alltid får god informasjon om hva som skal skje, kan opplevelsen av utrygghet bli mindre.

6.3 Viktige momenter i barns livsverden, når de vet de skal flytte til fosterhjem

Hovedinntrykket mitt fra intervjuene er at barna var opptatt av å ha en ”trygg base”. Dette er ikke nødvendigvis en trygg base etter Bowlbys (1994) definisjon, men heller elementer som representerer barnas livsverden, eller tilhører barnas ”mikrosystem” (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c). Mennesker, dyr eller omgivelser barn er knyttet til, med emosjonelle bånd og føler tilhørighet til, synes å være spesielt viktige elementer for barn som må flytte til fosterhjem. Opprettholdelsen av båndene i en eller annen form, synes å være grunnlaget for at barn skal oppleve stabilitet og kontinuitet i tilværelsen. Også for barn som har levd med omsorgssvikt og i marginaliserte livssituasjoner, er opplevelsen av tilhørighet og tilknytning til personer og systemer eller miljøer viktig. Barn utvikler ulik form for tilknytning til sine omsorgsgivere (Ainsworth, 1978; Kvello, 2007), men uansett ser det ut til at tilhørighet eller tilknytning til personer eller miljø har stor betydning for deres selvoppfatning. Opplevelsen av tilhørighet til, er med på å gi barn trygghet.

Opplevelse av trygghet er ikke viktig bare for barns velvære og trivsel, men også for deres utvikling. Undersøkelsen viste at barn ønsker seg trygghet. Å være sammen med eller ha kontakt med noen eller noe som er kjent, gir trygghet. Å leve i hverdager preget av vaner, aktiviteter og gjentakelser gir trygghet. Å være forberedt gir trygghet.

Å være i en situasjon der flytting blir vurdert, skaper utrygghet. Barnas fortellinger i intervjuene indikerer at barnevernets mål ikke bare må være å gi barn en trygg

tilværelse i den nye (foster)hjemmet. Barnevernet må etterstrebe å skape en mest mulig trygg situasjon for barnet i flyttefasen.

7 Hva sier barn som skal flytte til fosterhjem om bruk av familieråd?

James, Jenks og Prout (1999) hevder at de i sitt ”nye” perspektiv på barn, har skapt et paradigme der barn anerkjennes som aktører i enhver sammenheng de opptrer. Dette er i motsetning til et perspektiv som ser barn som en utvikling, fase eller prosess mot voksenlivet. Innføringen av den femte hjørnesteinen i familierådsarbeid, er et resultat av at perspektivet på barn som aktører har fått stadig større aksept og utbredelse i barnevernarbeid (Andersson & Bjerkman, 1999).

Hovedtemaet i denne oppgaven er barnas opplevelser ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. I forrige kapittel oppsummerte jeg at barna jeg intervjuet var opptatt av tilhørighet og tilknytning til familie og miljø, og at opplevelsen av trygghet syntes viktig for deres trivsel. For å finne ut om barna opplevde familieråd som en kanal for formidling av disse opplevelsene, spurte jeg dem om deres meninger om bruk av familieråd.

Familieråd - for å få mer kommunikasjon med familien, da. Det hjelper oss mye.

Da jeg spurte Lotte hva familieråd er, svarte hun at det handlet om å få mer kommunikasjon med familien. Denne jenta ga uttrykk for at hun hadde opplevd at hun hadde vært aktiv deltaker i planleggingen av sitt familieråd. Hun fortalte at hun og faren sammen hadde bestemte hvem som skulle delta. Koordinatoren hadde satt seg ned med henne for å lage nettverkskart. Lotte sa hun mente at familieråd er viktig for kontakten med familien. Barna møter familien sin der, familien får vite hvordan barna har det, de får sagt hva de mener, og de får sagt om de vil være mer sammen med familien.

Rita og Tina hadde ikke deltatt direkte i sine familieråd, men de hadde meninger om det likevel. Temaet til drøfting i deres familieråd, var hvor jentene skulle bo når de ikke kunne bo sammen med foreldrene. Også disse jentene ga uttrykk for at de så på familieråd som et forum for kontakt med familien, og et forum der informasjon om

deres situasjon kunne formidles. Tina sa hun syntes det var fint at det var flere i familien som fikk vite at hun skulle få det bedre ved at hun skulle flytte til besteforeldrene. Det var også bra at flere familiemedlemmer var med på å bestemme at jentene skulle bo hos dem. Jentene hadde fått god informasjon om familieråd i planleggingsfasen, men de hadde hatt lite innvirkning på hvem som skulle delta.

Randi var mer usikker på hva familieråd er. Hun sa det var et møte, at det handlet om henne, og at det var mange voksne der. Denne jenta hadde ikke deltatt i planleggingen. Hun fortalte at mora hennes hadde vært usikker på om hun ville at Randi skulle delta. Det ble avvirket to familieråd. Jenta deltok i det ene, mens mor sa nei til hennes deltakelse i det andre.

Ottar sa at familieråd er et sted en blant annet kan diskutere hva som kan gjøres bedre.

Det er en.... du kan velge hvem du vil ha med sjøl. Så blir det sendt ut brev der de blir innkalt og sånt, og så kommer dem, sitter der og prater om ting som har skjedd og som kan skje, og hva som kan gjøres bedre og slik.

Gutten fortalte at det var han som bestemte hvem som skulle komme i familierådet.

Stein var ikke aktivt deltakende i forberedelsen av sitt familieråd. Han fortalte at han trodde det var moren som laget liste over de som skulle inviteres. Han husket lite av forberedelsene. Men han fikk komme fram med sine synspunkter i familierådet. Stein fikk ikke gjennomslag for sine ønsker. Barnevernet underkjente handlingsplanen og gutten ble flyttet i institusjon. Likevel ga han uttrykk for at han syntes at familieråd er positivt.

Jeg anbefaler familieråd. Det er bra å bli kjent med noen flere folk, og.

Familien laget en handlingsplan som Stein var enig i. Gutten ønsket å flytte til far. Til tross for at barnevernet fattet en beslutning som verken gutten eller resten av familien var enige i, så ga han uttrykk for at han synes at familieråd har en funksjon. Barn får bedre kontakt med familien, og de får anledning til å si sin mening.

Men det er vits i å ha familieråd, så lenge barnevernet hører på hva du sier, så.

Barna hadde ulike erfaringer i forhold til hvor stor innflytelse de hadde på hvem som skulle delta i familierådet deres. Det kan virke som om de barna som aktivt ble dratt inn i planleggingen av familierådet, opplevde dette som positivt. Viktige poeng for

flere av barna, var at de fikk møte familien sin i familierådet, og at familien fikk vite hvordan deres livssituasjon var. De barna som ikke hadde vært med i planleggingen, sa at de ikke husket hvordan det hadde vært.

Barna hadde ulike erfaringer med direkte deltakelse i familieråd.

Stein ga uttrykk for at han syntes at barn bør være med i familierådene, fordi det er viktig at de sier hva de mener. Han understreket også at barn som ikke klarer å si hva de mener selv, må få noen til å hjelpe seg.

Rita og Tina ga begge uttrykk for at de opplevde at de vært med på å bestemme at de skulle flytte til besteforeldrene. Beslutningen om denne flyttingen ble sammenfattet i handlingsplanen som ble utarbeidet i familierådet. Tina oppsummerte det slik:

Det var, ja det var oss sjøl, og så var det bestemor, bestefar, mamma, pappa, jeg sier alle de som var i møtet, jeg nå.

Jenta valgte å ikke være tilstede i familierådet, hun ventet utenfor. Dette forklarte hun med at det kan være vanskelig å si hva en mener i en slik sammenheng.

Ja! Jeg ville ikke være med, for jeg syns liksom, liksom sånn derre, jeg går og sier til min egen mor at jeg ikke vil bo hos henne?!

Det er ikke så greit å si hva man mener når en er ni år og skal delta i et møte der framtida skal bestemmes. Ulempen med å vente utenfor er imidlertid at da vet ikke barna hva som sies, og de kan ikke korrigere eventuelle feilantakelser om deres opplevelser av situasjonen.

Ja, de diskuterte hvordan vi kom til å ha det. Hos oss, eller hos bestemor, da, og åssen de trodde det ble i forhold til sånn vi hadde hatt det! Men jeg vet jo ingenting om hva dem sa og sånn, da, men.

Jenta valgte ikke å være tilstede i familierådet sitt, fordi hun fant det vanskelig å si til mamma at hun ikke ville bo hos henne. Men da jeg spurt henne om hun kunne tenke seg å være med i familieråd enn annen gang, svarte hun at det kunne hun, når hun ble voksen.

Hvis jeg var tante til noen. Da kunne jeg tenkt meg det, for da er jeg jo voksen. For da kunne jeg vært med på det sjøl.

Som 9-åring ser hun altså for seg at familieråd er lettere å delta i som voksen. Dette er kanskje det samme som Randi er inne på. Hun var ambivalent til å være deltaker i familieråd. Hun ville gjerne vite hva som foregikk, og så hun lurte på hvorfor de voksne skulle prate uten henne. Da jeg spurte om hun hadde lyst til å være med, svarte hun at hun ikke hadde så veldig lyst. Hun kunne heller ikke tenke seg å delta i familieråd senere: *Jeg vil heller leke!*

Randi fikk situasjonen sin drøftet i familieråd to ganger. Første gangen var hun tilstede, neste gang sa moren nei. Hun ville gjerne høre hva som ble drøftet i familierådet, men hun sa hun heller ville leke enn å delta i møtet. Randi hadde fått oppnevnt støttepersoner. Likevel fikk hun ikke formidlet det hun eventuelt mente.

Jeg fikk to som kunne sitte ved siden av meg. Så kunne jeg bare si til den som satt ved siden av meg: Si det! Men det var ikke noe jeg ville si, da.

Det kan virke som om det er en utfordring å gjennomføre familieråd som passer for de yngste barna. Dersom de skal få sagt hva de ønsker i forhold til en forestående flytting, må de være godt forberedt. Dersom barna ikke vil være tilstede i familierådet, er det også en utfordring å få presentert deres opplevelser på en slik måte at de kan tillegges vekt når beslutninger skal tas.

Lotte fortalte at hun hadde blitt dratt med inn i familierådsarbeidet tidlig. Hun opplevde likevel ikke å ha hatt innflytelse på konklusjonen i handlingsplanen. Det endte ikke slik hun ønsket. Hun ville gjerne flytte hjem til far.

Det var bestemt på forhånd at jeg skulle bo her (i fosterhjemmet), tror jeg.

Lotte var litt usikker på hvor tydelig hun hadde vært i familierådet om hva hun mente, og hun var tvilende til om hun hadde blitt hørt uansett.

Jeg kunne sagt det, men det er ikke sikkert det ville ha blitt gjort noe med det.

Lotte hadde fått god informasjon om handlingsplanen umiddelbart. Hun sa hun kunne tenke seg å være med i familieråd en annen gang. Hun hadde til og med tenkt å forslå et nytt råd fordi hun syntes hun hadde for lite kontakt med familien sin.

Ottar fortalte at han hadde stor innflytelse gjennom hele prosessen med sitt familieråd. Planen som ble laget i rådet hans, ble godkjent av barnevernet. Gutten fikk flytte til sin

pappa, noe som hadde vært ønsket hans siden han ble plassert i fosterhjem. Han var fornøyd med resultatet, og at han fikk delta i hele prosessen. Gutten hadde også meninger om hvem familieråd passer for. Han sa han mente familieråd passer best for unger fra 12 år og oppover, fordi ”*De mindre skjønner ikke så mye enda..*”. Om dette bygger på hans vurderinger av seg selv som barn, eller om det representerer hans syn på yngre barn, ble ikke avklart. Et annet viktig poeng i denne guttens refleksjoner, er at barn må få god informasjon på forhånd om hva familieråd er, og hva saken gjelder. Dessuten må det også avklares med barnet på forhånd, hvilke opplysninger som barnevernet skal presentere i familierådets første del.

Hun (barnevernarbeideren) spurte meg hva hun kunne si og hva hun ikke kunne si. For hun sa, de ville ikke si noe, jeg ikke ville de skulle si.

Ottar sa han mente at et vellykket familieråd er avhengig av at det ikke blir presentert opplysninger i rådet, som han ville føle seg krenket av.

Det kan se ut som om i alle fall fem av mine intervjupersoner opplevde bruken av familieråd som positiv. Jenta på åtte år virket ambivalent. Barna har litt forskjellige begrunnelser for hvorfor de opplever familieråd som positivt. Flere er inne på at familieråd hjelper til å knytte familien deres tettere til dem. Barna blir bedre kjent med familien, familien får vite hvordan de har det, og den kan kanskje hjelpe. Dette er sider av familierådet barna så ut til å sette pris på, selv om beslutningen om hvor de skulle bo ikke ble slik de håpet.

Ingen av de seks barna var altså kun negative til bruk av familieråd. Men to av de yngste hadde forbehold når det gjelder å delta direkte: Det er vanskelig å si hva en mener i et slikt råd og det er kjedelig!

Det ser ut som om de barna som hadde fått delta i planleggingen av sine familieråd, var svært fornøyd med det. Barna hadde i varierende grad fått presentert sine opplevelser av den aktuelle situasjonen i familierådet. En av intervjupersonene ga klart uttrykk for at hun syntes det var vanskelig å si hva hun mente i dette forumet.

7.1 Familieråd, familiens diskusjonsforum med barnet som assosiert aktør.

I kapittel 2 viste jeg hvordan barnets plass i familieråd har endret seg siden modellen kom til Norden. Gradvis har barneperspektivets betydning blitt mer synlig både i litteraturen om familieråd og også i den praktiske gjennomføringen (Hyrve, 2008; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007, 2008). Intervjupersonene mine hadde ulikt syn på egen deltakelse i familieråd. Alle barna hadde fått tilbud om å være med inn i familierådene sine. En av de yngste, hadde ikke fått lov å være med den ene gangen (det ble gjennomført to familieråd i hennes sak). At barna er invitert inn i familierådet, kan være en indikasjon på at synet på barnet som aktør er til stede både i familiene og i barnevernet (James et al., 1999). Bevisstheten om hva dette innebærer for det enkelte barn, er i beste fall ujevn både i barnevernet og blant familiemedlemmene. I og med at barn blir invitert til familieråd, er de blitt gitt en form for aktørstatus. Men hvilket perspektiv de andre aktørene, først og fremst barnevernet, har på barn, kan være avgjørende for hvordan deres deltakelse blir.

Dersom barns opplevelser skal få betydning for de beslutningene som skal tas i forbindelse med bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer, må både barnevernets og familiens syn på barn drøftes på forhånd. Jeg skal i de følgende drøfte barns mulige aktørstatus i lys av James, Jenks og Prouts (1999) fire perspektiver på barn og barndom.

I *det sosialt konstruerte barn-* perspektivet (James et al., 1999), ses barnet som en aktør som har konstruert sin virkelighet eller livsverden gjennom samhandling med andre i det miljøet barnet befinner seg. Denne virkeligheten oppfattes da som reell for barnet. Perspektivet krever at voksne i særlig stor grad fokuserer på å forstå barnets egne opplevelser og tar disse på alvor. Et eksempel på en familierådsak der barnevernet (og familie?) syntes å ha et tilnærmet slikt perspektiv, er Ottars sak. Han var den som tydeligst ga uttrykk for at familierådet hadde vært hans arena hele veien. Han ga uttrykk for at han opplevde å ha bestemt hvem som skulle inviteres til familierådet, og hvilket tema som skulle behandles. Han hadde framfor alt hatt innflytelse på hvilke opplysninger som skulle legges fram. Å ha innflytelse på hva slags informasjon som skal legges fram i familieråd, var også et viktig tema for noen av intervjupersonene i Horveraks undersøkelse (Horverak, 2006). Ottar hadde samarbeidet med

barnevernarbeideren om hennes presentasjon av barnevernets innlegg i familierådet, og med koordinatoren om invitasjonene til deltakerne. Han fortalte at han ikke hadde turt å delta om han ikke visste hva som skulle presenteres. Ottar opplevde at familierådet hadde tatt hensyn til hans ønsker.

Virkelighetsoppfatningen hans var tillagt stor vekt, selv om barnevernet hadde vært i tvil om flytting til far var det rette, og selv om fars samboer var i tvil om hun kunne klare å gi gutten god omsorg.

Randi og Stein var de to barna som ga uttrykk for at de hadde hatt minst innflytelse i forhold til sine familieråd. De hadde ikke vært med på forberedelsene, de hadde ikke fått velge hvem som skulle være med, og de hadde i utgangspunktet liten innflytelse på handlingsplanen. Randi hadde svart at hun ville bo hos pappa, da hun i familierådet ble spurt om hvor hun ville bo. Men det virket som om hun i praksis visste lite om faren, og at hennes utsagn ble tillagt vekt uten at hennes reelle opplevelser ble utforsket. Begge barna ble gitt aktørstatus gjennom at de fikk være tilstede og uttale seg i familierådene, men det kan virke som om de på grunn av sin barnestatus ikke ble ansett som fullt meningsberettigede. Kan det være at synet på disse barna var preget av et *perspektiv på barn som en egen stamme?* Barn skal høres, men deres uttalelser er preget av regler og normer fra barneverdenen som det kan være vanskelig å ta hensyn til i den voksne verden.

Lotte, Tina og Rita hadde alle fått god informasjon om familieråd. Lotte hadde deltatt i alle fasene i familierådet, men hun hadde likevel en opplevelse av at hennes meninger ikke hadde så stor betydning. Det kan være at de voksne her ser på *barnet som en minoritet* som ennå ikke har kommet i posisjon til å tale egen sak. Jenta ble spurt, men hun fikk inntrykk av at det var de voksne som visste best uansett.

Rita og Tina hadde den motsatte opplevelsen. De mente å ha blitt hørt i nesten alle fasene i familierådet, til tross for at de ikke deltok direkte i forhandlingene som førte til handlingsplanen. Det kan synes som om de voksne har hørt på barna og samtidig oppfattet hvor vanskelig det ville være, særlig for Tina å delta direkte i familierådet. Kanskje har de voksne aktørene her sett på *barna som subjekter* der aktørstatusen er avhengig av den konteksten barnet befinner seg i? Tinas vanskelige forhold til moren ble tatt hensyn til ved hennes deltakelse (James et al., 1999).

Bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer kan sikre barn aktørstatus, men hvordan de får utøvd sin aktørrolle, ser ut til å være avhengig av perspektivet voksne har på barn. James, Jenks og Prout (1999) mener at en viktig forutsetning for å anerkjenne barn som aktører, er at barndom ikke bare ses som et stadium på vei mot voksenlivet, men at barnet gis status som et *menneske* med egne forutsetninger og rettigheter.

Spørsmålet til alle barnas familieråd, var hvor barna skulle bo når de ikke lenger kunne bo hos sine foreldre. Sammenhengen mellom dette spørsmålet og hva som egentlig skjedde i familierådet, syntes å være uklar for noen av barna, selv om alle visste at det handlet om hvor de skulle bo. En av jentene sa at familieråd, det var ... *for å få mer kommunikasjon med familien*. Fire av de seks barna sa at familieråd handler om kontakt med familien. Barna fortalte at de ble mer kjent med familien, familien kunne få informasjon om deres situasjon, og familien kunne drøfte hvordan de hadde det. Disse forestillingene om familieråd (*det handler om familie*), kan være preget av at kommunikasjonen mellom de som skulle gitt informasjon og barna ikke har vært tilpasset barna i denne sammenhengen. Informasjon, kommunikasjon og språk er etter min mening sentrale begrep i forhold til å gjøre barn til en reelle aktører i familieråd. I de neste avsnittene drøftes barns språkforståelse og -anvendelse med referanse til blant annet Piaget og Vygotskij.

Piaget (1971) og Vygotskij (2007) var begge opptatt av barns utvikling og språk. Piaget (2007) delte barnets utvikling i faser. Han tok lite hensyn til barnets kulturelle eller sosiale kontekst i sine undersøkelser, men hans teorier kan likevel være til hjelp når barnevernet skal tilpasse informasjonen barns muligheter til å fange den opp. Piaget mente at barn har begrensede muligheter for logisk tenkningen før ved 7-årsalderen. Fra den alderen blir de etisk-sosiale samarbeidfølelsene utviklet, og følgelig mulighetene for å se en sak fra flere sider. Piaget mente også at barn kunne ha vansker med å forestille seg og vurdere framtidige situasjoner helt fram til 12-årsalderen (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Piaget, 1971). Dette kan gi en indikasjon på at det kan være problematisk for barn å uttrykke meninger om situasjoner som de ikke har noen erfaringer med, for eksempel hvor de skal bo når de ikke kan bo hjemme. Det kan også være vanskelig for barn å uttrykke sine tanker eller indre språk verbalt, langt opp i

småskolealder (Piaget, 1971; Rasmussen, 1971; Vygotskij, 2007). Barn har imidlertid mulighet til representere sine opplevelser på annen måte, for eksempel gjennom tegninger og symboler (Fahlberg, 1995).

De to yngste barna jeg intervjuet var seks og åtte år. De hadde begge fått uttale seg om ønsker for framtida i familierådet, men det kan virke som om utsagnene bar preg av få vurderinger. Rita hadde blitt betalt for å si at hun ville bo hos mormor, og Randi sa hun ville bo hos pappa enda hun ikke kjente han. Hvilken aktørstatus de yngste barna skal ha i familieråd, vil være avhengig av hvordan det enkelte barnet framstår. Det er vesentlig å være oppmerksom på at barn i ulike aldre har forskjellige uttrykksmåter for å få formidlet sine opplevelser og meninger.

Alle de fire eldste barna (9-17 år) hadde mer eller mindre reflekterte synspunkter på hva de ønsket for framtida. Piaget mente at barn først fra 11-12 årsalderen begynner å utvikle abstrakte, intellektuelle operasjoner, for eksempel evne til refleksjon. Mine erfaringer fra intervjuene, er at aldersinndelingen ikke helt stemmer, men som mottaker av barns ytringer, kan det være nyttig å være klar over at refleksjon krever en viss modenhet. Dette må vurderes individuelt: Den ni år gamle jenta hadde mange utsagn som vitnet om refleksjoner rundt flere av temaene, mens et par av de eldre, hadde vanskeligere for uttrykke refleksjon, selv om det var tydelig at de tenkte seg om for å kunne gi gode svar.

Vygotskij mente å kunne se endringer i barns kognitive utvikling omtrent ved samme alder som i Piagets stadier, men han hevdet at denne utviklingen først og fremst følger *virksomheten*⁵² som skjer i kommunikasjon og samarbeid med andre mennesker. Utviklingen er da avhengig av tilgangen på voksne som kan samhandle med barna og stimulere språkutviklingen (Skodvin, 2006; Vygotskij, 2007). Forskjelligheten jeg så i uttrykksmåten og barnas evne til å formidle opplevelser, vil i følge Vygotskijs teorier for språkutvikling ha sammenheng med den samhandlingen de har hatt med omsorgsgivere og andre i sitt miljø. Dette kan forklare forskjelligheten i barnas måte å uttrykke meninger på. Jeg har for lite kjennskap til barnas bakgrunn til å kunne drøfte om dette stemmer.

⁵² Virksomheten: Den aktiviteten som skjer i samhandling mellom barnet og dets omgivelser. Her spiller både hyppighet, intensitet og form en rolle.

Barns språkkompetanse bør være en viktig vurderingsfaktor i forhold til hvordan de kan delta i familieråd, og hvilken måte de kan utøve sin aktørrolle. Den jenta som ikke hadde fått være til stede på det ene familierådet, hadde lite å fortelle om hva som hadde foregått i det familierådet hun deltok i. Men hun oppfattet at hun hadde hatt to støttepersoner som hun kunne ha formidlet sine meninger gjennom. Likevel visste hun ikke hva hun skulle si. Hun ville heller ikke være med i familieråd igjen. Det kan virke som om familierådssystemet ikke klarte å etablere kontakt med denne jenta.

Som jeg har drøftet foran, er barn svært forskjellige med hensyn til å kunne formidle egen tanker. Deres ulike kognitive ståsted og erfaringsbakgrunn har betydning for hvordan barn uttrykker sine meninger. Skal en forstå barns utsagn, kan det være til hjelp å ha et *fortolkende perspektiv* (Hundeide, 2003).⁵³ Gjennom bruk av et fortolkende perspektiv, kan voksne få innblikk i barnets livsverden uansett alder. Barn har, etter mine erfaringer fra dette prosjektet, meninger det er viktig å få fram i familieråd. Jeg mener at graden av fortolkende perspektiv barna blir møtt med, både fra barnevernets side, men kanskje vel så viktig, fra den utvidede familien, har betydning for om barna er bekvemme med å delta direkte.

Til tross for at barna jeg intervjuet hadde en oppfatning om hva familieråd er, som ikke helt er i samsvar med intensjonen,⁵⁴ ga de uttrykk for å være positive til å delta i et slikt *møte*. Til og med når barnevernet overprøvde familien og barnets beslutningen, kunne barna se familieråd som et positivt fenomen. Stein på 15 år, som erfarte dette, sa at han anbefalte familieråd likevel, fordi han da hadde blitt kjent med flere folk i sin egen familie! Dette underbygger antakelsen om at barns opplevelser av tilhørighet, ikke bare i et mikrosystem (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c), men også som mulige deltakere eller aktører i ulike mesosystemer,⁵⁵ både har betydning for barns utvikling, og for barns opplevelse av trivsel. Med dette utgangspunktet, kan en også se på

⁵³ Det fortolkende perspektivet står i følge Hundeide i motsetning til et normativt-evaluerende perspektiv. Ut fra det siste perspektivet, kan barns svar tolkes som uttrykk for hvilket stadium de har nådd i utvikling, i stedet for et uttrykk for hvordan de har forstått spørsmålet.

⁵⁴ Familieråd var i utgangspunktet ment å være en beslutningsmodell (Andersson & Bjerkman, 1999)

⁵⁵ Barnet møter i familierådet et system av slektninger, familie eller venner av foreldrene som de ikke har hatt kontakt med, men som har påvirket eller vil påvirke barnets situasjon.

familierådet som et møtested for familien der barnet får styrket eller ivaretatt sin tilhørighet til flere system.

Fem av barna ga, i en eller annen form, uttrykk for at de syntes det var positivt at den utvidede familien fikk kjennskap til deres situasjon. To av barna understreket at de syntes det hadde vært positivt å bli kjent med, eller bli bedre kjent med familiemedlemmer de ikke hadde hatt noe kontakt med før. Samhandlingen de opplevde i familierådet, syntes å gi dem styrket opplevelse av tilhørighet.

Lotte på 13 år hadde erfart å bli trukket aktivt inn i forberedelsene til familierådet, men hun opplevde ikke å ha noen innflytelse på det som skjedde under rådet. Hun hadde en opplevelse av at utfallet var bestemt på forhånd, og hun var heller ikke sikker på om hun hadde klart å formidle sitt syn på hvor hun ville bo. De voksnes kontakt med eller fokus på denne jenta var heller ikke slik at hun opplevde å være en likeverdig aktør i familierådet. Likevel ønsket hun seg et nytt familieråd. Hun hadde nesten ikke kontakt med familien sin lenger, og hun håpet at et nytt råd kunne føre til gjenoppretting av kontakten. Denne jenta fortalte at hun opplevde å ha det bra i fosterhjemmet sitt,⁵⁶ men hun savnet likevel kontakt med familie, spesielt besteforeldrene. Til hun flyttet i fosterhjem, hadde hun ofte vært hos besteforeldrene i helgene. Besteforeldrene hadde vært viktig nære personer for jenta siden hun ble født. Selv om hun ikke hadde bodd fast hos dem, ga hun uttrykk for å være knyttet til dem.

Tilknytningsteoriene betrakter tilbøyeligheten til å skape nære emosjonelle bånd til spesielle individer som et grunnelement i menneskets natur (Bowlby, 1994). Bowlby mente også at mennesker har en iboende omsorgssøken i seg. Jenta som ønsket seg nytt familieråd for å få bedre kontakt med familien sin, mistet tidlig moren sin. Hun var mye hos besteforeldrene i oppveksten, og var trolig knyttet til dem. Da hun flyttet til et fremmed fosterhjem, mistet hun ikke bare kontakten med noen av sine viktigste tilknytningspersoner, hun gikk også ut av sine vante mikro,- og mesosystem (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c). Det kan se ut som jenta fortsatt hadde en søken etter den omsorgen besteforeldrene hadde gitt.

⁵⁶ Jenta hadde bodd i et slektsfosterhjem i to år, men måtte så flytte til fremmed fosterhjem. Intervjuet ble gjort etter at hun hadde bodd noen måneder i det fremmede fosterhjemmet.

Jentene på seks og ni år valgte å ikke være til stede i familierådet. De var i et rom ved siden av, og fulgte framdriften på avstand. De hadde blitt invitert til å delta, men Tina takket nei. Hun klarte ikke å si til moren sin at hun ikke ønsket å bo hos henne. I denne situasjonen kolliderte barnets ønske om å formidle meninger med barnets ønske om beskyttelse i en vanskelig situasjon. Flere har behandlet spørsmålet om barns deltakelse i familieråd og beskyttelse (Horverak, 2006; Omre & Schjelderup, 2009; Strandbu, 2007). Strandbu foreslår at slike konflikter kan løses gjennom ulik form for deltakelse for barnet,⁵⁷ og en vurdering av om barnet skal *delta* eller være *tilstede*. Omre og Schjelderup drøfter utfordringene ved barns deltakelse i forhold til Harts og Arnsteins deltakerstiger som beskriver barns deltakelse fra manipulasjon til barn som aktive beslutningstakere (Omre & Schjelderup, 2009).

Til tross for at Tina og Rita ikke var direkte deltakende i sine familieråd, ga de uttrykk for at de hadde vært med på å bestemme hvor de skulle bo. Tina la også vekt på at hun opplevde familieråd som et viktig forum for at familien skulle få kjennskap til hvordan hun og søstera hadde det.

Det kan altså være store forskjeller i barns aktørposisjon i forhold til familieråd. Barnevern, koordinator og familie har alle ansvar i forhold til å forberede barns deltakelse. Både barns forståelse av hva familieråd er, barns kompetanse i forhold til formidling, og ikke minst barns forhold til de andre deltakerne, er viktige momenter å få kartlagt. Det kan også være nyttig å finne ut hvor bekvemme barn er med å formidle sin mening i denne konteksten, Disse temaene bør barnevernet drøfte med foreldrene samtidig som familieråd blir foreslått. Barneverntjenestene bør ved dette tidspunktet, allerede ha mye kunnskap om barnet gjennom en undersøkelse av barnets og familiens situasjon.⁵⁸ Barns opplevelser av egen situasjon før familierådet, kan gi verdifull informasjon om hva som bør tas hensyn til ved planlegging av deres deltakelse.

Transaksjonsmodellen er en av flere modeller som brukes som utgangspunkt for undersøkelser i barnevernet (Kvello, 2007). Slik modellen er presentert i Kvellos bok

⁵⁷ Direkte deltakelse innebærer at barnet er involvert i drøftingene i familierådet, indirekte deltakelse innebærer deltakelse via støttepersonen. Barnet kan da være i familierådet eller vente et annet sted (Strandbu, 2007).

⁵⁸ Jfr. Barnevernlovens § 4-3 (Skar & Ofstad, 2009).

(2007), er det imidlertid en svakhet at barns forståelse eller opplevelse av egen situasjon har lite fokus. Uten at barnevernets opplysninger om barn suppleres med barnas egne opplevelser av situasjonen, kan det bli vanskelig å finne fram til hva slags deltakelse i familieråd som er best for det enkelte barnet.

Av de seks barn jeg intervjuet, ga bare to uttrykk for at de hadde vært med på å bestemme hvem som skulle delta i familierådet deres. Det var bare Ottar som bevisst hadde valgt deltakere ut fra håpet utfall. Han ville flytte til far, og opplevde at fars samboer kunne være en hindring i forhold til å få dette ønsket oppfylt. Begge disse var derfor sentrale i hans valg av deltakere.

Lotte fikk også være med på å bestemme hvem som skulle inviteres til familierådet. Hun fortalte at hun trodde det var bestemt på forhånd hvem hun skulle flytte til. Hennes valg av deltakere virket derfor styrt av hvilke personer hun ønsket å treffe; blant annet besteforeldrene.

Flere forfattere har tatt til orde for å betrakte familieråd som et *deliberativt* forum eller en modell for demokratiske beslutninger (Eriksen & Weigård, 1999; Skivenes, 2005; Skivenes & Strandbu, 2005). Et slikt forum kjennetegnes blant annet av at alle berørte parter deltar som reelle aktører, og at det er etablert strukturer for maktbalansering i drøftingene som foregår. Handlingsplaner, laget i familieråd som er gjennomført i forbindelse med at barn skal flytte i fosterhjem, kan føre til store endringer i barns liv. Ut fra de erfaringene barna jeg intervjuet formidlet, kan det se ut som om deres aktørstatus har vært forskjellig i ulike faser av familierådarbeidet. Det kan derfor være grunn til å stille spørsmål om barnet som berørt part i familieråd reelt er inkludert i hele prosessen, og om strukturene i rådet sørger for maktbalanse mellom barn og voksne.

Fire av mine intervjupersoner ga uttrykk for at de opplevde å ha fått være med på å bestemme endringene i livet sitt. Ottar fikk flytte til far. Randi flyttet til pappa. Rita og Tina flyttet til besteforeldrene. Ottar fikk gjennomslag for sine ønsker til tross for motstand. Randi valgte pappa da han ble foreslått, selv om hun ikke kjente han noe særlig. Rita og Tina var glad for at besteforeldrene ble foreslått som fosterforeldre. Det kan se ut som om det bare var Ottar som hadde hatt reell innflytelse i sitt familieråd. Ut

fra barnas ulike roller som aktører, og deres svake maktposisjon, mener jeg det ikke er grunnlag for anse familieråd som et deliberativt forum ut fra et barneperspektiv.

7.2 Barns opplevelser med bruk av familieråd ved flytting til fosterhjem

Hovedinntrykket mitt er at barna jeg intervjuet så på familieråd som et drøftingsmøte for familie og venner. Som Lotte sa, det handler om kommunikasjon i familien. Barna opplevde bruk av familieråd som en positiv hendelse. Barna møtte slekt de hadde hatt lite kontakt med, og familien fikk vite hvordan de hadde det. Dette samsvarer med funnene Omre og Schjelderup gjorde i studien *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd* (2009). Barna som ble intervjuet i denne studien betegnet familieråd på følgende måte: *Familierådet skal "hjelp familien", det "er bra for familien", og det "samler familien", "gir råd til familien" og "minner familien på ting* (Omre & Schjelderup, 2009, s. 104). Familieråd ser altså ut til å ha en funksjon som samlingspunkt for et barns familie og nettverk, når dette barnet skal fosterhjemsplaseres. For barnet betyr det økt trygghet i en vanskelig situasjon.

Bruk av familieråd gir barn aktørstatus, men dette innebærer forskjellige grader av innflytelse for barnet. Det var kun et av barna jeg intervjuet, som opplevde å være aktør med rettigheter i alle delene av familierådet. De andre erfarte at de hadde innflytelse i enkelte deler av familierådarbeidet, mens de i andre deler var helt uten innflytelse. Barna må kunne sies å være invitert inn som aktører i familierådprosessen, selv om de ikke fikk status som fullverdige "medlemmer". Det kan være at barnevernet fortsatt ser på barnet som en egen stamme som med sine ritualer og normer vil ha vanskelig for å kunne delta i familierådet. Eller det kan være slik at barnvernet anser barna å tilhøre en minoritetsgruppe som har behov for voksne som taler deres sak; i familierådet.

Undersøkelsen viste at dersom barn som deltar i familieråd skal få full aktørstatus ut fra sine forutsetninger, må voksne som skal samhandle med dem, forstå barnas uttrykksmåter. Barnevernet har et særlig ansvar for å medvirke til dette. Det betyr blant annet at det er viktig at barnevernet har viktig kunnskap om barns utvikling og kommunikasjonsmåter.

8 Hvordan opplever barn at barnevernet tar hensyn til deres meninger?

Det siste av temaene i intervjuene var barnas opplevelse av samarbeidet med barneverntjenesten. Dette temaet er knyttet til spørsmål som handlet om barnas muligheter til å uttrykke sine meninger og opplevelser i forhold til fosterhjemsplasseringer, hvordan de opplevde å bli tatt hensyn til i familierådsarbeidet, og om de opplevde at meningene deres generelt ble tatt hensyn til av barnevernet. Barna ble spurt om hvem som fortalte dem om familieråd, hvem som bestemte at de skulle flytte til fosterhjem og hvem som bestemte når de skulle treffe foreldrene etter flyttingen. Fokus for denne delen av problemstillingen, er hvordan barn kan oppleve at deres posisjon som rettighetsholder blir møtt av barnevernet.

Tre av barna hadde erfart å bli akutt plassert i beredskapshjem eller institusjon. Alle ga uttrykk for at de ikke hadde hatt noen innflytelse over hva som skjedd da, de ble heller ikke spurt om sine meninger eller opplevelser av situasjonen. Barnevernet bestemte alt. Alle ga uttrykk for at de ble sjokkerte og redde. Stein på 15 år, fortalte at han hadde opplevd stor fortvilelse da barnevernarbeideren fortalte at han skulle flyttes.

Bare for å være helt ærlig, så hadde jeg egentlig lyst til å reise meg opp å skalle han ned, bare for å være helt ærlig. Det mener jeg altså.

Både Stein, Randi og Ottar beskrev hvor vanskelig og skremmende en akutt flytting kan være når barn ikke har fått informasjon på forhånd.

Et annet tema barna var opptatt av, var kontakten med foreldrene og familien etter flytting fra hjemmet. Det var varierende hvor stor innflytelse barna opplevde å ha på samværsavtaler. Rita og Tina, som hadde flyttet til bestemor og bestefar, ga uttrykk for at de opplevde å få bestemme en del selv, når det gjaldt samvær med mor og far.

Vi vil, så får vi lov, og hvis det er greit for bestemor og bestefar, og hvis bestemor og bestefar vil, eller vi må være der, for at bestemor og bestefar skal på fest eller noe sånn.

De beskriver en smidig, kanskje mer naturlig samværsform enn det som vanligvis blir regulert gjennom barnevernets samværsavtaler. Det var utarbeidet en samværsavtale for disse jentene, men denne ble tydeligvis ikke fulgt. Rita og Tina fortalte at de var med på å bestemme at de skulle flytte til bestemor og bestefar. Denne beslutningen ble

fattet i familieråd, og barnevernet godkjente familiens plan. Jentene hadde fått god informasjon om familierådet på forhånd, og de hadde fått anledning til å si meningen sin. De valgte å vente utenfor mens drøftingene i familierådet pågikk. Rita og Tina hadde forskjellig mening om hvor de skulle bo. Tina hadde derfor ”bestukket” Rita til å si at hun også ville være hos besteforeldrene.

Randi virket usikker på hvem som hadde fattet de ulike beslutningene om hennes situasjon, men hun var ikke i tvil når det gjaldt akutt plasseringen: *Barnevernet!* Randi fortalte at hun ønsket å bestemme mer når det gjaldt samværet med moren. Hun ville gjerne ha overnattet når hun besøkte mor, men samværsavtalen bestemte at hun ikke skulle det. Hun var ikke sikker på hvem som hadde bestemt at det skulle være slik. Under familierådet med mandatet ”hvor skal Randi bo”, hadde hun fått direkte spørsmål om hvor hun ønsket å bo, fortalte hun. Hun svarte da at hun ville bo hos faren. Familierådet tok hensyn til jentas utsagn, og barnevernet godkjente planen. Jenta ga likevel uttrykk for å være litt usikker på familierådets hensikt.

Lotte sa hun oppfattet det slik at avgjørelser om hennes livssituasjon blir tatt av far og barnevernet i fellesskap. Hun fortalte at det var laget en samværsavtale. På spørsmål om hvem som bestemte innholdet i den, var ikke Lotte i tvil.

Barnevernet. Det er vel barnevernet og far som bestemmer.

Jenta fortalte også at hun mente barnevernet hadde spurt henne om hva hun mente om flytting til fosterhjem, og at det var barnevernet som hadde forklart hva familieråd er. Stian opplevde at barnevernet ikke tok hensyn til planene som ble laget i familierådet hans. Han ga uttrykk for å være svært skuffet over dette, men ville likevel anbefale familieråd. Til barnevernet som instans hadde han blitt skeptisk:

Det er sikkert folk som er flinkere i jobben sin for å si det sånn. Så barnevernet, de skal liksom hjelpe barn så de skal ha det bedre, ikke sant, i tilfelle mishandling og sånn der. Men jeg hadde det jo helt fint hos mamma, jeg egentlig, synes jeg. Men det er ikke sikkert det er så mange folk i barnevernet som har unger, ikke sant, som er flinke i sånne situasjoner, sant, hvis du skjønner hva jeg mener?

Det er sånn skole, ikke sant, og der leser man strategiske greier og sånt, som de tror det er logisk å gjøre. Og så leser de mer, ikke sant. De bør sette seg selv

inn i en sånn situasjon, så de vet åssen det føles! Så de vet åssen det føles og så bør de ha familie, også, ikke sant da, så man liksom vet hva som er bra for unger, ikke sant? For da har de hatt, har barn, ikke sant, eller har hatt barn, så de vet ting, og sånn.

Denne gutten så ikke ut til å ha tiltro til at barnevernet kan skjønne hvordan det er å være barn. Stein hadde ikke blitt spurt om sine meninger før han ble akutt plassert, og han fikk ikke medhold i sine ønsker formidlet i familierådet. Likevel hadde han et håp: *Jeg blir 16 snart.*

Ottar, som fikk sine ønsker gjennomført etter familierådet, hadde et annet syn på barnevernet. Han ga uttrykk for at han var fornøyd med arbeidet som barnevernet hadde gjort i hans sak.

[De kan]... bare fortsette som de gjør nå.

I følge gutten hadde saksbehandleren gitt han den informasjonen han trengte.

Barna ga uttrykk for at de opplevde barnevernet som noen som bestemmer over barns liv. Det var svært forskjellig hvordan barna opplevde at barnevernet både kommuniserte med dem og tok hensyn til deres meninger. Det var også forskjellig hva slags informasjon barna hadde fått fra barnevernet.

8.1 ”Det er vits i å ha familieråd, så lenge barnevernet hører på hva du sier, så...”

The trauma of parental separations or losses may be lessened if the child is prepared for the transition, if all participants in the moving process are, in a sensitive manner, open and honest with the child, and if careful attention is given to the child's reactions to the separation (Fahlberg, 1995, s. 167).

Det er barnevernet som tilbyr barn og familie bruk av familieråd når det blir vurdert om eller at barnet skal flytte i fosterhjem. Barnevernet legger dermed premissene for barns deltakelse i familieråd. Selv om familierådet blir sett på som en modell der myndighet blir overført fra offentlige organer til brukerne (Hanssen, 2005; Omre et al., 2005), virket det som om flere av intervjupersonene mine opplevde familieråd som barnevernets møte likevel. Hva slags erfaringer barna hadde med barnevernet fra før familierådet, så også ut å influere på deres syn på barnevern og familieråd. Barnas

opplevelser av seg selv som rettighetsholdere var lite tydelig. Dette kan bety at barnevernlovens § 6-3 blir ujevnt praktisert fra barnevernets side, selv ved bruk av familieråd. I henhold til lov om barneverntjenesters § 6-3, skal barn ... *informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører han eller henne* (Barnevernloven, 1992).

Barnevernet har plikt til å *informere* barna. Informasjonen må gis på en slik måte at det enkelt barnet forstår informasjonen ut fra sine forutsetninger (Strandbu, 2008).

Fire av barna mente de hadde fått informasjon fra barnevernet om hva familieråd var. To mente det var moren som hadde fortalt om familieråd. Barnas forståelse var hovedsaklig at familieråd er en møteplass der familien kan få informasjon om dem, og at barnas situasjon kan drøftes. Bare Ottar på 17 år, så ut til å skille mellom koordinator og barnevern. Koordinatoren ble ellers ikke nevnt. Det kan se ut som om informasjonen barna fikk om hva familieråd er, og hvordan rådet skulle gjennomføres, var for utydelig eller mangelfull i disse sakene. Informasjonsplikten kan ikke sies å være overholdt.

§ 6-3 i barnevernloven ble endret i 2003 fordi FNs barnekonvensjon hadde blitt inkorporert i norsk lov (Skar & Ofstad, 2009). § 6-3, første ledd, gir barn over sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, også *rett til å uttale seg før det tas avgjørelse i en sak etter barnevernloven som berører barnet*. Barn har ikke plikt til å komme med noen mening, men barnevernet skal alltid forsøke å innhente opplysninger om barns opplevelse av situasjonen (Skar & Ofstad, 2009).

Etter barnevernloven, skal barn også gis anledning til å *uttale seg* før det endelig blir bestemt at familieråd skal gjennomføres. Det var bare Ottar som mente han hadde blitt spurt om han ville ha familieråd. De andre visste ikke hvem som bestemte at familieråd skulle gjennomføres, eller de trodde det måtte være barnevernet.

I barnekonvensjonens artikkel 12 heter det at barns synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet. Ved all rettslig og administrativ saksbehandling som angår barn, skal barnet gis mulighet til å bli hørt (Sandberg et al., 2008). Dette betyr at barnevernet skal sørge for at barns oppfatning kommer fram, før det tas avgjørelser i saker som vedrører dem. Ut fra dette, må barnevernet alltid drøfte spørsmålet om

familieråd også med barna, før beslutning om gjennomføring tas. Tvilstilfeller kan oppstå, dersom foreldre sier nei til å bruke familieråd ved fosterhjems plasseringer, og 17-åringen sier ja, eller omvendt.

Alle barna jeg intervjuet, skulle fosterhjems plasseres. Det var spørsmålet om hvor barna skulle bo som skulle drøftes i familierådene. Som nevnt skal barns meninger tillegges vekt etter barns alder og modenhet når det skal tas avgjørelser i saker som berører dem. Fosterhjems plasseringer er av de mest inngripende endringer i et barns liv som barnevernet kan medvirke til. Hvordan ble barnas meninger tillagt vekt i praksis?

Stein på 15 år hadde liten tiltro til barnevernet. Han opplevde å ha det fint hos mamma, men ble flyttet allikevel. Barnevernarbeiderne kunne umulig, etter hans mening, skjønne hvordan dette *føles* for barn. Barnevernet tok heller ikke hensyn til hans ønske om å bo hos far eller til andre *kjentfolk*. Familierådets handlingsplan ble ikke tatt til følge. Barnevernet hadde etter denne guttens mening stor makt. Gutten fikk delta i familierådet, og fikk slik en viss aktørstatus. Men han fikk ikke informasjon som han forsto før familierådet, og hans meninger ble heller ikke tillagt vekt.

Rita og Tina, som flyttet til sine besteforeldre, mente at de, sammen med de andre som var til stede i familierådet, hadde bestemt at de skulle flytte til besteforeldrene som da ble deres fosterhjem. Barnevernet var etter deres mening lite delaktig i den beslutningen.

Lotte, på 13 år, mente avgjørelsene om hvor hun skulle bo, ble tatt av barnevernet og faren i fellesskap. Selv hadde hun liten direkte innflytelse, men hun fikk såpass informasjon av barnevernet at hun i alle fall var forberedt på det som skulle skje.

Ottar var igjen den som ga klareste uttrykk for at barnevernet tok hensyn til hans meninger. Han hadde ønsket å flytte til far, og da faren og hans samboer sa ja til dette, godkjente barnevernet familierådets plan.

Barnevernet har plikt til å legge avgjørende vekt på hva som er til beste for barnet ved valg av tiltak (Barnevernloven, 1992, § 4-1). Spesielt er dette viktig når det vurderes om barn skal flytte til fosterhjem. Vurderingene av hva som er best for barnet, har som

oftest utgangspunkt i barnevernets kunnskap om barns generelle behov (Backe-Hansen, 2004; Bradley & Corwyn, 2006; Bunkholdt & Sandbæk, 2008; Kvello, 2007). I barnevernloven er barns behov for stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen vektlagt. Når barnevernet har plikt til å finne en løsning som er til barnets beste, betyr det også at barn har en rett til at en slik vurdering blir gjort. I henhold til barnevernlovens § 6-3, skal barnas egne opplevelser og meninger også tas inn i denne vurderingen (Skar & Ofstad, 2009). Ved bruk av familieråd, er det en utfordring å legge til rette for at barns deltakelse blir slik at barnets synspunkter på hva som er hans eller hennes eget beste kommer fram. Men den største utfordringen for barnevernet er å håndtere konflikten det kan ligge i å ta hensyn til barnets vilje (Mattsson, 2006), dersom den går på tvers av hva barnevernet vurderer som barnets beste.

Samvær med familien ser ut til å bli annerledes når barn bor i slekts,- eller ”kjentfolkfosterhjem” enn i fremmed fosterhjem. Alle barna hadde erfaringer med samværsavtaler som barnevernet hadde laget. Samværsavtaler er også hjemlet i barnevernloven⁵⁹. Lovens utgangspunkt er at samværsavtaler gjelder samvær mellom foreldre og barn. Det er kun ved helt spesielle anledninger at andre kan kreve samvær med barnet. Loven sier ingenting om barnets rettigheter til å kreve samvær. Men § 6-3 gjelder også ved utforming av samværsavtaler. Barn skal ha anledning til å si sin mening, og også bli hørt.

Randis samværsavtale var laget av barnevernet, slik hun oppfattet det. Jenta ønsket seg overnattingsamvær med moren, men dette ønsket ble ikke imøtekommet. Hun hadde heller ikke fått noen forklaring på hvorfor hun ikke kunne overnatte.

Rita og Tina, som var fosterhjemsplassert hos sine besteforeldre, hadde en samværsavtale som ikke ble tatt helt bokstavelig. Jentene fikk besøke foreldrene når de ønsket, eller når fosterforeldrene trengte barnevakt.

Ottar, som hadde ni års erfaring fra å bo i fosterhjem, fortalte at han hadde klart dette, fordi fosterforeldrene ikke tok hensyn til samværsavtalen. Gutten fikk de første årene ha kontakt med faren hver dag.

⁵⁹ Lov om barneverntjenester, § 4-19.

Lotte mente at faren og barnevernet hadde laget samværsavtalen i fellesskap. Hun var ikke fornøyd med denne. Hun fikk ikke møte besteforeldrene som betydde mye for henne, og hun fikk ikke være hos far så mye hun ønsket.

Stein kom ikke i fosterhjem til tross for at han gjerne ville bo hos kjentfolk. Han fikk plass i institusjon. Til tross for begrensningene som fulgte av samværsavtalen, fikk gutten etter hvert treffe faren når han selv ønsket. Dette ble ordnet ved at institusjonspersonalet, Stein og faren avtalte samværene fortløpende.

Alle barna fortalte at de ønsket samvær med personer utenfor fosterhjemmene sine. I følge Bowlby (1994) har barns tilknytning til omsorgspersoner betydning både for deres videre utvikling og for deres opplevelse av trivsel. Omsorgspersonene er som oftest mor eller far, men det kan også være andre. At barn har i alle fall én person de er knyttet til og som gjengjelder denne *følelsen*, kan være en beskyttelsesfaktor i barns tilværelse (Kvvelo, 2007). Til tross for at de seks barna hadde fått behandlet sakene sine i familieråd, kan det se ut som om de hadde hatt liten innflytelse på hvordan samværsavtalene deres ble utformet.

Når barns flytting til fosterhjem skal behandles i familierådene, bør også samværsavtaler ha fokus. I kapittel 6 ble det oppsummert at barns opplevelse av tilknytning og tilhørighet er viktig, og kanskje spesielt viktig når de skal flytte i fosterhjem. Å opprettholde kontakten med personer og miljøer denne tilknytningen retter seg mot, er med på å dekke barnas behov for kontinuitet og stabilitet. Dette forutsetter at barnevernet tar barnets status som aktør og rettighetsholder på alvor, og undersøker hvilke ønsker barnet har. Barnevernet har også en oppgave i å forberede barnets nettverk og familie på dette i familierådsforhandlingene.

Tre av barna hadde, som jeg tidligere har nevnt, erfaring med å bli akutt plasserte. Ingen hadde fått informasjon om den forestående akuttplasseringen. Akuttplasseringer uten informasjon og klargjøring av barnets meninger, kan i seg selv være brudd både med barnekonvensjonens bestemmelser og barnevernlovens § 6-3 (Sandberg et al., 2008; Skar & Ofstad, 2009). Ut fra dette er det grunn til å spørre om hva slags syn barnevernet har på plikten til å gi barn informasjon. Når jeg bringer fram barns

erfaringer med akutt plasseringer i en oppgave om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer, er det fordi jeg mener barns erfaringer og opplevelser ved å bli plassert i fremmede familier på denne måten, kan gi kunnskap om hvordan det er for barn å flytte til ukjente fosterhjem, også når det er planlagt. De tre barna som hadde blitt akutt plassert, opplevde at de ble fjernet fra sine foreldre, hjem, dyr, venner, skole. De ble fjernet fra sitt kjente mikrosystem (Bronfenbrenner, 1980; Gulbrandsen, 2006c), og barna hadde ingen trygg base (Bowlby, 1994) å vende seg til i denne situasjonen. Barna opplevde at barnevernet bestemte alt, og at deres opplevelser var uten betydning. Når barn står helt uten omsorg, er det nødvendig med akutte plasseringer. Barna jeg intervjuet hadde stort sett positivt forhold til bruk av familieråd. Er det mulig å tenke seg at familieråd kan brukes, ikke bare når ordinære fosterhjems plasseringer skal planlegges, men også når plasseringer må skje raskt? Og kan dette sikre at barns oppfatninger får mer fokus før beslutninger tas?

Reell samhandling mellom barn og barnevern ser ut til å ha stor betydning for om barn opplever at barnevernet tar hensyn til deres meninger, og gir dem aktørstatus. Uten at barn får aktørstatus, blir de ikke rettighetsholdere (Bunkholdt & Sandbæk, 2008). Bestemmelsene i barnekonvensjonens artikkel 12 og barnevernlovens § 6-3, kan ikke sies å være overholdt, hvis ikke barn selv har en opplevelse av at de har fått informasjon de kan forstå. Det må også legges til rette for at barn skal få uttrykt sine meninger (Sandberg et al., 2008; Skar & Ofstad, 2009). Alle barna jeg intervjuet, fortalte at de hadde fått anledning til å si sin mening gjennom familierådet. Dette var de fornøyd med, selv om de ikke hadde fått ønskene sine oppfylt. Det kan se ut som om det er viktigere å bli hørt, enn at meningene blir tatt til følge.

Det er svært forskjellig hvordan barn uttrykker sine opplevelser og meninger. Dette avhenger blant annet av deres språklige utviklingsnivå (Hundeide & Gulbrandsen, 2006; Skodvin, 2006; Vygotskij, 2007). For barnevernarbeidere er det en utfordring å kommunisere med barnet på barnets nivå.

Intervjuene tyder på at barnas status som aktører og rettighetsholdere, ikke bare var uklare for barna. Barnevernet hadde også tydeligvis hatt vansker med å se barnas rettigheter i deler av familierådsarbeidet. Det kan være ulike grunner til dette. En årsak kan være at barnevernets perspektiv er at barn er å anse som en *egen stamme* som med

sine normer, symboler og ritualer må beskyttes fra de voksnes verden (James et al., 1999)? Eller forklaringen kan være en av Andenæs og Skolleruds (2003) forslag til grunner for at barnevernet ikke gir barn som skal flytte god informasjon: Dersom barnevernet mener barn tilhører sine foreldre, er det foreldrene som skal snakke med barna. Er holdningen i barnevernet at barn er skjøre vesener som trenger beskyttelse, må de gis begrenset og utvalgt informasjon. Mener barnevernet at det som betyr noe for barn foregår i familien, er det foreldrenes endring som skal ha fokus, barn skal ikke ha ansvar for det som skjer (Andenæs & Skollerud, 2003). Uansett årsak, så det ut til at bruk av familieråd i barnas saker, ikke sikret deres status som rettighetsholdere etter barnevernlovens bestemmelser.

Ottar var den eneste som opplevde å være aktør i eget familieråd i alle faser. Han hadde blitt godt kjent med sin barnevernarbeider: *Hun kom jo og ringte meg hele tida omtrent*. Det opplevdes som trygt, og gutten ga uttrykk for at han var fornøyd med informasjonen han hadde fått. Ottar opplevde også at han var den viktigste aktøren i sitt familieråd.

8.2 Barns opplevelser som rettighetsholdere i barnevernets arbeid

Hovedinntrykket mitt er at barna opplevde at barnevernet har mye makt. Etter deres oppfatning kunne barnevernet bestemme om det skulle være familieråd, hvor barna skulle flytte og hvem de skulle ha samvær med etter flytting. Det er kan se ut som om det var svært forskjellig hvordan barnevernet introduserte familieråd for barna og hvordan informasjonen ble gitt.

Undersøkelsen viste at det er vanskelig for barn å formidle opplevelser til et barnevern som barnet ikke helt forstår hva er, og som ikke gir informasjon slik at barnet forstår hva saken dreier seg om. Dette gjelder også når familieråd blir brukt ved fosterhjems plasseringer.

Undersøkelsen viste også at når barn blir kjent med barnevernarbeideren, og kommunikasjonen kan skje ut fra barnets forutsetninger, kan barn formidle sine opplevelser. Først da kan barnvernlovens bestemmelser sies å være praktisert. Bruk av familieråd er i utgangspunktet en anerkjennelse av barnet som aktør, og gir barnet og

familien større ansvar for å finne løsninger på problemer i eget liv. Likevel er det først og fremst barnevernets ansvar, å sørge for at barns rettigheter etter barnevernlovgivningen blir oppfylt, også når bruk av familieråd foreslås ved fosterhjems plasseringer.

Uansett hva som måtte være barnevernets syn på barnet som aktør og rettighetshaver, kan det virke som om bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer ikke er en garanti for at barnevernlovens § 6-3 blir oppfylt.

9 Avslutning og konklusjon

Denne oppgaven handler om hvordan barn opplever bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Konklusjonene bygger på erfaringene til seks barn som i løpet av barndommen flyttet fra hjemmene sine med barnevernets medvirkning. Disse seks barna fikk sakene sine drøftet i familieråd. Barneverntjenestene som hadde ansvar for barnas saker, vurderte om barna skulle plasseres i fosterhjem. Barn, familie og venner møttes i familieråd. Forslag om hvor barnet skulle bo ble lagt fram i en handlingsplan. Barneverntjenestene godkjente noen forslag, andre ble forkastet. Så vidt vites, bor to i dag i fosterhjem i slekt, en bor i fremmed fosterhjem, to bor hos sine fedre og en i institusjon. Eller – kanskje har de flyttet videre.

Barnevernet skal finne løsninger som er til barns beste. Barn skal ha den beskyttelsen og omsorgen som er nødvendig for at de skal trives. Omsorgen bør være preget av kontinuitet og stabil voksenkontakt.

Jeg har fått et lite gløtt inn i seks barns livsverdener. Som *aktører* fikk de selv bestemme om de ville fortelle om sine meninger og opplevelser. De fortalte. En viktig lærdom fra arbeidet med denne oppgava, er at kunnskap om hva som er best for noen, også må komme fra den det gjelder.

Synet på barn og barndom endres i takt med samfunnsutviklingen (James et al., 1999). I samfunnet generelt blir det lagt stadig større vekt på at barn er å betrakte som handlekraftige borgere. NRK starter for eksempel egne nyhetssendinger for barn i

januar 2010.⁶⁰ Barn skal være informerte og slik sett ha grunnlag for å delta i samfunnslivet. Mange kommuner har egne *Barnas kommunestyre*.⁶¹ Lovgivning som berører barns forhold særskilt (Barnekonvensjonen, 2003; Barnelova, 1981; Barnevernloven, 1992), har bestemmelser som skal sikre at barn blir sett og tatt hensyn til ut fra egenart og forutsetninger. Barn sosialiseres inn i samfunnslivet slik at de blir aktive deltakere i ulike samfunnsprosesser.

Innføring av familierådmodellen i barnevernarbeid er også ment å være et ledd i å styrke barns posisjon. Familieråd er... *en beslutningsmetode som teoretisk og ideologisk er forankret i politisk teori om demokrati...*, sier Helen Hanssen i sin artikkel *Medbestemmelse og deliberasjon ved bruk av familieråd i barneverntjenesten* (Willumsen, 2005, s. 113). Barn skal altså både få ivaretatt sine demokratiske rettigheter og få erfaringer med å være aktive deltakere i formelle beslutningsorganer når de deltar i familieråd.

Flytting til fosterhjem er en svært alvorlig hendelse i et barns liv. Skal en slik hendelse bli til det beste for barnet, må de som skal fatte den endelige beslutningen forstå hva som gir trygghet og trivsel for det enkelte barn. Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer er i utvikling i Norge. En følge av dette, er at barnet har blitt mer synlig i sin egen sak. Ut fra de erfaringene barna delte med meg i intervjuene, mener jeg at det fortsatt er et stykke igjen før barns formidling av egne opplevelser reelt blir en viktig del av familiens eller barnevernets beslutningsgrunnlag.

9.1 Barns opplevelser som grunnlag for beslutninger om flytting til fosterhjem

En sentral erfaring fra undersøkelsen min, er at barn danner seg meninger om hva som er til eget beste på grunnlag av opplevelser med sine nærmeste i dagliglivet. Barn ønsker å formidle disse, dersom forholdene blir lagt til rette for at de kan gjøre det. Dette stemmer overens med de erfaringene jeg har fra arbeid som barnevernarbeider i kommunalt, fylkeskommunalt og statlig barnevern. Barn kan redegjøre for hva som betyr noe for dem i hverdagen, og de kan formidle hva som gjør at de føler seg trygge eller utrygge.

⁶⁰ <<http://nrksuper.no/super/blog/na-kommer-nyheter-for-barn/>>, sist besøkt 17.12.09.

⁶¹ <<http://www.ung.no/database/?fylke=%D8stfold>>, sist besøkt 17.12.09.

Opplevelse av tilhørighet til personer, dyr, miljøer og aktiviteter ser ut til å være sentrale elementer i barns livsverden. Opplevelsen av trivsel/mistrivsel og trygghet/utrygghet ser nettopp ut til å henge sammen med denne tilhørigheten. Når barn vet at de skal flytte, søker de etter elementer i livene sine som oppleves trygge. Uansett bruk av familieråd i barnevernsaker eller ikke, er det barnevernets ansvar å arbeide slik at barnets trivsel og trygghet er i fokus, og at barns behov for kontinuitet og stabilitet dekkes i størst mulig grad.

For å sikre dette, kan det være en løsning at barn som må flytte fra foreldrene sine, kan flytte til familie, slekt eller kjente. Gjennom å fortsette og være en del av et familiefellesskap oppnår barn å opprettholde integrasjonen i et kjent system (Holtan, 2002). Er ikke dette mulig, er det viktig at barn får hjelp til å holde kontakten med den eller de som det er knyttet til å andre måter. En viktig forutsetning for å få gjennomført dette, er at barnevernet er forpliktet til å innhente spesifikke opplysninger fra barna selv om hva som er betydningsfullt for dem. Det kreves åpenhet i forhold til at barns tilknytning og tilhørighet kan omfatte både enkeltpersoner, dyr og miljøer, og ikke bare mor (og far). Bruk av familieråd øker barnevernets fokus på barn og families opplevelser og meninger i sakene, i og med at disse samles til drøftinger. Mulighetene for at det kommer fram mer informasjon om det enkelte barns behov og ønsker når familieråd brukes, enn ved andre barnevernvurderinger, skulle være tilstede. Men det skjer ikke uten at barnevernet forbereder barn og familie på familierådsdeltakelsen gjennom god informasjon og kartlegging av muligheten for barns deltakelse.

Barnevernet i Norge har ikke et entydig syn på barn. At barnevernet skal møte barnet som en aktiv medborger eller aktør er lovfestet (Barnevernloven, 1992, § 6-3), men hvordan den enkelte barneverntjeneste møter barnet i praksis, er svært forskjellig. Skal barnevernet få reell kunnskap om hva som må vektlegges når barn skal flytte til fosterhjem, er det ikke nok å lese ekspertuttalelser om barnet fra instanser innenfor psykisk helsevern, habilitering, skole eller andre som gjerne gir uttalelser om barn i barnevernsaker. Barnevernet må også kjenne til barnets opplevelser og vilje (Mattsson, 2006). Det ligger store utfordringer både i å legge til rette for at barn kan få uttrykt sin vilje og forstå barnas perspektiv.

9.2 Familierådmodellen som grunnlag for sikring av barnets aktørstatus

Familieråd er en arbeidsmodell for beslutninger der familie og nettverk samles for å finne løsninger på problemer som det offentlige har et ansvar for å løse, for eksempel i barnevernsaker (Falck, 2006; Omre & Schjelderup, 2009). Innføringen av familieråd i barnevernarbeid vitner om en tro på at løsningene for barnet blir bedre når familien selv har ansvar for å forslå tiltak og gjennomføre disse. Samtidig har barnevernet en plikt til å etterprøve at de valgte løsningene er det barnets beste (Barnevernloven, 1992, § 4-1). Skal barnevernet ha mulighet til å etterprøve familiens beslutninger, er det avgjørende at barnevernet har nødvendig kjennskap til barnet og barnets behov. En annen innfallsvinkel til dette er at familierådet gjennomføres på en slik måte at barns opplevelser, meninger og behov har fokus gjennom hele prosessen. Intervjuene ga innblikk i områder i familierådsprosessen hvor dette ennå ikke fungerer optimalt.

Et sentralt funn er at barn er positive til bruk av familieråd. Dette er også i samsvar med Omre og Schjelderups funn (2009). Barna opplever at de blir invitert inn til et samarbeid som kan ha betydning for deres liv. De gis en viss form for aktørstatus, både av barnevernet og av familien. Samtidig er det svært variabelt hvor langt både familie og barnevern går i forhold til å gi barna mulighet til reell deltakelse i familierådet og innflytelse på beslutningene.

Det er en rekke utfordringer ved å utvikle familierådet til et godt redskap for å sikre at barns opplevelser blir et viktig element i familiens og barnevernets beslutninger. Barnevernet har et overordnet ansvar for å legge til rette for dette.

For det første må barnevernet, fra en barnevernsak blir åpnet, ha fokus på å bli kjent med barnet. Skal barnet ha reell anledning til å redegjøre for sine opplevelser og synspunkter, må barnevernet kunne møte barnet ut fra den enkeltes forutsetninger. Alt etter alder, erfaringer og personlighet, har barn ulike måter å uttrykke seg på (Hundeide, 2003; Piaget, 1971; Øvreeide, 1995). Ikke alle barn ønsker å delta direkte i familieråd, selv om de opplever det som positivt at familieråd blir gjennomført. Dersom disse barnas synspunkter og opplevelser skal være en del av grunnlaget for beslutninger om deres framtid, er det barnevernets ansvar å sørge for at dette kommer fram i familierådet.

For det andre trenger barn tilpasset og tydelig informasjon om hva familieråd er, og hva som skal behandles i familierådet. Uten at det enkelte barnet forstår dette, vil deres aktørstatus og deltakermuligheter bli begrenset. Familiene vil ha ulik kapasitet til og innfallsvinkel til å kunne formidle informasjon om familieråd til barna. Jeg mener at barnevernet har et ansvar for å gi denne informasjonen, helst i samarbeid med foreldrene.

For det tredje er det nødvendig at barnet har sin egen støtteperson. Min undersøkelse hadde ikke fokus på hvem dette bør være. Skal barn som ikke ønsker, eller ikke klarer å snakke i familierådet, få formidlet sine meninger, må noen ha et spesielt ansvar for å bringe fram deres budskap. En støtteperson kan også være en trygghetsfaktor under rådsforhandlingene for dem som vil snakke selv.

For det fjerde er barnas reelle aktørstatus i familierådsarbeid avhengig av at de blir involvert i alle faser. Barnevernet må ta ansvar for å spørre om barnets mening om familieråd skal gjennomføres. Det er også viktig at barnevernet samarbeider med barnet om barnevernets framlegg. Når barnet vet på forhånd hva barnevernet vil si, demper det utrygghet. Koordinatorene må også få så god opplæring, at de kan samhandle med barnet innenfor de oppgavene som er koordinators.

Noen ganger vil barnets opplevelser og vilje kollidere med hva som er barnets interesser, eller barnets beste (Mattsson, 2006). Dersom barna har vært aktivt deltakende i alle faser i familierådet, ut fra sine forutsetninger, ser det ut til at også beslutningene som går i deres disfavør, kan være lettere å akseptere.

Bruk av familieråd ved fosterhjemsplasseringer sikrer ikke i seg selv at barns behov og opplevelser blir en del av beslutningsgrunnlaget for plasseringene. Selv om bruk av familieråd sannsynligvis fører til et utvidet beslutningsgrunnlag i disse sakene, kan likevel barnas tilknytningshistorie, tilhørighet og ønsker bli oversett, dersom det ikke legges til rette for at dette skal ha fokus. Jeg mener at barnevernet har et overordnet ansvar for å få fram barns perspektiv.

9.3 Barnevernets møte med barnet som aktør og rettighetsholder

Barnevernarbeidere har ulik praksis overfor barn de skal hjelpe. Dersom barn skal oppleve at barnevernet er en reell hjelpeinstans med personer som er opptatt av dem og deres situasjon, kreves det at barnevernarbeiderne møter barna med tilstedeværelse og tydelig informasjon gjennom hele perioden barnet er et barnevernsbarn.

Min undersøkelse viste, at barn kan ha forskjellig erfaringer med barnevernet: Barnevernet er, for mange barn, personer som bestemmer at barn må flytte eller som bestemmer hvor ofte og hvor mye de skal være sammen med familien sin etter flytting. Barnevernet kan overprøve familiens handlingsplaner som ble utformet i familieråd. Barnevernet har ikke alltid forståelse for hvordan barn har det, men det finnes barnevernarbeidere som gir god informasjon og spør om barnas meninger.

Undersøkelsen viste at det kan være vanskelig for barn å skille mellom koordinator og barnevernarbeider i familierådarbeidet.

Det er ikke nok at barnevernet har et grunnsyn som anerkjenner barnet som aktør og rettighetsholder. Skal barnevernlovens § 6-3 om barns rettigheter under saksbehandlingen og FNs barnekonvensjons artikkel 12 om barns rett til å si sin mening og bli hørt, ha praktisk betydning for løsninger som blir valgt når barn skal flytte til fosterhjem, må det være høy bevissthet hos barnevernet om hvordan dette kan sikres i samhandlingen med barna⁶². Det kan se ut som om bruk av familieråd, fører til at barn blir mer involvert eller deltakende i sine barnevernsaker. Det er likevel et godt stykke igjen, før de kan sies å være reelle rettighetsholdere i barnevernets praksis.

9.4 Barns opplevelser ved bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer

Alle barna jeg intervjuet fikk sine saker behandlet i familieråd fordi det ble vurdert som nødvendig at de skulle flytte til fosterhjem. Intensjonen med å bruke familieråd i disse sakene var å sikre at barnas tilhørighet og identitet knyttet til egen familie og

⁶² Selv om familieråd forutsetter at ansvar og myndighet gis til familien, har barnevernet utvilsomt et juridisk og forvaltningmessig ansvar for at disse bestemmelsene blir oppfylt.

slekt ble tatt hensyn til, og at de rettighetene barna har ved flytting til fosterhjem skulle bli ivaretatt (Hyrve, 2008).

Undersøkelsen viste, at til tross for at det var uklart for barna hva familieråd er, var barna godt fornøyde med at familie og nettverk var samlet for å drøfte deres situasjon. Deres opplevelse av tilhørighet til personer og miljø var på denne måten tatt på alvor. Mennesker som betydde noe for dem, var samlet for å drøfte barnas situasjon. Ut over dette, kan det virke som om barnas tilknytning og tilhørighet hadde ulikt fokus under drøftingene i familierådene. Barnas fortellinger, særlig de som dreide seg om akutt plasseringene og samvær, vitner om at i alle fall barnevernet kan ha hatt vansker med å sette fokuset på barnas opplevelser i forhold til tilknytning og familietilhørighet.

Familieråd som forum ser ut til å ha en funksjon som brobygger mellom barnevernfamiliene, barnet og barnevernet. Barna ga uttrykk for å ha uklare forventninger til familieråd som beslutningsorgan. De så mer på familieråd som et forum for samling av familien, der også barnevernet var en slags deltaker. Slik sett kan det se ut som om samarbeidet mellom barn, barnevern og familier blir tettere og mer reelt ved fosterhjems plasseringer når familieråd brukes i prosessen.

Det kan også se ut som om bruk av familieråd øker sjansene for at barn får flytte til familie eller kjente. To av barna i utvalget mitt, flyttet til sine besteforeldre og to til sine fedre. En fikk styrket kontakten med sin far, selv om han ikke fikk flytte til han. For barnevernet er det generelt en utfordring å sette det enkelte barns opplevelser i fokus, når god stabil omsorg skal planlegges. Bruk av familieråd kan føre til et videre perspektiv på hva som er god omsorg for det enkelte barn, når flere aktører (familien) er med i drøftingene. Men erfaringene fra denne undersøkelsen viser, at barns stilling i denne konstellasjonen fortsatt er uklar og variabel.

Slik jeg tolker barnas utsagn, er dette først og fremst relatert til barnevernets uklare forhold til praktiseringen av barnevernlovens § 6-3. Barnevernet har ansvaret for at denne bestemmelsen gjennomføres i alle fasene av den barnevernsak. I praksis ser det ut som om det er lite fokus på å gi barn tilpasset informasjon og sørge for at de får uttrykt sine meninger i de ulike fasene i en barnevernsak, også ved bruk av familieråd. Barna jeg intervjuet så likevel ut til å ha oppfattet at deltakelse i familieråd ga dem

mulighet for å uttrykke sine meninger. Alle understreket at de hadde blitt spurt om hva de mente. De hadde ulik oppfatning av om meningene deres ble tillagt vekt. Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer ser ut til å øke barns bevissthet om egen rolle som rettighetsholder. Dersom barnevernets gjennomgående syn på barn er at de er en minoritetsgruppe (James et al., 1999), vil den videre utviklingen av praktisering av § 6-3, muligens dreie seg om hvordan barna klarer å markere sine rettigheter i familierådsarbeidet. Gjennom at barnevernsarbeidere erfarer at barn kan være reelle aktører, for eksempel i familieråd, vil de kunne endre praksis. Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer ser, uansett barnevernets perspektiver, ut til å gi barn som deltar en opplevelse av å være aktør i egen sak.

9.5 Nye utfordringer

Min påstand er, at ingen modeller, manualer, teorier eller metoder gir den optimale oppskriften på godt barnevernsarbeid. Familierådmodellen er historisk sett ennå i startgropa som redskap i fosterhjemsarbeid, men kan utvikles til en rutinemessig metode når det vurderes om barn skal flytte til fosterhjem. Det er likevel langt igjen før alle barn som skal fosterhjems plasseres inviteres til å være aktive deltakere i familieråd. Det er også fallgruver ved bruk av familieråd. Barnas eller familiens forslag til løsninger kan i noen tilfelle bli godkjent av barnevernet uten at det er reelt vurdert om løsningen er til barnets beste. Barnevernets mangel på gode tiltak, kan gjøre at dette blir en kjærkommen løsning. Et annet problem kan være at barnevernets negative erfaringer med barnets foreldre, lett kan overføres til andre familiemedlemmer, slik at barnets og familiens forslag blir underkjent uten at barnevernet undersøker saken godt nok.

En stor utfordring i barnevernets arbeid til beste for barn framover, vil være å la familierådet bli en rutinemessig bestanddel av fosterhjemsarbeidet der barn og familie ønsker dette. Det er også en utfordring å hjelpe det enkelt barn til å få nytte av denne arbeidsformen. Og sist, men ikke minst, vil det være en utfordring for barnevernet å samarbeide med barn og familie gjennom familieråd, uten å tape barnevernets plikt til å arbeide for barnets beste gjennom hele barnevernsaken.

LITTERATURLISTE:

- Ainsworth, M. D. S. (1978). *Patterns of attachment / a psychological study of the strange situation*. Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum.
- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion : vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andenæs, A., & Skollerud, K. H. (2003). Flytting i offentlig regi. I E. Backe-Hansen (Red.), *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. (s. 23-43). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Andersson, B., & Bjerkmann, A. (1999). *Mellan myndighet och familj : en kvalitativ undersökning av familjerådslag i Sverige*. Stockholm: Forsknings- och utvklingsenheten, Socialtjänstförvaltningen.
- Backe-Hansen, E. (2003). *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforl.
- Barn og unge 2008. *Statistisk sentralbyrå: Barnevern - Barn og unge*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. fra: http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2009/tabeller/barnevern//barnev020.html.
- Barnekonvensjonen. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Barne- og familiedepartementet. fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/barn_og_ungdom/barns_rettigheter/fns-konvensjonen-om-barnets-rettigheter.html?id=412552.
- Barnelova. (1981). *LOV-1981-04-08-7 Lov om barn og foreldre*. Oslo: BLD (Barne- og likestillingsdepartementet). fra: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19810408-007.html>.
- Barnevernloven. (1992). *LOV-1992-07-17-100 Lov om barneverntjenester* Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. fra: <http://www.lovdatab.no/all/nl-19920717-100.html>.
- Bowlby, J. (1994). *En sikker base. Tilknytningsteoriens kliniske anvendelser* (B. Nake, Overs.). Fredriksberg: DET lille Forlag.
- Bowlby, J. (2007). *Psykologiske tænkere : et tekstudvalg*. I E. Jerlang (Red.), *Socialpædagogisk bibliotek* (s. 216 s.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2006). The Family Environment. I L. Balter & C. S. Tamis-LeMonda (Red.), *Child Psychology. A Handbook of Contemporary Issues* (s. 493-520). New York: Taylor & Francis Group, LLC.
- Bronfenbrenner, U. (1980). *Opvækst og miljø. Økologisk socialisationsforskning* (H. C. Fink, Overs.). København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A.S.
- Bunkholdt, V. (2004). *Fosterhjemsarbeid : fra rekruttering til tilbakeføring* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Bunkholdt, V., & Sandbæk, M. (2008). *Praktisk barnevernarbeid* (5. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Chalmers, A. F. (2003). *Vad är vetenskap egentligen?* (3. omarbetade uppl. utg.). Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of language : its nature, origin, and use*. New York: Praeger.
- Clausen, S.-E., & Falck, S. (2006). Endrer familieråd barns situasjon? En kvantitativ analyse av hvem de er og hvordan det gikk. I S. Falck (Red.), *Hva er det med*

- familieråd? Samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"* (s. 81-102). Oslo: NOVA.
- Dalland, O. (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Dencik, L. (1999). Framtidens barn. I L. Dencik & P. Schultz Jørgensen (Red.), *Børn og familie i det postmoderne samfund* (s. 19-44). København: Hans Reitzels Forlag.
- Dencik, L., & Schultz Jørgensen, P. (1999). *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzel.
- Dunn, J. (1998). *Små børns nære relasjoner*. (L. Eriksen, Overs.). København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Egelund, T., & Sundell, K. (2001). *Til barnets bedste : undersøgelser af børn og familier - en forskningsoversigt*. København: Hans Reitzel.
- Einarsson, J. H. (2002). *Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess* (NOVA rapport nr. 82-7894-138-6). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Eriksen, E. O., & Weigård, J. (1999). *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati : Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn / elektronisk ressurs*. Bergen: Fagbokforl.
- Erikson, E. H. (2000). *Barndommen og samfunnet* (2. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fahlberg, V. I. (1995). *A child's journey through placement*. London SE1 0LY: British Agencies for Adoption & Fostering.
- Falck, S. (2006). *Hva er det med familieråd? : samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge" / elektronisk ressurs*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fauske, H., & Øia, T. (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt forl.
- Forskrift om fosterhjem. (2004). *Retningslinjer for fosterhjem*. fra: Q-1072 B.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Gulbrandsen, L. M. (2006a). Kulturpsykologiske tilnærminger til barns utvikling. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver* (s. 247-271). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gulbrandsen, L. M. (2006b). *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforl.
- Gulbrandsen, L. M. (2006c). Urie Bronfenbrenner: En økologisk utviklingsmodell. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Hafstad, R., & Øvreeide, H. (1998). *Foreldrefokusert arbeid med barn*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Hansen, H. (2005). Medbestemmelse og deliberasjon ved bruk av familieråd i barneverntjenesten. I E. r. Willumsen (Red.), *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (s. 113- 139). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Havnen, K. (2006). Kva er det egentleg med familieråd? Foreldra sine synspunkt, erfaringar og opplevingar. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsing for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"*. (s. 105-165). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Heino, T. (2009). *Family Group Conference from a child perspective : Nordic research report*. Helsinki: National Institute for Health and Welfare.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt*. [Tromsø]: Institutt for sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

- Horverak, S. (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? : et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. Trondheim, : Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse.
- Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden : sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Hundeide, K., & Gulbrandsen, L. M. (2006). Jean Piaget: En konstruktivistisk teori om barns utvikling. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling* (s. 202-225). Oslo: Universitetsforlaget
- Hyrve, G. (2002). Evaluering av familierådslag som metode i barnevernet. I B. Løfsnæs (Red.), *Bestemme selv? Familieråd som metode i praktisk arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hyrve, G. (2005). Meldingsmøte. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (Red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (s. 74-91). Bergen: Fagbokforlaget.
- Hyrve, G. (2006). Familieråd sett ut i fra saksbehandlers ståsted. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd* (s. 167-198). Oslo: NOVA.
- Hyrve, G. (2008). *Bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer. Prosjektrapport 2008*. Hamar.
- James, A., Prout, A., & Jenks, C. (1999). *Den teoretiske barndom*. København: Gyldendal.
- Johnsen, A., Sundet, R., & Torsteinsson, V. W. (2001). Daniel Sterns selvutviklingsmodell. I A. Johnsen, R. Sundet & V. W. Torsteinsson (Red.), *Samspill og selvpålevelse - nye veier i relasjonsorienterte terapier* (s. 19-32). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Kvelling, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforl.
- Marx, K. (2005). *Kapitalen : kritikk av den politiske økonomien Første bok Kapitalens produksjonsprosess*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Mathiesen, R. (2008). *Sosialpedagogisk perspektiv på individ og fellesskap*. Oslo: Universitetsforl.
- Mattsson, T. (2006). *Barnet som subjekt och aktör : en rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Iustus.
- Morthorst Rasmussen, B., & Haldbo Hansen, T. (2002). *En beslutningsmodel med meget mere : en undersøgelse af "Det danske forsøg med Familierådslagning"*. Aabenraa: UDC Børn og Familier.
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge: tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer : utredning fra utvalg oppnevnt ved kgl. res 29. januar 1999 : avgitt til Barne- og familiedepartementet mai 2000*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2000/nou-2000-12/6.html?id=117357>.
- Nygren, P. (1997). *Profesjonelt barnevern som barneomsorg : fra teori til verktøy* (2. utg. utg.). Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Omre, C., Marthinsen, E., & Schjelderup, L. E. (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforl.
- Omre, C., & Schjelderup, L. (2005). Familieråd - en ny modell for beslutninger i barnevernet. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (Red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (s. 52-73). Bergen: Fagbokforlaget.
- Omre, C., & Schjelderup, L. (2009). *Barn i barnevernet : en studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

- Piaget, J. (1971). *Barnets psykiske utvikling* (M. U. o. J. P. Jensen, Overs.). København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Qvortrup, J. (1999). Barndom og samfund. I L. Dencik & P. Schultz Jørgensen (Red.), *Børn og familie i det postmoderne samfund* (s. 43-75). København: Hans Reitzels Forlag
- Rasmussen, K. (1971). *Udviklingspsykologi / barndom og pubertet* (2. udg. utg.). København: Gyldendal.
- Retningslinjer for fosterhjem. (2004). *Retningslinjer for fosterhjem: retningslinjer av 15. juli 2004 til lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr 100*. [Oslo]: Barne- og familiedepartementet. fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2000/nou-2000-12.html?id=117351>.
- Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold : samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforl.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforl.
- Sandberg, K., Høstmælingen, N., & Kjørholt, E. S. (2008). *Barnekonvensjonen / barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schjelderup, L., Omre, C., Marthinsen, E., Horverak, S., & Hyrve, G. (2005). Mot et nytt barnevern. I L. Schjelderup, C. Omre & E. Marthinsen (Red.), *Nye metoder i et moderne barnevern* (s. 9-46). Bergen: Fagbokforlaget.
- Schultz Jørgensen, P. (1999). Barnet i risikofamilien. I L. D. o. P. S. Jørgensen (Red.), *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sivertsen, J., & Egeland, T. (1996). *Vitenskap og rasjonalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Skar, R., & Ofstad, K. (2009). *Barnevernloven : med kommentarer* (5. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Skivenes, M. (2005). Forvaltning og politikk - om den nødvendige forbindelsen mellom brukermedvirkning og borgermedvirkning. I E. r. Willumsen (Red.), *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (s. 34-47). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Skivenes, M., & Strandbu, A. (2005). Familieråd som deliberativ beslutningsmodell og behovet for et barneperspektiv. I E. r. Willumsen (Red.), *Brukernes medvirkning! Kvalitet og legitimitet i velferdstjenestene* (s. 140-157). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Skodvin, A. (2006). Lev Semjonovitsj Vygotskij. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Smith, L. (2002). *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Smith, L. (2006). Bowlbys teori om barnets bånd og empiriske studier av tilknytning. I L. M. Gulbrandsen (Red.), *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Strandbu, A. (2006). Barneperspektivet som familierådets femte hjørnestein. I S. Falck (Red.), *Hva er det med familieråd?* (s. 227-244). Oslo: NOVA.
- Strandbu, A. (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Tromsø: Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Strandbu, A. (2008). *Hvordan legge til rette for barns deltakelse i familierådets beslutningsprosess?* Tromsø.
- Tranøy, K. E. (1986). *Vitenskapen - samfunnsmakt og livsform*. Oslo: Universitetsforl.
- Vygotskij, L. S. (2007). Tænkning og sprog II (S. O. Larsen, Overs.). I E. Jerlang (Red.), *Psykologiske tænkere* (s. 201 -219). København.

- Willumsen, E. (2005). *Brukernes medvirkning! / Kvalitet og legitimitet i velferdsjenestene*. Oslo: Universitetsforl.
- Øvreeide, H. (1995). *Samtaler med barn : metodiske samtaler med barn i barnevernssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforl.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hørfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Halvor Fauske
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Lillehammer
Postmottak
2626 LILLEHAMMER

Vår dato: 23.10.2008

Vår ref: 19059 / 2 / KS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.04.2008. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 20.10.2008. Meldingen gjelder prosjektet:

19059	<i>Familieråd ved fosterhjems plasseringer – vil bruk av familieråd sikre ivaretagelse av barns tilhørighet til egen familie ved flytting til fosterhjem?</i>
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Lillehammer, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Halvor Fauske
Student	Lise Haug

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2009, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Katrine Utaaker Segadal tlf: 55 58 35 42

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Lise Haug, Våttåveien 27, 6523 FREI

Det tas høyde for at det kan fremkomme sensitive opplysninger i forbindelse med intervjuene, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c).

Personvernombudet finner at behandlingen av personopplysninger i prosjektet kan hjemles i personopplysningsloven §§ 8 1. ledd (samtykke) og 9 a). Foreldrene samtykker til at deres barn kan delta i prosjektet.

Prosjektsslutt er angitt til 20.12.2009. Senest ved prosjektsslutt vil datamaterialet være anonymisert, det vil si at verken direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger lenger foreligger i materialet. Lydopptakene og koblingsnøkkelen slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger i det øvrige materialet slettes eller grovkategoriseres på en slik måte at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes.

Vedlegg 2

Til barn og foreldre som deltok i Familierådsprosjektet

BARNES SYNSPUNKTER ETTER DELTAKELSE I FAMILIERÅDSPROSJEKT – SPØRSMÅL OM Å FÅ BRUKE BARNAS SYNSPUNKTER I EN HØGSKOLEOPPGAVE

Bakgrunn

Barne-, ungdoms- og familieetaten v/ fagteam og fosterhjemstjenesten i fagteamområde Hamar hadde, som dere vet, i perioden 2006-2008 et samarbeidsprosjekt med kommunene vedrørende bruk av *familieråd*. Prosjektet gikk ut på å finne ut mer om bruk av familieråd som metode når barn eventuelt må flytte i fosterhjem. Familieråd er en beslutningsmodell som gir familien (også barna) muligheter for å være delaktig i å finne gode løsninger, for eksempel dersom barna må flytte til fosterhjem. I familieråd legges det vekt på å få fram familiens egne ressurser og meninger om hva som er til det beste for barna.

Resultater av prosjektet

Etter prosjektperioden er prosjektet som dere vet evaluert. Undertegnede, Lise Haug, har jobbet med prosjektet underveis og har også deltatt i evalueringen. Jeg skal nå skrive en masteroppgave ved Høgskolen på Lillehammer, og jeg ønsker bl.a å bruke resultatene fra prosjektet som utgangspunkt for denne oppgaven. Jeg ønsker å ha fokus på barnas opplevelser og ber derfor om samtykke til å snakke med barna om temaene som kommer fram i vedlagte intervjuoversikt. Jeg ønsker å finne ut hvordan barna lever i hverdagen, med hensyn til skole, venner, etc., hvem de opplever å være knyttet til og hva de syns om å delta i familieråd.

Altså, jeg håper at familiene som deltok i familierådsprosjektet vil la barna svare på spørsmål om disse temaene.

Hvordan intervjuene skal foregå

Samtalene med barna vi bli tatt opp på bånd og deretter skrevet av. Hvert barn møter til intervju bare en gang. Intervjuet vil vare fra en til en og en halv time. Barna bestemmer selv om de vil ha med seg en voksen. Intervjuet gjøres der barna ønsker, hjemme eller i

Fagteamets kontorer. Vi ønsker at de foresatte samtykker skriftlig til at intervjuene kan gjennomføres. Barna som er over 15 år bes også om å samtykke skriftlig.

Bruk av og beskyttelse av opplysningene som blir gitt

Lydopptakene og avskriftene oppbevares på en forsvarlig måte i prosjektperioden etter bestemmelsene i lovverket. Når prosjektperioden er ferdig, slettes lydopptakene.

Undertegnede har taushetsplikt og alle opplysninger som blir gitt behandles konfidensielt. Ellers er det verdt å merke seg at:

- Deltagelsen i undersøkelsen er frivillig
- Barna kan trekke seg fra undersøkelsen når som helst uten å måtte begrunne det, og da vil alle opplysningene bli slettet
- Alle opplysningene blir anonymisert og alle lydopptakene slettet når prosjektet er ferdig.
- Det vil ikke formidles opplysninger i masteroppgaven som er mulig å føre tilbake til enkeltpersoner
- Det vil ikke foregå noen utlevering av opplysninger fra forskningsmaterialet til det kommunale barnevernet eller andre instanser
- Prosjektet skal være ferdig innen 01.07.09.

Hvem kan kontaktes for nærmere informasjon:

Jeg som skal gjennomføre intervjuene heter Lise Haug. Jeg kan treffes på Fagteam Hamar, tlf. 46 61 61 62.

Den ansvarlige for prosjektet på høgsolen på Lillehammer er professor Halvor Fauske, tlf. 61 28 83 12.

Takk for hjelpen!

Hilsen Lise Haug

Samtykke til intervju - foresatte

Jeg/vi samtykker til at vårt barn.....blir intervjuet om bruk av familieråd som metode ved fosterhjems plassering som beskrevet ovenfor og at anonymiserte opplysninger kan brukes i masteroppgave ved Høgskolen på Lillehammer.

Dato

.....

.....

Foresattes underskrift

Samtykke til intervju – barn over 15 år

Jeg..... sier ja til å svare på spørsmål om hverdagsliv, familier og familieråd. Jeg vet at svarene skal brukes i en oppgave om familieråd.

.....

.....

Barnets underskrift

Intervjuguide

Denne intervjuguiden er grunnlaget for samtaler med barn i alderen 6 – 18 år etter deltakelse i familieråd.

Barnas utsagn skal brukes til å belyse arbeidet med å kartlegge;

Hvordan opplever barn bruk av familieråd ved fosterhjems plasseringer?

Intervjuundersøkelsen er en del av arbeidet med en masteroppgave ved Høgskolen på Lillehammer. Masteroppgaven bygger også på arbeidet som ble gjort gjennom ”Familierådsprosjektet i Hedmark” som var et samarbeidsprosjekt mellom 6 kommuner i Hedmark, fosterhjemstjenesten og fagteam i fagteamområde Hamar i Bufetat.

Barneskjema - Spørsmål til gutt/jente som har deltatt i familieråd

Innledning:

Presentasjon av meg som intervjuer

Informasjon om bakgrunnen for intervjuene

Presentasjon av innholdet i guiden

Informasjon om at det skal lages en oppgave

Informasjon om at barnet kan la være å svare på spørsmål

Informasjon om at barnet kan fortelle sine foresatte om det vi har snakket om dersom det ønsker det

Spørsmål om barnet vil være med på intervjuet

Registrering:

1) Familieråd nr.:

2) Intervjuet gjennomført (dato):

Del 1: Hvem er barnet/ungdommen?

3) Kjønn:

4) Alder:

5) Hvilken klasse går du i?

6) Hvem liker du å være sammen med på skolen?

7) Hva gjør dere når dere er sammen?

8) Hva liker du å holde på med når du ikke er på skolen?

Del 2: Hva og hvem er viktig for barnet i hverdagslivet?

Vi tegner nettverkskart.

- 1) Hvem er familien din?**
- 2) Hvem er viktigst for deg?**
- 3) Hvor ofte treffer du dem du har sagt er viktigst i livet ditt?**
- 4) Hva gjør dere når dere treffes?**
- 5) Hvem bestemmer hvem du får treffe av disse personene?**
- 6) Hva slags kontakt ville du hatt med de som betyr noe for deg dersom du fikk bestemme?**
- 7) Er det noen du har lyst til å treffe som du ikke treffer?**

Del 3: Hvordan er det å flytte fra hjemmet og familien?

Du har nå nettopp flyttet hjemmefra.

- 1) Hvem bestemte at du skulle flytte til det hjemmet du bor i nå?**
- 2) Ble du spurt om hvor du ville bo?**
- 3) Hvordan ble det bestemt at du skal bo der?**
- 4) Hvis du skulle bestemt alene, hvor ville du bodd da?**

Del 4: Hva er et familieråd og hvordan har det fungert for barnets situasjon?

Du og familien din hadde familieråd før du flyttet.

- 1) Kan du forklare hva et familieråd er?
- 2) Hvem bestemte at dere skulle være med på det?
- 3) Fikk du velge om du ville være med?
- 4) Hvem bestemte hvem som skulle være med på møtet(rådet)?
- 5) Ble du spurt om hvem du ville skulle være med?
- 6) Hva fikk du vite før familierådet om hva som skulle foregå?
- 7) Sa du hva du mente da dere diskuterte i familierådet?
- 8) Hva bestemte du av det som står i planen som ble laget(av det som ble bestemt)?
- 9) Hva betydde det dere bestemte i familierådet for deg?

Del 5: Hvordan er situasjonen for barnet etter flytting?

- 1) Kan du beskrive hvordan du har det nå?
- 2) Hva liker du med hverdagen slik den er nå?
- 3) Hva liker du ikke med hverdagen slik den er nå?
- 4) Hvis du skulle bestemt en forandring – hvordan skulle hverdagen være da?

Del 6: Hvordan oppfatter barnet barnevernet?

- 1) Hva gjør barnevernet?
- 2) Hva syns du barnevernet bør gjøre?

Avslutning:

Er det noe mer barnet vil fortelle?

Hvordan var det å bli intervjuet?

Repetisjon av hva som skal skje med intervjene.

Takk for at du ville delta!

Vedlegg 4

Presentasjon av intervjupersonene

Navn	Alder	Foreldrestatus	Søsken	Skole
"Rita"	6 år	Mor og far bor hver for seg.	En søster: "Tina".	Barneskole.
"Randi"	8 år	Mor og far bor hver for seg.	En bror: "Stein".	Barneskole. Skiftet skole i forbindelse med plassering i beredskapshjem. Må skifte skole ved flytting til far.
"Tina"	9 år	Mor og far bor hver for seg.	En søster: "Rita".	Barneskole.
"Lotte"	13 år	Mor død. Far ny samboer.	En bror. Voksen.	Ungdomsskole. Skiftet skole ved flytting til første fosterhjem.
"Stein"	15 år	Mor og far bor hver for seg.	En søster: "Randi". Randi og Stien har ikke samme far.	Ungdomsskole. Skiftet skole ved flytting til institusjon. Var uten skoletilbud en periode ved akutt plassering.
"Ottar"	17 år	Ikke kontakt med mor. Far ny samboer.	En bror. Voksen.	Videregående skole. Beholdt skoleplassen ved akutt plassering.